

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir

Temel
Çalışma Hakları
Bil, Konuş, Güçlen

Malatya'da Domların Emek Piyasasındaki Konumu

İnsan Onuruna Yakışır İşe Erişim ve Çalışma Koşullarının Analizi

Romani Gedi

Malatya’da Domların Emek Piyasasındaki Konumu: İnsan Onuruna
Yakıştır İşe Erişim ve Çalışma Koşullarının Analizi

Raporu Hazırlayanlar

Sergen Gül, Begüm Seyhan

Saha Ziyaretleri

Nazar Zengi

Tasarım

Sergen Gül

Yayın tarihi: 2026

Bu yayın Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir. İçeriği yalnızca Roman Hafıza Çalışmaları Derneğinin sorumluluğundadır ve Avrupa Birliği’nin görüşlerini yansıtmaz. Ayrıca bu yayında yer alan fikir ve görüşler Roman Hafıza Çalışmaları Derneğine ait olup, ILO’nun fikir, görüş ve politikalarını yansıtmamaktadır.

Roman Hafıza Çalışmaları Derneği

Telefon: +90 506 954 88 19, +90 0531 375 39 86

E-Mail: info@romanigodi.org

Web: romanigodi.org

X: @Romani_Godi

Instagram: @romani_godi

ROMANİ GODİ

Roman Hafıza Çalışmaları Derneği, kısa adı ile -Romanes dilinde “Roman Aklı” anlamına gelen- Romani Godi, tüzel kişiliğini kazandığı 2022 yılından bu yana Romanların eşit haklara erişimi için aktif faaliyetlerini sürdürmektedir. Romani Godi, Romanların dillerini, tarihlerini, kültürlerini; Romanların yaşadığı eşitsizlikleri ve maruz kaldıkları her türlü tarihsel eylemi toplumsal hafıza olarak kabul eder ve sosyal barışın inşasını hedefleyerek Roman/Çingene karşıtlığı ile mücadele etmeyi amaçlar.

Bu çerçevede Romani Godi, izleme, araştırma ve raporlama çalışmaları yürüterek, Roman toplumu için hak temelli çözümler üretmeyi ve bu alandaki sivil toplum hareketine hak temelli bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir.

Romani Godi, Roman sivil toplum alanının hak temelli bakış açısı ve gençlik katılımıyla güçlendirilmesi; özellikle Roman dili, kültürü ve tarihini odağına alan kültürel haklar faaliyetleri; Romanların maruz kaldığı hak ihlallerinin yazılı tarihe geçmesi için hafıza çalışmaları; Roman kadın, çocuk gibi çoklu ayrımcılık riski altında olan Romanların karşılaştığı hak ihlallerinin tespiti ve hak temelli çözümlerin desteklemesi için kesişimsel ayrımcılık; Çevresel adaletin tesisini desteklemek için çevresel ayrımcılık ve Romanların adalete erişimi gibi konularda çalışmalarına devam etmektedir.

Farklı tematik alanlarda uzman Roman ve Roman olmayan gençleri bir araya getiren Romani Godi, Romanlar için söylenmiş her sözü, Romanların maruz kaldığı hak ihlallerini görünür kılmak; Romanlara dair bilgilere ihtiyacı olan herkese doğru ve güvenilir bir kaynak oluşturmak amacıyla yola çıkmış ve Romanlar için hak temelli çalışma yapmak isteyen herkese yol arkadaşlığı etmeyi misyon edinmiştir. Bu doğrultuda kurulduğu günden beri genişleyen bir gönüllü ekibi ve sivil toplum alanından ortakları ile yolculuğunu sürdürmektedir.

Kaynak Göster

APA Formatı

Gül, S., & Seyhan, B. (2026). *Malatya'da Domların emek piyasasındaki konumu: İnsan onuruna yakışır işe erişim ve çalışma koşullarının analizi*. Roman Hafıza Çalışmaları Derneği. <https://romanigodi.org/category/yayinlarimiz/>

MLA Formatı

Gül, Sergen ve Begüm Seyhan. *Malatya'da Domların Emek Piyasasındaki Konumu: İnsan Onuruna Yakışır İşe Erişim ve Çalışma Koşullarının Analizi*. Roman Hafıza Çalışmaları Derneği, 2026, <https://romanigodi.org/category/yayinlarimiz/>

Chicago Formatı

Gül, Sergen, and Begüm Seyhan. 2026. *Malatya'da Domların Emek Piyasasındaki Konumu: İnsan Onuruna Yakışır İşe Erişim ve Çalışma Koşullarının Analizi*. Roman Hafıza Çalışmaları Derneği. <https://romanigodi.org/category/yayinlarimiz/>

Harvard Formatı

Gül, S. and Seyhan, B. (2026) *Malatya'da Domların Emek Piyasasındaki Konumu: İnsan Onuruna Yakışır İşe Erişim ve Çalışma Koşullarının Analizi*. Roman Hafıza Çalışmaları Derneği. <https://romanigodi.org/category/yayinlarimiz/>

Vancouver Formatı

Gül S, Seyhan B. *Malatya'da Domların Emek Piyasasındaki Konumu: İnsan Onuruna Yakışır İşe Erişim ve Çalışma Koşullarının Analizi*. Roman Hafıza Çalışmaları Derneği; 2026.. <https://romanigodi.org/category/yayinlarimiz/>

İçindekiler

YÖNETİCİ ÖZETİ

1. <u>KAVRAMSAL VE NORMATİF ÇERÇEVE</u>	9
1.1 <u>İnsan Onuruna Yakışır İş Kavramı</u>	10
1.1.1. <u>İnsana Yakışır İşin Dört Temel Unsuru</u>	11
1.1.2. <u>İnsana Yakışır İş Göstergeleri</u>	12
1.2. <u>Normatif Çerçeve: Uluslararası Belgeler ve Türkiye Ulusal Mevzuatı</u>	14
1.2.1. <u>Uluslararası Belgeler</u>	14
1.2.2. <u>Türkiye Ulusal Mevzuatı</u>	15
2. <u>ROMAN STRATEJİ EYLEM PLANLARINDA İNSANA YAKIŞIR İŞ VE İSTİHDAM</u>	16
2.1. <u>Uluslararası Çerçeve: Avrupa Roman Stratejileri</u>	16
2.2. <u>Türkiye'deki Strateji Belgeleri ve Eylem Planları</u>	17
2.2.1. <u>2023–2030 Strateji Belgesi ve I. Aşama Eylem Planı (2023–2025)</u>	18
2.2.2. <u>II. Aşama Eylem Planı (2026–2030)</u>	18
2.2.3. <u>Strateji Belgelerinin İnsana Yakışır İş Perspektifinden Değerlendirilmesi</u>	19
3. <u>TARİHSEL ARKA PLAN: ROMAN (ROM, DOM, LOM VE ABDAL) PERİPATETİK TOPLULUKLAR</u>	21
3.1. <u>Roman (Rom, Dom, Lom ve Abdal) Peripatetik Toplulukların Geleneksel İş Kolları</u>	22
4. <u>TÜRKİYE'DE ROMANLAR/DOMLAR VE İSTİHDAM</u>	24
4.1. <u>Roman Gençlerin İstihdama Erişimi</u>	30
4.2. <u>Roman Kadınların İstihdama Erişimi</u>	31
4.3. <u>Çoklu Krizler Durumunda İnsana Yakışır İşe ve İstihdama Erişimi</u>	32
5. <u>ARAŞTIRMA ALANI: MALATYA</u>	33
5.1 <u>Malatya'nın Sosyo Ekonomik Yapısı ve Domlar</u>	33
5.2. <u>6 Şubat Depremlerinin Malatya'da İstihdam Üzerindeki Etkisi</u>	34
5.3. <u>Malatyalı Domların İstihdama Erişimi</u>	36
6. <u>METODOLOJİ</u>	38
6.1. <u>Araştırmanın Tasarımı ve Yaklaşımı</u>	39
6.2. <u>Araştırma Alanı</u>	39
6.3. <u>Örnekleme Stratejisi</u>	40
6.4. <u>Veri Toplama Araçları</u>	40
6.4.1. <u>Yapılandırılmış Anket</u>	40
6.4.2. <u>Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler</u>	40
6.4.3. <u>Kurum Görüşmeleri</u>	41
6.5. <u>Veri Analizi</u>	41
6.5.1. <u>Nicel Veri Analizi</u>	41
6.5.2. <u>Nitel Veri Analizi</u>	41
6.6. <u>Araştırmanın Sınırlılıkları</u>	42
6.7. <u>Etik İlkeler</u>	43
7. <u>BULGULAR</u>	44
7.1. <u>Demografik Bulgular</u>	45
7.2. <u>Konut ve Ekonomik Durum Bulguları</u>	45
7.3. <u>İstihdam ve Geçim Bulguları</u>	46
7.3.1. <u>Çalışma Durumu ve Biçimi</u>	46
7.3.2. <u>Çalışma Saatleri ve Ücret Koşulları</u>	47
7.4. <u>Ayrımcılık Bulguları</u>	48

İçindekiler

7.5. <u>İnsana yakışır İş Göstergeleri</u>	49
7.6. <u>Yarı Yapılandırılmış Görüşme Analizleri</u>	51
10.7. <u>İstihdam Deneyimleri ve Çalışma Koşulları</u>	51
7.8. <u>Roman/Dom Kimliğine Dayalı Ayrımcılık</u>	54
7.9. <u>Eğitim Engellerinin İstihdam Üzerindeki Yansımaları</u>	56
7.10. <u>Ne Değişmeli?</u>	58
7.11. <u>Deprem Sonrası Koşullar ve Kurumsal Boşluklar</u>	59
7.12. <u>Kurumsal Boşluklar</u>	60
8. <u>SONUÇ</u>	63
9. <u>ÖNERİLER</u>	64
9.1. <u>Aktif İstihdam Politikaları ve Mesleki Yönlendirme</u>	65
9.2. <u>Kayıt Dışılığın Azaltılması ve İş Güvencesinin Güçlendirilmesi</u>	66
9.3. <u>Ayrımcılıkla Mücadele ve Kurumsal Görünürlüğün Artırılması</u>	67
9.4. <u>Eğitim ve Kuşaklar Arası Yoksulluk Döngüsünü Kırma</u>	68
9.5. <u>Topluluk Temelli Ekonomik Modeller ve Girişimcilik</u>	69
9.6. <u>Sosyal Koruma ve Deprem Sonrası Acil Müdahaleler</u>	70
10. <u>KAYNAKÇA</u>	71

YÖNETİCİ ÖZETİ

Okumakta olduğunuz bu rapor, Malatya ilinde yaşayan Domların istihdama erişim koşullarını çalışma yaşamına ilişkin temel hakların dört temel boyutu olan adil ücret, iş güvencesi, sosyal koruma ve sosyal diyalog çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, bu dört boyutun yanı sıra 6 Şubat 2023 depremlerinin Dom topluluğunun istihdam yapısı ve emek sermayesi üzerindeki dönüştürücü etkilerini de kapsamaktadır. "İnsana yakışır iş" kavramı, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) tanımlamasından hareketle benimsenmiş ve rapor boyunca bu ifade tutarlı biçimde kullanılmıştır; zira kavram yalnızca bir iş değil, güvenceli, adil ücretli ve haklarla desteklenmiş bir çalışma yaşamını ifade etmektedir. Araştırma aynı zamanda Türkiye'de yaşayan Roman, Dom ve Abdalların tarihini, geleneksel iş kollarını ve sosyal dışlanma deneyimlerini de kronolojik bir perspektifle ele almaktadır.

Masa başı araştırmada toplanan 80 belge (ilgili konuda yazılmış makale, tez, rapor vb) ve ön saha ziyaretlerinden elde edilen gözlemsel bilgiler doğrultusunda araştırmanın metodolojisi ve saha soru setleri oluşturulmuştur. Bu sebeple, araştırma, aşamalı ve bağlamsal bir metodolojik çerçeveye sahip olmasına karar verilmiştir. İlk aşamada demografik bilgiler, ikinci aşamada konut ve ekonomik durum göstergeleri, üçüncü aşamada istihdam ve geçim göstergeleri ele alınmıştır. Bunu ayrımcılık göstergeleri ve insana yakışır iş ölçekleri izlemiş; son aşamada yarı yapılandırılmış bireysel ve paydaş görüşmeleriyle nicel veriler derinleştirilmiştir. İlgili veriler Malatya'nın Yeşilyurt, Battalgazi ve Doğanşehir ilçelerinde yaşayan ve tamamı Dom kimliğiyle kendini tanımlayan 10 kişiden toplanmıştır. Katılımcıların büyük bölümü Yeşilyurt ilçesinde yaşamakta olup önemli bir kısmı deprem sonrasında konteyner yerleşim alanlarında yaşamını sürdürmektedir. Eğitim düzeyleri incelendiğinde, okuryazar olmayan katılımcılar bulunduğu gibi lise mezunu katılımcılar da yer almaktadır. Bununla birlikte, genel görünüm Domların eğitime erişiminin sınırlı olduğunu ve düşük eğitim düzeyinin çalışma yaşamındaki dezavantajları derinleştirdiğini yönündedir.

Buna ek olarak Domların işgücü piyasasına erişimde ciddi engellerle de karşılaştığını söylenebilir. Katılımcıların yalnızca küçük bir bölümü düzenli bir işe sahip olduğunu belirtirken, çoğunluğu düzensiz, geçici veya gündelik işlerde çalışmaktadır. Birçok katılımcı yaşamı boyunca sürekli ve güvenceli bir istihdam ilişkisi kuramadığını ifade etmiştir. Bu durum gelir istikrarsızlığını artırmakta ve yoksulluğun kuşaklar boyunca yeniden üretilmesine zemin hazırlamaktadır.

Sosyal koruma alanında da önemli sorunlar tespit edilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu herhangi bir sosyal güvenlik kapsamı dışında çalıştığını belirtmiş, sendikal örgütlenme ise neredeyse yok denecek düzeyde kalmıştır. Bu nedenle emeklilik hakkı, iş kazası güvencesi, ücretli izin veya hastalık durumunda gelir desteği gibi temel haklara erişim oldukça sınırlıdır.

Ücretler açısından bakıldığında, görüşülen tüm katılımcılar elde ettikleri gelirin temel yaşam giderlerini karşılamaya yetmediğini ifade etmiştir. Bazı katılımcılar ise asgari ücretin altında gelir elde ettiklerini belirtmiştir. Çalışma koşulları da benzer şekilde güvencesizdir. Özellikle gündelik ve kayıt dışı işlerde çalışan katılımcılar, gerekli koruyucu ekipman sağlanmaksızın yüksek riskli işlerde çalıştırıldıklarını aktarmıştır. Bu durum iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin büyük ölçüde yetersiz kaldığını göstermektedir. ²

Araştırmanın en dikkat çekici bulgularından biri ayrımcılığın çalışma yaşamının hemen her aşamasında hissedilmesidir. Katılımcıların çoğu iş arama sürecinde işverenlerin kendilerine mesafeli davrandığını, başvurularının gerekçe gösterilmeksizin reddedildiğini veya etnik kimlikleri öğrenildiğinde işe alınmadıklarını belirtmiştir. Ayrıca tüm katılımcılar yaşadıkları mahallenin ya da adres bilgilerinin iş bulma süreçlerinde olumsuz etkiler yarattığını ifade etmiştir. Dolayısıyla, Domlar açısından kimliğini ve yaşadığı mekanı gizlemeye çalışmak, pek çok görüşmeci için zorunlu bir hayatta kalma stratejisine dönüşmüştür.

Deprem, halihazırda kırılgan olan istihdam koşullarını daha da derinleştirmiştir. Tarım ve bohçacılık gibi geleneksel geçim kaynaklarının ortadan kalkmasıyla Dom bireyler, ciddi sağlık riskleri barındıran inşaat sonrası temizlik işlerine mecbur kalmıştır. Görüşmeciler, bronşit ve astım vakalarındaki artışın doğrudan bu koşulların bir sonucu olduğuna dikkat çekmiş; ücret düzeylerinin de deprem sonrasında daha da gerilediğini bildirmiştir.

Araştırma kapsamında kurum ziyaretlerinin planlanması ve gerçekleştirilmesi hususunda ciddi zorluklarla karşılaşmıştır. Birçok kurum Malatya'daki Domlar'ın istihdama erişimi hakkında görüş bildirmekten ve mülakat yapmamayı tercih etmiştir. İŞKUR, Malatya Büyükşehir Belediyesi, Ticaret Odası ve KOSGEB başta olmak üzere temas kurulan kurumların ise Domlara özgü bir programı, bu gruba dair tutulmuş verisi ya da söz konusu topluluğun varlığına ilişkin yeterli bir farkındalığı bulunmamaktadır.

Araştırmanın bütüncül değerlendirmesi, Malatya'da yaşayan Domların insana yakışır işin temel bileşenlerinin tamamında çok katmanlı eşitsizliklerle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Eğitim yoksunluğu, etnik ayrımcılık, mekânsal damgalama, deprem sonrası ekonomik çöküş ve kurumsal görünmezlik birbirini besleyerek sosyal dışlanmayı yeniden üretmektedir. Katılımcıların insana yakışır işi tanımlarken kullandıkları "ezilmediğin iş", "hakkının yenmediği iş" ve "onuruna yakışan iş" gibi ifadeler, bu kavramın onlar açısından hâlen ulaşılması gereken bir hedef olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Domların çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunların çözümü, yalnızca istihdam yaratılmasını değil; ayrımcılıkla mücadeleyi, sosyal korumaya erişimi, eğitim olanaklarının geliştirilmesini ve kurumsal farkındalığın artırılmasını içeren çok boyutlu politikaları gerekli kılmaktadır.

1.

1.KAVRAMSAL VE NORMATİF ÇERÇEVE

1.1 İnsan Onuruna Yakışır İş Kavramı

Çalışma yaşamına ilişkin uluslararası söylemde son çeyrek yüzyılın en belirleyici kavramlarından birisi olan insan onuruna yakışır iş ya da yaygın akademik kullanımıyla "insana yakışır iş", köklü bir tarihsel birikimin ürünü olmakla birlikte sistematik bir çerçeveye kavuşması bakımından görece yenidir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından resmi olarak ilk kez 1999 yılında gündeme taşınan bu kavram (Ghai, 2003:113), sıradan bir istihdam politikası hedefinin çok ötesinde, bütüncül bir insani gelişme perspektifi olarak tanımlanmıştır. ILO'nun 87. Konferansı'nda ILO Genel Direktörü Juan Somavia tarafından dile getirilen bu vizyon, çalışan bireyin salt ekonomik bir girdi olarak değil; özgürlük, eşitlik, güvenlik ve onur gibi evrensel değerlerin taşıyıcısı olarak konumlandırılması gerektiği düşüncesiyle dayanmaktadır (ILO, 1999).

Kavrama yüklenen anlam, farklı aktörler tarafından farklı biçimlerde ifade edilmektedir. ILO "insana yakışır iş", işveren kesimi "düzgün iş", hükümetler "saygın iş" ve işçi tarafı "insan onuruna yakışır iş" gibi terminolojik tercihlerle aynı özü dile getirmektedir (Erdut, 2003; TİSK, 2003; Işığışık, 2009; Çetinkaya ve Yıldırım, 2012). Bu terminolojik çeşitlilik sermaye piyasasındaki güç ilişkilerinin siyasi ve ideolojik bir boyutun bir göstergesidir. Ancak tüm bu farklı kullanımların arkasındaki ortak payda şudur: Bireyin çalışma karşılığında maddi kazanım elde etmesi kadar çalışma ilişkisinin gerçekleştiği koşulların da insan haysiyetini zedelemeyecek nitelikte olması zorunluluğudur.

Bu çerçevede insana yakışır iş, "bireylerin çalışma ve istihdam haklarına, iş sağlığı ve güvenliği koşullarına, sosyal güvenlik olanaklarına, sendikalar ya da diğer temsil ve katılım mekanizmaları aracılığıyla kendilerini ifade etme haklarına atıfta bulunan bir kavramsal çerçeve" olarak açıklanmaktadır (Işığışık, 2005:3). Söz konusu tanımın dikkat çekici yönü, işi ekonomik faaliyetten öte insanın toplumsal varoluşunu pekiştiren çok boyutlu bir deneyim olarak kurgulamasıdır.

ILO'nun yaklaşımına göre insana yakışır işin temel hedefi, tüm bireylere özgürlük, eşitlik, güvenlik ve saygınlık koşullarında insan onuruna uygun istihdam olanakları sunmaktır; ancak salt iş yaratmak bu hedefe ulaşmak için yeterli değildir, niteliksel anlamda "kabul edilebilir işler" üretmek de en az bu kadar değerli ve önemlidir (ILO, 1999). Bu bağlamda insana yakışmayan koşulları betimlemek amacıyla geliştirilen "insana yakışır iş açığı" kavramı da önem kazanmaktadır. Bu açık; uygun istihdam fırsatlarının yetersizliği, sosyal koruma mekanizmalarındaki eksiklikler, temel çalışma haklarının tanınmaması ve sosyal diyalog kanallarının ihmal edilmesi şeklinde somutlaştırılmaktadır (ILO, 2001).

1.1.1. İnsana Yakışır İşin Dört Temel Unsuru

Akademik literatür ve ILO belgelerinin ortaklaştığı noktaya göre insana yakışır iş; istihdam olanaklarının geliştirilmesi, çalışma yaşamına ilişkin temel hakların korunması, sosyal koruma ve sosyal diyalogun güçlendirilmesi olmak üzere birbirini tamamlayan dört temel unsur üzerine inşa edilmiştir (ILO, 1999; Sengenberger, 2001:39-40; Ghai, 2003:115-135). Bu unsurların herhangi birinin yokluğu, çalışma ilişkisinin bütünlüklü anlamda insana yakışır niteliğini ortadan kaldırmaktadır (Işığışık, 2005:23; Kapar, 2007:3; Trebilcock, 2005).

İstihdam unsuru hem nicelik hem de nitelik boyutuyla ele alınmaktadır. Başka bir deyişle, istihdam iş sayısının artırılması değil; bireyin özgür iradesiyle ve onurlu koşullarda çalışabilmesi esasıyla değerlendirilmelidir. Zorla çalıştırma, kölelik benzeri pratikler ve çocuk işçiliği, bu bağlamda kabul edilemezdir ve asgari yaş sınırının altındaki çalıştırma açıkça yasaklanmaktadır. İstihdam ilişkisinin niteliksel boyutunda ise yeterli gelir elde edebilmek ve bu gelirin sürekliliğini sağlayabilmek (Anker vd., 2002:22), çalışma saatleri, hafta tatili, ücretli izin gibi unsurlar belirleyici olmaktadır (Palaz, 2005:485).

Çalışma yaşamına ilişkin temel haklar arasında zorla çalıştırma ve çocuk işçiliğine son verilmesi, her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması, örgütlenme özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkının tanınması öne çıkmaktadır. ILO'nun 1998 tarihli "Çalışma Yaşamında Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi" bu ilkeleri kapsamlı biçimde çerçevelemektedir (Işığışık, 2009:321). Çalışma hayatında ayrımcılığa en fazla maruz kalan grubun başında kadınlar gelmektedir; kadınlar işgücü piyasasına girişte erkeklere kıyasla daha büyük güçlüklerle karşılaşmakta, istihdam edildiklerinde ise ücretlendirme, terfi ve işe alım süreçlerinde sistematik bir eşitsizliğe uğramaktadırlar (Palaz, 2005:490).

Sosyal koruma, çalışan bireyi ve ailesini hastalık, sakatlık, analık, yaşlılık, işsizlik ve iş kazaları gibi yaşam risklerine karşı güvence altına alan mekanizmaları kapsamaktadır (Anker vd., 2002:53; Sengenberger, 2001:40). Günümüzde sosyal güvenceden yoksun nüfusun, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı sektörde yoğunlaşması, bu unsurun önemini daha da artırmaktadır. Sosyal güvenceden dışlanan bireylerin önemli bir kesiminin yoksulluk içinde yaşadığı göz önüne alındığında (Kapar, 2007:7), sosyal koruma boyutu insana yakışır işin vazgeçilmez bir koşuludur ve devletler bu konuda koruyucu ve önleyici politika üretmesi elzemdir.

Sosyal diyalog ise ILO tarafından "güç sorunların çözümüne katkı sağlayan ve sosyal bütünlüğü geliştiren bir araç" olarak tanımlanmaktadır (ILO, 1999:39). Ghai (2003)'ya göre bu süreç üç farklı düzeyde işlemektedir: ücret ve çalışma koşulları ekseninde işçi ile işveren arasında, işletme yönetimine katılım bağlamında çalışanlar ile yönetim arasında ve sosyal-ekonomik politikaların belirlenmesinde sosyal taraflar ile hükümet arasında. Sosyal diyalogdan yoksun bir çalışma ortamının insana yakışır olarak nitelendirilemeyeceği tartışmasız bir gerçek olarak kabul görmektedir.

Kavramın farklı gruplara göre kazandığı anlam da akademik literatürde ele alınmıştır. Çocuklar için insana yakışır iş, çocuk emeğine son verilmesi ve eğitim hakkının güvence altına alınması; yetişkinler için ailenin geçimini sağlayacak yeterlilikte ücret ve insani çalışma koşullarını ifade etmektedir. İşsizler için iş olanağına erişimi, yaşlılar için onurlu bir emeklilik gelirini; genç işsizler ve kadın işgücü içinse bu kategorilerin bir bileşimini kapsamaktadır (Işığışık, 2005:6; Işığışık, 2009:312; Erdut, 2003:148).

1.1.2. İnsana Yakışır İş Göstergeleri

Kavramın soyut düzlemden çıkararak somut politika ve izleme araçlarına dönüştürülmesi, gösterge geliştirme çalışmalarını merkezi bir önem noktasına taşımaktadır. İnsana yakışır işin ne ölçüde gerçekleştiğinin ölçülmesi hem ulusal düzeyde politika tasarımı hem de uluslararası karşılaştırmalı değerlendirmeleri mümkün kıldığından, bu alandaki metodolojik çabalar akademik ve kurumsal kaynaklar açısından büyük ilgi görmüştür.

ILO'nun bu alandaki temel yaklaşımı, kavramın on bir geniş boyutunu kapsayan bir istatistiksel gösterge seti oluşturmayı ve bu seti uygulamaya yönelik bir eylem planıyla desteklemeyi hedeflemektedir (Anker vd., 2002, 1-5). Bu çerçevede 2008 yılında ILO tarafından toplanan Ölçüm Uzmanları Tripartit Toplantısı, daha kapsamlı bir gösterge çerçevesi geliştirmiş; söz konusu çerçeve aynı yılın aralık ayında 18. Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansı'na sunulmuştur. Nihai hâliyle bu çerçeve, dört stratejik sütuna karşılık gelen on temel boyutu kapsamaktadır. Bunlar; istihdam fırsatları, yeterli kazanç ve üretken çalışma, insani çalışma süresi, iş-aile-kişisel yaşam dengesi, kaldırılması gereken işler, istihdam güvencesi ve istikrarı, istihdamda fırsat eşitliği ve eşit muamele, güvenli çalışma ortamı, sosyal güvenlik ile sosyal diyalog, işveren ve işçi temsilidir (ILO, 2013).

Anker ve diğerleri (2002), insana yakışır işin istatistiksel göstergelerle ölçülmesine yönelik bu sistemin kurucu referansını oluşturmaktadır. Söz konusu çalışmada on temel boyut tanımlanmış; istihdam fırsatları, kabul edilemez işler, yeterli kazanç, insani çalışma saatleri, istihdam kararlılığı ve güvenliği, iş-aile yaşamını bağdaştırma, istihdamda adil muamele, güvenli çalışma ortamı, sosyal koruma ve sosyal diyalog bu boyutların başında sayılmıştır (Anker vd., 2002, 7–10). Bu çalışma, kavramın istatistik temelli izleme sisteminin temelini atmış; makalenin genişletilmiş biçimi olan çalışma kâğıdından türetilen makale ise aynı yıl International Labour Review'da yayımlanmıştır (Anker vd., 2003, 147–178).

Göstergeler makro ve mikro düzey olmak üzere iki ayrı çözünürlükte ele alınmaktadır. Bonnet, Figueiredo ve Standing'e (2003, 214) göre makro düzeyde insana yakışır iş göstergeleri arasında eğitim, ekonomik eşitlik, ekonomik demokrasi, ayrımcılık yapmama, iş güvenliği ve istihdam güvenliği yer almaktadır. Mikro düzeyde ise bireylerin güvenlik seviyelerini yansıtan gelir güvenliği, mesleki güvenlik, vasıf geliştirme güvenliği, temsil güvenliği ve emek piyasası güvenliği öne çıkmaktadır. Bu iki düzeyli çerçeve, kavramın hem kurumsal hem de bireysel koşulları aynı anda değerlendirmeye imkân verdiği için analitik açıdan önemli bir avantaj sunmaktadır.

İnsana yakışır işin istatistiksel göstergelerle ölçülmesi gerektiği kabul edilmekte; bu kapsamda hizmet içi eğitim, yaşam boyu öğrenme, cinsiyet eşitliği, iş sağlığı ve güvenliği, çalışma esnekliği ve güvenlik, işgücü piyasasına dahil olma ve erişim, iş organizasyonu ve iş-yaşam dengesi, sosyal diyalog ve çalışanların katılımı, çeşitlilik ve ayrımcılık yapmama konuları, hem kurumsal hem de işletme düzeyindeki politikaların odağına yerleşmesi gereken göstergeler olarak değerlendirilmektedir (ILO, 2013, 10–15).

Cinsiyet eşitliği boyutu da gösterge sisteminin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. ILO (2008), işgücü piyasasında giderek daha fazla kadının yer aldığını, ancak bu katılımın cinsiyet uçurumunu kapatmaya yetmediğini tespit etmektedir. Ghai (2003, 113–114) ise kadınların daha düşük ücretli, güvencesiz ve düşük verimlilikteki işlerde erkeklere oranla daha yoğun biçimde istihdam edilmesinin, gösterge sisteminin toplumsal cinsiyete duyarlı biçimde tasarlanmasını zorunlu kıldığını vurgulamaktadır.

Birleşmiş Milletler'in 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri çerçevesinde SKH 8, insana yakışır iş ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi doğrudan ele almakta; işgücü piyasasına dair göstergeler ışığında verimlilik artışı, tam ve üretken istihdam ve insana yakışır işlerin oluşturulması gibi alt hedefleri kapsamaktadır. Söz konusu hedef ayrıca, eşit işe eşit ücret, zorla çalıştırmanın ortadan kaldırılması, çocuk emeğine son verilmesi ve güvencesiz istihdam edilenler ile göçmen çalışanların korunmasını da içermektedir (Öktem Özgür, 2025, 155–158). Bu bağlamda insana yakışır iş artık yalnızca sosyal politikanın normatif bir değeri değil, küresel ölçekte izlenebilir ve karşılaştırılabilir bir kalkınma hedefi hâline gelmiştir.

1.2. Normatif Çerçeve: Uluslararası Belgeler ve Türkiye Ulusal Mevzuatı

1.2.1. Uluslararası Belgeler

İnsana yakışır iş kavramının uluslararası düzlemdeki hukuki ve kurumsal zeminini ILO sözleşmeleri, bildirgeleri ve BM belgeleri birlikte oluşturmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak ILO'nun kuruluş felsefesine göz atmakta yarar vardır. İlgili felsefe "evrensel ve kalıcı barışın ancak sosyal adalet üzerine inşa edilebileceği" ilkesine dayanmakta olup bu ilke 1919 tarihli ILO Anayasası'nda ve 1944 tarihli Philadelphia Bildirisi'nde açıkça yer almaktadır. Philadelphia Bildirisi, çalışmanın bir meta olmadığını ve tüm insanların ırk, inanç ya da cinsiyet farkı gözetilmeksizin maddi refahı ve manevi gelişimini özgürlük, ekonomik güvenlik ve fırsat eşitliği koşullarında sürdürme hakkına sahip olduğunu ilan etmesiyle kavramın tarihsel öncüllerinden biri sayılmaktadır. ILO sözleşmeleri ve tavsiye kararları ise örgütlenme, toplu pazarlık ve zorla çalıştırmanın yasaklanması gibi temel insan haklarından çalışma yönetimine, sosyal güvenliğe ve iş güvenliğine uzanan geniş bir alanı kapsamaktadır; üye ülkelerin yasama organları tarafından onaylanan bu sözleşmeler, öngördükleri standartların uygulanması bakımından bağlayıcılık taşımaktadır (ILO, 2024a).

1998 tarihli "Çalışma Yaşamında Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi", insana yakışır iş kavramının uluslararası temellerini belgelendirdiği için bu alana dair bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Bu bildirge; çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması, zorla ve zorunlu çalıştırmanın her biçimiyle sona erdirilmesi, örgütlenme özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkının tanınması ile istihdamda ayrımcılığın yasaklanması olmak üzere dört temel başlık etrafında şekillenmiştir (Işığışık, 2009). Bildirge'nin üye devletler için hukuki yükümlülük yaratmasından bağımsız olarak siyasi taahhüt niteliği taşıdığı ve norm oluşturma açısından belirleyici bir işlev gördüğü akademik çevrelerce vurgulanmaktadır.

ILO'nun temel sözleşmeleri; zorla çalıştırmanın yasaklanması (No. 105), sendikal hakların korunması (No. 87), toplu pazarlık hakkının güvence altına alınması (No. 98) ve istihdamda ayrımcılığın önlenmesi (No. 111) gibi çalışma hayatının en hassas boyutlarına ilişkin uluslararası standartlar içermektedir (ILO, 2024b). Bununla birlikte, Uluslararası Çalışma Konferansı'nın 2022 yılında aldığı kararla güvenli ve sağlıklı çalışma ortamı, ILO'nun çalışma yaşamına ilişkin temel ilke ve hakları kapsamına dahil edilmiştir. Bu değişiklik doğrultusunda İş Sağlığı ve Güvenliği Sözleşmesi (No. 155) ile İş Sağlığı ve Güvenliğini Geliştirme Çerçeve Sözleşmesi (No. 187) de temel sözleşmeler arasına eklenmiş ve ILO'nun temel sözleşme sayısı sekizden ona yükselmiştir (ILO, 2022; ILO, 2024b). Bu kapsamda No. 187 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliğini Geliştirme Çerçeve Sözleşmesi, ulusal politika ve programlar aracılığıyla güvenli çalışma ortamının kademeli olarak oluşturulmasını ve iş kazaları ile meslek hastalıklarının önlenmesini hedeflemektedir.

BM düzeyinde ise 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 23. ve 24. maddeleri, çalışma hakkını, adil ve elverişli çalışma koşullarını, eşit işe eşit ücret ilkesini ve dinlenme hakkını doğrudan güvence altına almaktadır. 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi ise bu güvenceler bütününe daha kapsamlı ve yükümlülük doğurucu bir çerçeveye oturtmaktadır. Son olarak 2015 yılında benimsenen BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin 8. hedefi, eşit işe eşit ücret, zorla çalıştırmanın kaldırılması, çocuk emeğine son verilmesi ve göçmen çalışanlar da dahil olmak üzere güvencesiz istihdam edilen kesimlerin korunmasını doğrudan hedef alan alt maddeler çerçevesinde insana yakışır işi küresel bir kalkınma hedefi olarak tescil etmektedir (Öktem Özgür, 2025, 157–160).

1.2.2. Türkiye Ulusal Mevzuatı

Türkiye, uluslararası çalışma standartlarının ulusal hukuka yansımaları sağlayan köklü bir mevzuat çerçevesine sahip olmakla birlikte uygulamada karşılaşılan aksaklıklar, söylem ile pratik arasındaki mesafeyi sorunlu biçimde sürdürmektedir. Anayasal zeminde, 1982 Anayasası'nın sosyal ve ekonomik hakları düzenleyen üçüncü bölümü çalışma hukukunun temel dayanağını oluşturmaktadır. Bu bölümde çalışma hakkı ve ödevi (m. 49), çalışma şartları ve dinlenme hakkı (m. 50), ücrette adalet (m. 55) ve sosyal güvenlik hakkı (m. 60) düzenlenmekte; tarım ve hayvancılıkta çalışanların korunması ise ayrıca hükme bağlanmaktadır (m. 45). Öte yandan Anayasa'nın 90. maddesi, temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmelerin iç hukukla çatışması hâlinde uluslararası sözleşmelerin esas alınacağını açıkça ortaya koymakta; bu düzenleme ILO sözleşmelerine kanunların üzerinde bir hiyerarşik konum tanımaktadır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [ÇSGB], 2014, 5).

Türkiye, ILO'ya üyeliğini 1932 yılında kazanmış; aralarında sekiz temel sözleşmenin tamamının bulunduğu uluslararası çalışma sözleşmelerini Anayasa'nın 90. maddesi çerçevesinde onaylayarak ulusal mevzuatına katmıştır. Onaylanan sözleşmeler kanun hükmü taşımakta olup bugüne kadar toplam 59 sözleşme onaylanmış, bunların 55'i yürürlükte (ÇSGB, 2014). ILO'nun 1948 tarihli ve 87 Sayılı Sendikalaşma Özgürlüğü Sözleşmesi ise kabulünden ancak 44 yıl sonra, 1992 yılında Türkiye tarafından onaylanmıştır. Kanunlarla ILO sözleşmelerinin aynı konuda çatışması hâlinde ILO sözleşmelerinin ve denetim organı kararlarının esas alınması gerekmektedir (Genel-İş, 2025).

Bireysel iş hukuku alanında 4857 sayılı İş Kanunu (2003), işçi ve işverenlerin çalışma şartları ile çalışma ortamına ilişkin hak ve sorumluluklarını kapsamlı biçimde düzenlemektedir. Kanun; iş sözleşmesi türleri, asgari ücret belirleme mekanizmaları, çalışma süreleri, yıllık ücretli izin ve iş güvencesine ilişkin temel güvenceler içermektedir. Sosyal güvenlik alanında 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (2006), hastalık, analık, iş kazası, meslek hastalığı, malullük, yaşlılık ve ölüm gibi temel sosyal risklere karşı koruma mekanizmasını bütüncül olarak düzenlemektedir. İş sağlığı ve güvenliği alanında ise 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (2012), ILO sözleşmeleriyle örtüşen kapsamlı bir koruma çerçevesi ortaya koymuş; işverenin risk değerlendirmesi, çalışan eğitimi ve acil durum tedbirlerine ilişkin yükümlülükleri ayrıntılandırmıştır.

Bununla birlikte mevzuatın hayata geçirilmesi sürecinde ciddi güçlükler yaşandığı görülmektedir. Türkiye'nin ILO sözleşmelerini uygulama sicili zayıf değerlendirilmekte ve ILO denetim organları olan Uzmanlar Komitesi ve Aplikasyon Komitesi tarafından sık sık raporlara konu edilmekte ve özellikle sendikal haklara ilişkin sözleşmelerin yoğun biçimde ihlal edildiği tespit edilmektedir (Genel-İş, 2025). Enformel sektörün görece büyüklüğü, kayıt dışı çalışmanın yaygınlığı ve denetim mekanizmalarının etkinliğine ilişkin temel sorunlar, Türkiye'de insana yakışır iş açığının kalıcı biçimde gündemde kalmasına yol açmaktadır.

2. ROMAN STRATEJİ EYLEM PLANLARINDA İNSANA YAKIŞIR İŞ VE İSTİHDAM

2.1. Uluslararası Çerçeve: Avrupa Roman Stratejileri

Romanların sosyal dışlanma ve yoksulluk döngüsünün kırılmasına yönelik politika arayışları, önce Avrupa Birliği düzeyinde kurumsal bir çerçeveye kavuşmuş; bu çerçeve zamanla ulusal strateji belgelerinin hazırlanması için belirleyici bir referans işlevi üstlenmiştir. AB, "2005–2015 Roman İçermesinin On Yılı (Decade of Roma Inclusion)" adlı girişimle üye ve aday devletleri sağlık, eğitim, barınma ve istihdam olmak üzere dört temel alanda somut politika üretmeye yönlendirmiş; akabinde "AB Roman Eşitlik, Kapsayıcılık ve Katılım Stratejik Çerçevesi 2020–2030" ile bu taahhütleri pekiştirilmiştir.

Avrupa Birliği'ne aday ülkeler arasında uzun süre Roman Entegrasyon Stratejisi bulunmayan tek ülke olan Türkiye'de, Roman vatandaşlara ilişkin düzenli ve kapsamlı veri üretilmemesi, politika geliştirme süreçlerini de olumsuz etkilemiştir.

Avrupa Konseyi'nin yürüttüğü Roma Entegrasyonu Projesi III. Aşaması, Batı Balkanlar ve Türkiye'deki hükümetlerin Roman toplumunun karşı karşıya olduğu çok yönlü zorlukları kapsamlı kamu politikalarının uygulanması yoluyla etkili biçimde ele alma kapasitelerini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede hem kamu hem de özel sektörde Roman istihdamı teşvik edilmekte, istihdamın kayıt altına alınması için somut önlemler alınmakta ve Roman Strateji Belgesi (2023–2030) ile I. Aşama Eylem Planı'nın aşamalı olarak uygulanması desteklenmektedir.

2.2. Türkiye'deki Strateji Belgeleri ve Eylem Planları

Türkiye'de 2009 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından başlatılan "Roman açılımı", Roman vatandaşların sorunlarının resmi düzeyde ilk kez ele alındığı sürecin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu süreç, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve Roman federasyonlarının katılımıyla yürütülen istişare toplantılarının ardından somut bir politika belgesine dönüşmüştür.

30 Nisan 2016 tarihinde kabul edilerek Resmî Gazete'de yayımlanan "Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi (2016–2021)", eğitim, istihdam, barınma, sağlık ve sosyal hizmet ile sosyal yardım olmak üzere beş temel alana odaklanmıştır. Stratejide yer alan hedeflerin üçer yıllık dönemleri (2016–2018 ve 2019–2021) kapsayacak biçimde eylem planlarıyla yürütüleceği öngörülmüştür (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2019).

İstihdam başlığında bu dönemdeki eylem planları; mesleki eğitim kurslarının yaygınlaştırılması, işbaşı eğitim programlarına katılımın artırılması, Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması gibi hedefleri içermektedir. Eylem no 4'te İŞKUR tarafından düzenlenecek bilgilendirme toplantılarına 12.500 kişinin katılması hedeflenmiştir. Eylem no 5'te ise en az 1000 Romana girişimcilik eğitiminin verilmesi ve Eylem no 6'da ise en az 3000 kişinin mesleki eğitim kurslarından yararlanması öngörülmüştür. İstihdamı ele alan son eylem de ise (no 7) en az 500 kişinin istihdamı ele alan farkındalık faaliyetlerine katılımı hedeflenmiştir.

2.2.1. 2023–2030 Strateji Belgesi ve I. Aşama Eylem Planı (2023–2025)

23 Ocak 2023 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi (2023–2030) ve I. Aşama Eylem Planı (2023–2025)", önceki döneme ait strateji belgesi ve eylem planlarının mirasını devralmakla birlikte kapsamını önemli ölçüde genişletmiştir.

I. Aşama Eylem Planı'nda toplam 34 eylem ve 78 faaliyete yer verilmiş olup bunların 4'ü doğrudan istihdam alanına yöneliktir. Eylem 8 kapsamında Romanların istihdama erişimini kolaylaştırmak amacıyla İŞKUR hizmetlerinin yaygınlaştırılması hedeflenmiş; bu doğrultuda her yıl 1000 kişinin mesleki eğitim kurslarına, 1000 kişinin işbaşı eğitim programlarına ve 15.000 kişinin iş arama becerileri eğitimine katılması öngörülmüştür. Eylem 9'da istihdam garantili mesleki eğitim kurslarının açılması planlanmış; 2023–2025 döneminde 120 mesleki eğitim kursunun açılması, 1200 kişinin bu kurslara katılması ve SODAM'lar bünyesinde 60 kursun yürütülmesi hedeflenmiştir. Eylem 10, Roman kadınların ekonomik hayata katılımını artırmak amacıyla kadın kooperatiflerinin desteklenmesini içermekte; bu kapsamda 30 kapasite geliştirme eğitimi, 60 eğitim/bilgilendirme/çalıştay faaliyeti, 15 Roman mahallesinde kooperatif kurulması ve 15 kadın kooperatifine danışmanlık verilmesi hedeflenmiştir. Eylem 11 ise Romanların üretim alanlarına uygun kooperatiflerin kurulmasına yönelik rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini kapsamakta; bu çerçevede 1 kooperatifin kurulması, bu kooperatifte 5 kişinin istihdam edilmesi ve toplamda 50 kümülatif çalışan sayısına ulaşılması hedeflenmiştir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2023).

2.2.2. II. Aşama Eylem Planı (2026–2030)

I. Aşama Eylem Planı'nın uygulaması tamamlanmış; Roman vatandaşlara yönelik çalışmaların devamını temin etmek amacıyla Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın imzasıyla "Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi (2023–2030) II. Aşama Eylem Planı (2026–2030)" yürürlüğe konulmuştur. Bu raporun yazım sürecinde ilgili eylem planı yeni yürürlüğe girmiş olup detaylı bir değerlendirme yalnızca içeriğine yönelik yapılmaktadır.

2026–2030 Roman Vatandaşlara Yönelik II. Aşama Eylem Planı'nda 41 eylem önerisi ve bu eylemlere bağlı 90 faaliyet yer alırken istihdam alanı, 6 eylem ve toplam 14 faaliyet ile ele alınmıştır. Eylem 7 kapsamında İŞKUR hizmetlerinin yaygınlaştırılması hedeflenmiş; mesleki eğitim kurslarının 2026 yılında 1.000 kişi ile başlayarak 2030 yılında 1.400 kişiye ulaşması (toplamda 5 yılda 6.000 kişi), işbaşı eğitim programlarının 10.000 kişiden 14.000 kişiye çıkarılması ve her yıl 10.000 kişiye iş arama becerileri eğitimi verilmesi planlanmıştır.

Ayrıca her yıl 100 İş ve Meslek Danışmanına mesleki yeterlilik konularında eğitim verilmesi öngörülmektedir. Eylem 8 kapsamında, Romanların yoğun yaşadığı 25 ilde her yıl 3.000 kursiyere mesleki eğitimlere katılımı teşvik edici ödemeler yapılması hedeflenmiştir. Eylem 9'da ise finansal okuryazarlık, kooperatifçilik ve dijital ekonomi alanlarına odaklanılmış; her yıl 200 SODAM kursiyeri ve 100 Roman STK temsilcisine eğitim verilmesi, 15 SODAM'da ve 10 STK temsilcisine yönelik tecrübe paylaşım toplantıları düzenlenmesi planlanmıştır. Eylem 10 kapsamında her yıl 200 kişinin Mesleki Eğitim Merkezleri ve ustalık programlarına yönlendirilmesi hedeflenirken, Eylem 11'de kayıt dışı istihdamla mücadele amacıyla 2026 yılında 50 derinlemesine görüşme yapılması, 5 kayıt dışı meslek alanı için çözüm geliştirilmesi ve her yıl en az 1 alanda sigorta prim sistemine yönelik çalışma yürütülmesi öngörülmüştür. Son olarak Eylem 12'de girişimcilik destekleri kapsamında her yıl 15 SODAM koordinatörüne eğitim verilmesi ve mahalle bazlı 5 bilgilendirme toplantısı düzenlenmesi planlanmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2026).

2.2.3. Strateji Belgelerinin İnsana Yakışır İş Perspektifinden Değerlendirilmesi

Roman strateji belgeleri ve eylem planları, insana yakışır iş kavramının dört temel unsuru olan istihdam, temel çalışma hakları, sosyal koruma ve sosyal diyalog ekseninden değerlendirildiğinde hem olumlu adımların hem de süregelen güçlüklerin gözlemlendiği karma bir tablo ortaya çıkmaktadır.

İstihdam boyutunda mesleki eğitim kursları, İŞKUR hizmetlerine erişim ve kooperatifçiliğin teşviki yoluyla istihdam edilebilirliği artırmaya yönelik adımlar kayda değer nitelik taşımaktadır. Bununla birlikte bu müdahalelerin büyük çoğunluğu arz yönlü nitelik taşımakta; yani Romanların becerilerini geliştirmeyi hedeflemekte, ancak işgücü piyasasının talep tarafındaki ayrımcılık mekanizmalarını doğrudan ele almamaktadır. Dolayısıyla işverenler düzeyinde ayrımcılıkla mücadele mekanizmalarının strateji belgelerinde yeterince güçlü biçimde ele alınmamış olması, önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmelidir. Temel çalışma hakları bağlamında değerlendirildiğinde, strateji belgelerinin çocuk işçiliği, kayıt dışı istihdamın kayıt altına alınması ve iş güvencesi gibi konularda belirgin bir eksiklik görülmektedir. Romanların yoğun olarak çalıştığı enformel sektörde örgütlenme özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkına yönelik somut adımlar belgeler içinde görünür değildir.

Sosyal koruma açısından ise strateji belgeleri, sosyal yardım ve sosyal hizmetlere erişimin güçlendirilmesi bağlamında belirli ilerlemeler kaydetmiştir. SODAM'ların yaygınlaştırılması ve mahalle bazlı hizmet sunumu modeli, Roman vatandaşların formal kurumlarla ilişkisini güçlendirmede işlevsel bir araç olarak değerlendirilebilir. Ancak sosyal güvenlik sistemine entegrasyonun sağlanması, yalnızca sosyal yardım erişiminin kolaylaştırılmasıyla mümkün olmayıp kayıt dışı istihdamın formelleştirilmesini gerektirmektedir; bu boyutuyla belgeler, gerekli olan hak temelli dönüşümü sağlamaktan henüz uzak görünmektedir.

Sosyal diyalog alanında ise eylem planlarının hazırlanma sürecinde Roman sivil toplum kuruluşlarının ve federasyonlarının görüşlerine başvurulmuş olması, katılımcı bir politika yapım sürecinin izleri olarak yorumlanabilir. Fakat uygulamada denetim mekanizmalarının etkinliği ile Romanların politika süreçlerine gerçek anlamda ortak ediliş edilmediği hala büyük bir tartışma konusudur.

Sonuç olarak, Romanlara yönelik strateji belgeleri ve eylem planları Türkiye’de Romanların istihdama erişiminin artırılmasına yönelik önemli bir politika çabasını temsil etmektedir. Bununla birlikte, “insana yakışır iş” kavramının strateji belgelerinde açık ve doğrudan bir çerçeve olarak yer almaması önemli bir eksikliktir. Ayrıca Türkiye’de Roman, Dom ve Abdal gruplarına ilişkin güvenilir ve kapsamlı nüfus verilerinin bulunmaması, planlanan eylem ve faaliyetlerin ne ölçüde etki yarattığının değerlendirilmesini güçleştirmekte; hedeflerin nicel karşılığının belirsiz kalmasına neden olmaktadır. Bu durum, politika uygulamalarının etkinliğini tartışmalı hale getirmektedir.

Eylem planlarının belirli ve şeffaf bir bütçe çerçevesine sahip olmaması da uygulama süreçlerinde ciddi sınırlılıklar doğurmaktadır. Bunun yanı sıra Dom ve Abdal gibi Roman gruplarının strateji belgelerinde açık biçimde yer almaması, bu grupların özgül ihtiyaç ve dinamiklerinin politika tasarımı yeterince dikkate alınmadığını göstermektedir. Faaliyetlerde öngörülen hedef sayılar (örneğin belirli sayıda kişiye kurs verilmesi gibi) çoğu zaman bağlamsal bir veriyle ilişkilendirilmediğinden, gerçekçi ve ölçülebilir göstergeler olmaktan uzak kalmaktadır. Oysa etkin bir politika tasarımı, hedeflenen nüfusun büyüklüğü, coğrafi dağılımı ve yerel ihtiyaçları temelinde geliştirilen, zamana ve mekâna duyarlı göstergeler gerektirmektedir.

Benzer şekilde, “Romanların yoğun yaşadığı mahalleler” gibi genel ifadeler, faaliyetlerin hangi il ve mahallelerde uygulanacağına dair belirsizlik yaratmakta ve uygulamada koordinasyon sorunlarına yol açabilmektedir. Ayrıca izleme ve değerlendirme süreçlerinin büyük ölçüde kurum içi mekanizmalarla sınırlı kalması ve sivil toplumla yeterince paylaşılmaması, şeffaflık ve hesap verebilirlik açısından önemli bir eksiklik olarak öne çıkmaktadır.

Bu çerçevede, Romanların yoksulluk kısır döngüsünden çıkabilmesi; eğitim, istihdam, barınma ve sağlık gibi alanları bütüncül biçimde ele alan entegre politika yaklaşımlarını gerektirmektedir. Ayrımcılığın temel bir sorun olarak açık biçimde tanımlanmadığı ve yeterli bütçesel kaynaklarla desteklenmeyen strateji belgelerinin bu hedefe ulaşması güç görünmektedir. İnsana yakışır iş perspektifinin hayata geçirilebilmesi ise Romanların karşı karşıya kaldığı hem yapısal hem de önyargı temelli engelleri birlikte ele alan, ayrımcılıkla mücadeleyi merkeze alan ve istihdamı hedefleyen kapsamlı ve bütüncül bir politika yaklaşımını zorunlu kılmaktadır.

03.

TARİHSEL ARKA PLAN: ROMAN (ROM, DOM, LOM VE ABDAL) PERİPATETİK TOPLULUKLAR

3. Türkiye’de Roman (Rom, Dom, Lom ve Abdal) Peripatetik Topluluklar

Günümüzde peripatetik ya da geç-peripatetik^[1] yaşam tarzını sürdüren, en büyük ve yaygın topluluk Çingene/Gypsy olarak adlandırılan topluluklarıdır (Yılgür 2015). Bu toplulukların kökenlerine dair yapılan çalışmalar, topluluklar tarafından konuşulan Romanes, Domari ve Lomavren dillerinden geriye gidilerek, bugünkü Hindistan ve Pakistan’dan 7. ve 10. yüzyıllar arasında, çeşitli sebeplerle (kast farklılıkları, savaş, kıtlık, vb.), başlayan göç ile dünyaya dağıldıkları göstermektedir. Yüzyıllar boyunca dünyanın farklı coğrafyalarına dağılarak sürdürdükleri “büyük yürüyüş” hala sürmektedir. Günümüzde Kanda, Güney Amerika ve Kuzey Afrika ülkelerinde bu topluluk komünitelerinin görünürlükleri artmaktadır. Birlikte yaşadıkları diğer halklar tarafından, Çingene/ Gypsy” ismiyle adlandırılan, bu halk kendilerini, kendi dillerinde "insan" anlamına gelen Rom, Dom, Lom olarak adlandırmaktadır.

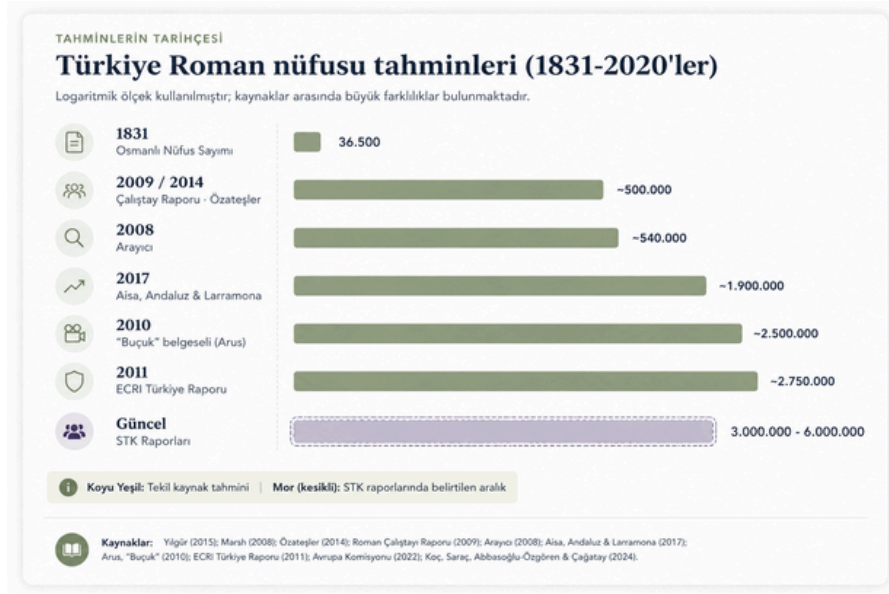
Farklı ülke, coğrafya ve dillerde bu toplulukları belirtmek için kullanılan; Nawar, Çingene, Gypsy, Zott, Ghajar, Bareke, Beni Murra, Gaodari, Mıtrıp, Krismal, Qarabana, Karaçi, Aşiret, Qurbet, Mıtrıp, Gewende, Poşa, Zingari, Tsigane, Abdal, Tanjirliyah, Haddadin, Hacıye, Arnavut, Halebi, Haramshe ve Kaoli, gibi jenerik isimler, genellikle, "kabile ve meslek isimlerinden" alınarak oluşturulmuştur. Bu jenerik isimler, büyük ölçüde, aşağılayıcı bir anlam taşıyan sıfatlara dönüşmüştür. Tıpkı Türkçede ki Çingene ismi gibi Arapçada "Nawar" Persçe de, Koli, İngilizcede Gypsy isimleri, zamanla bir toplumu tanımlayan bir isim/ad olmanın ötesinde, aynı zamanda bunları değersiz kılan, ötekileştirmek için kullanılan bir sıfattan dönüşmüştür. Bu ötekileştirmenin pek çok sebebi olmakla birlikte; yerleşik olanla göçebe olan arasındaki tarihsel gerilim, geldikleri Hindistan'daki kast sisteminden kaynaklanan ayırım, ötekine, yeni gelene karşı duyulan korku ve güvensizlik, ırkçılık sayılabilir. Toplulukların gelip birlikte yaşadıkları halklardaki yargılar zamanla önyargılar ve kalıp yargılara dönüşüp güçlenip, yaygınlaşarak, tarihsel olarak süregelen, Çingene karşıtlığı olarak da tanımlanan, sistematik ayrımcılığa dönüşmüştür. Bugün, dünyanın neredeyse her ülkesine dağılmış olan toplumlar, büyük ölçüde, Avrupa’da Roman/Rom, Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da "Dom"; Ermenistan, Kafkasya ve Kuzey Anadolu’da Lom olarak kendilerini adlandırmaktadır. Bugün Avrupa’da, büyük çoğunluğu Doğu Avrupa ve Balkanlarda olmak üzere yaklaşık 10-12 milyon dolayında Romanın yaşadığı tahmin edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2022). Yüzlerce yıldan beri ülkesiz bir şekilde bulundukları coğrafyalarda varlıklarını sürdüren bu insanlar, uzunca bir süre göçebe olarak yaşadından sonra yerleşik düzene geçmeye başlamışlardır (Koç vd. 2024).

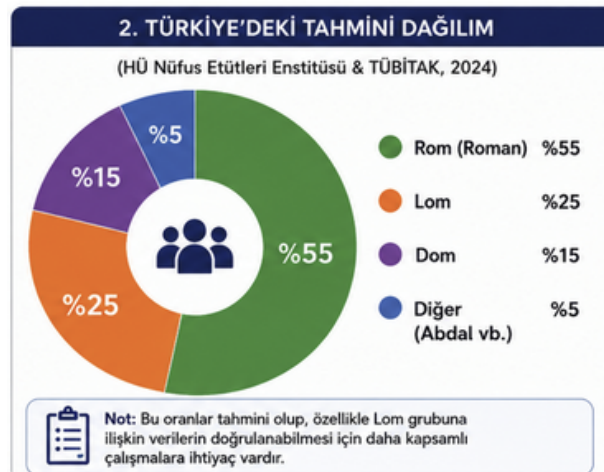

Türkiye coğrafyasında Roman nüfusa ilişkin erişilebilen en erken veriler 1831 Osmanlı nüfus sayımına dayanmaktadır. Balkanları da kapsayan toplam 3,6 milyonluk nüfus içinde yaklaşık 36.500 kişilik bir Roman nüfustan söz edilmektedir (Marsh, 2008). Ancak özellikle 1960'ların ortalarından itibaren etnik kökene dayalı veri toplamanın kaldırılması nedeniyle, günümüzde Roman nüfusuna ilişkin kesin bir sayı vermek mümkün değildir. Buna rağmen, akademik çalışmalar ve sivil toplum kuruluşları tarafından çeşitli tahmini veriler sunulmaktadır.

Örneğin Özateşler (2014) ve 2009 tarihli Roman Çalıştay Raporu Roman nüfusunu yaklaşık 500.000 olarak tahmin ederken, Arayıcı (2008) bu sayıyı 540.000 olarak vermektedir. Daha yüksek tahminler arasında Aisa, Andaluz ve Larramona'nın (2017) 1.900.000 kişilik tahmini, Arus'un 2010 tarihli Buçuk belgeselinde yer alan 2.500.000 rakamı ve Avrupa Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Komisyonu'nun (ECRI) 2011 Türkiye raporundaki yaklaşık 2.750.000 kişilik tahmin bulunmaktadır. Daha yakın tarihli Roman sivil toplum kuruluşlarının raporlarında ise bu sayının 3 ila 6 milyon arasında olduğu sıklıkla ifade edilmektedir.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve TÜBİTAK destekli 2024 tarihli kapsamlı bir araştırmanın saha verilerine göre, Türkiye'deki Roman nüfusunun yaklaşık %55'inin Rom, %25'inin Lom, %15'inin Dom ve %5'inin benzer yaşam pratiklerine sahip diğer gruplardan oluştuğu tahmin edilmektedir (Koç, Saraç, Abbasoğlu-Özgören ve Çağatay, 2024). Bununla birlikte, bu oranların doğrulanabilmesi için daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle Lom grubu üzerine yapılan araştırmaların sınırlı olması, bu gruba ilişkin %25'lik tahminin yüksek olabileceğine işaret etmektedir.

3.1.Roman (Rom, Dom, Lom ve Abdal) Peripatetik Toplulukların Geleneksel İş Kolları

1522-1523 tarihli Osmanlı vergi kayıtlarına göre Roman grupları müzisyenlik, elekçilik, tenekecilik, nalbantlık, kuyumculuk, kılıç ustalığı, marangozluk, ayakkabıcılık, terlikçilik, raptiyecilik, dericilik, terzicilik, halıcılık, hırdavatçılık, helvacılık, peynircilik, kasaplık, bahçıvanlık, katırcılık, koruculuk, gardiyanlık, uşaklık, kuryelik, hafriyatçılık, çivi imalatçılığı gibi meslekler yaptığı belgelenmiştir (Kenrick, 2006, s. 62; Marushiakova ve Popov, 2001, s. 44). Geleneksel bir meslek olmasa da Osmanlı döneminde gerek halk ağzında gerekse literatürde “Çingene/Kıpti cellatlar” büyük bir tartışma konusu olmuştur. Nitekim meslek Çingenelere atfedilen kara bir leke olarak durmaktadır ve Romanlara yönelik ayrımcı literatürde sıkça söz edilmektedir. Nitekim Şair Nazım Hikmet’in “Karıma Mektup” şiirinde “kıllı, siyah bir örümceğe benzeyen” cellat Çingene imgesi de bu yaygın algının edebi bir yansımasıdır (Hikmet 1933).

*“Zavallı bir Çingenenin
Kıllı, siyah bir örümceğe benzeyen eli
Geçirecekse eğer ipi boğazıma
Mavi gözlerimde korkuyu görmek için
Boşuna bakacaklar Nazıma.”*

Nazım Hikmet, 1933

Asıl mesele, belirli bir grubun bu işi “doğası gereği” yapması değil, devletin infaz gibi politik ve sembolik açıdan ağır bir görevi kime ve neden verdiğidir. Osmanlı’da cellatlar çoğunlukla toplumla güçlü bağları olmayan, “yabancı” ya da “parya” olarak konumlandırılan gruplardan seçilmiştir; bu gruplar arasında zaman zaman Kıpti/Çingene olarak adlandırılan peripatetik topluluklar da yer alır, ancak onlar bu yapının sadece bir parçasıdır. Bu tercih, aynı zamanda bu grupların Osmanlı’daki konumuyla doğrudan ilişkilidir: “Çingeneler” genel olarak askerlikten muaf tutulmuş, orduya alındıklarında ise savaşçı değil geri hizmetlerde çalıştırılmış ve askeri sınıfa dahil edilmemiştir. Yani devletin bu grupları askerlik ve güvenlik gibi alanlardan büyük ölçüde dışlarken, infaz gibi toplumsal açıdan hassas ve stigma(damga) üretebilen görevlerde görevlendirebildiğini göstermektedir.

Aynı mantıkla dilsizler, hadımlar ve köleler de cellatlık yapmıştır; özellikle hanedan içi infazlarda dilsizlerin tercih edilmesi, meselenin etnik değil, iktidarın kontrolüyle ilgili olduğunu açıkça gösterir. Dolayısıyla “neden Çingeneler?” sorusunun cevabı onların bu işe uygun olmaları değil, zaten toplumda dışlanmış, askeri ve siyasal güç üretme imkânlarından mahrum bırakılmış bir konumda bulunmalarıdır. Bu nedenle bu gruplar cellat oldukları için marjinalleşmemiş, tam tersine marjinalleştirildikleri için bu tür işlere yönlendirilmişlerdir. Nazım Hikmet’in şiirinde geçen cellat Çingene tasviri de bu yerleşik imgenin edebi bir yansımasıdır; ancak akademik çalışmalar bu klişenin sanıldığı kadar güçlü bir tarihsel temele dayanmadığını ve Osmanlı’daki cellatlık pratiğinin çok daha heterojen bir yapı gösterdiğini açıkça ortaya koymaktadır (Yılğür 2017). İlgili anlatının haricinde Romanlar Osmanlı kentsel ekonomisinde ve kırsal emek piyasasında önemli bir role sahiptir. Dönem için önemli uğraşlar olan demircilik, kılıç yapımıcılığı, kalaycılık, sepetçilik, nalbantlık vb. iş kolları Osmanlı devletinin en önemli üretim ve hizmet alanları arasında yer almakta ve bu alanlarda Roman zanaatkarlar aktif biçimde çalışmaktadır. Özellikle seyyar ve esnek emek biçimlerine dayalı bu meslekler hem kırsal hem de kentsel alanlarda dolaşım halinde olan Roman grupların ekonomik sistem içinde işlevsel bir konum edinmesini sağlamıştır. Bu durum, Romanların yalnızca marjinal ya da dışlanmış gruplar olarak değil, aynı zamanda dönemin üretim ilişkilerine entegre olmuş emek aktörleri olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Romanlar ilgili zanaatkârlık pratiklerini erken Cumhuriyet döneminde de sürdürmüşlerdir. Fakat zaman zaman yer aldıkları iş kolları da “Çingene” kimliğine yönelen önyargı ve ayrımcılık pratiklerinden nasibini almıştır. Nitekim erken Cumhuriyet döneminde özellikle Mübadil Romanların ürettiği ya da pazar piyasasına sürdüğü ürünler “Çingene malı” olarak olarak damgalanmış ve bazı durumlarda Yunanistan'dan mübadele yoluyla gelen Romanların seyrek nüfuslu kırsal alanlarda tutulmalarını ilgili emek piyasasındaki damgalanma söylemleri imkansız hale gelmiştir (Gürrboğa 2016). Roman gruplarının ilgili iş kollarını zayıflatan bir diğer meselede Osmanlı ile Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde çıkarılan iskân yasaları ve Lozan Antlaşması, Çingenelerin mesleklerine göre Türkiye'nin farklı bölgelerine yerleşmeleri teşvik etmesidir. Nitekim göçebeliliğin ve serbest dolaşımın kısıtlanması veya izne tabi tutulması, ilgili göçebe zanaatkar grupların farklı illerde bu faaliyetlerini yürütmelerini nispeten engel olmuştur.

Ne var ki 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızlanan sanayileşme ve piyasa ekonomisinin dönüşümü, bu mesleklerin önemli bir bölümünü işlevsiz kılmıştır. Endüstriyel üretim, kalaycılık ve demirciliği; plastik malzemelerin yaygınlaşması, sepetçilik ve elekçiliği; yasal düzenlemeler ise geleneksel dışçılığı ve sunnetçiliği fiilen tasfiye etmiştir. 1980 sonrası Türkiye'nin yaşadığı iktisadi dönüşüm bu eğilimi daha da artmıştır. Tam zamanlı istihdamın yerini esnek çalışma biçimlerinin aldığı, kayıt dışılığın norm hâline geldiği ve emeğin güvencesizleştiği bu dönemde, mesleki formasyon gerektiren işlerin dışında kalan Roman ve Domlar, emek piyasasının en kırılgan kesimi olmuştur (Sunar ve Kaya, 2018).

Küresel anlamdaki köklü gelişmeler ve emek piyasasındaki değişimlerle birlikte Ortadoğu ve Türkiye coğrafyasındaki Roman ve Domlara ait geleneksel zanaatlar geçerliliğini ya yitirmiş ya büyük ölçüde dönüşmüştür. Örneğin demircilik, kalaycılık, kalbur ve sepetçilik gibi zanaatlar, hala kimi Ortadoğu ülkelerinde yer yer sürdürülürse de büyük ölçüde sönümlenmiş durumdadır. Geleneksel dışçılık yasaklandığı için yeni kuşak gençler dış teknisyenliğine yönelmekte, müzisyenlik farklılaşarak geleneksel enstrümanların yerini modern enstrümanlar almış durumdadır. Günümüzde mevsimlik tarım işçiliği, hurda atık toplama ve ayrıştırma, hamallık, vb., gündelik işler yaygın olarak yapılan işler arasında ilk sırada yer almaktadır. Emek piyasası içerisinde; trikotaj, tekstil, ayakkabı, plastik, gibi sektörlerde iş bulabilseler bile, bu sektörlerden çalışanların büyük bir kısmı kayıt dışı işlik ve atölyelerde, sosyal güvencelerden yoksun, ucuz işgücü olarak çalışmaktadır.

Zanaatların geçerliliğini yitirmesi, toplumların göçebe hayattan yerleşik hayatta geçmesini ve kentlerin çeperlerindeki tarihi göç mekanlarının zamanla derme çatma evlerden oluşan mahallere dönüşmesinde sağladı. Bu göç mekanları geçmiş dönemde özellikle kış aylarında, çadırların kurulduğu, kentteki malzeme tedariği için, kısa süreli gelinen, genellikle su kaynaklarına, kuyu başlarına yakın olan yerlerdi. Bu mekanların oluşumu, beraberinde mekânsal damgalanmayı da getirdi ve buralar “Çingene Mahalleri” olarak damgalandı. Başlangıçta kalelerin dışında, kentlerin kıyısında ve tarihsel göç güzergâhları üzerinde kurulan bu mahalleler, kentlerin zamanla genişlemesi sonucunda bugün Kahire, Beyrut, Amman, Bağdat, Tahran, Şam ve Halep gibi şehirlerin merkezi bölgelerinin bir parçası hâline gelmiştir. Roman gruplarının bir kısmı hâlen Ortadoğu’da yarı göçebe bir yaşam sürdürmektedir. Yılın belirli dönemlerinde kentlerdeki “Çingene mahallelerinde” geçirirken, geri kalan zamanlarda çadırlarda yaşamakta ve göçebe yaşamını sürdüren Bedevi Arap aşiretlerine çeşitli hizmetler sunarak geç-peripatetik ekonomik faaliyetlerini devam ettirmektedir. Bohçacılık, falcılık, dişçilik, müzisyenlik, kalaycılık ve dansçılık gibi mesleklerle geçimlerini sağlayan topluluk üyeleri ise köy, kasaba ve şehirlerde ekonomik ve toplumsal yaşam içinde varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadır.

Türkiye’de ise, Roman topluluğunun büyük bir bölümü Türkiye’nin Batı bölgelerinde, Dom ve Lom gruplar ise çoğunlukla Türkiye’nin Güneydoğu ve Doğu bölgesinde yaşamaktadır. Domlar, Domari konuşan ve Hindistan kökenli farklı bir dilbilimsel grup oluştururlar (Marsh 2008). Sayıları 500 binin üzerinde olan, büyük bir kısmı yerleşik hayata geçmekle birlikte, mevsimlik tarım işçiliği gibi işler sebebiyle sık sık yer değiştirmektedir. Kendi dilleriyle birlikte, yaşadıkları bölgelerdeki halkların dillerini de (Kürtçe, Arapça, Türkçe) konuşan çok dilli bir topluluklardır. Yüzyıllarca demircilik, kalaycılık, dericilik, sepetçilik, dişçilik, sünnetçilik, müzisyenlik, falcılık gibi zanaatları icra eden Domlar, bugün artık bu zanaatların geçerliliğini yitirmesi ile mesleksiz kalmış ve farklı mesleklere yönelmişlerdir. Türkiye’nin neredeyse her bölgesinde; mevsimlik tarım işçiliği, atık-hurda toplayıcılığı, gündelik işler yapmaktadırlar.

Tarihsel zanaatlarını icra etmek için göçebe olarak yaşayan topluluklar, son 50 yılda yarı göçebeliliği bırakıp, kentlerin çeperlerindeki göç mekanlarına yerleşmeye başlamıştır. Tarihi göç mekanlarının mahallere dönüşümü, kentlerde yaşayan diğer toplumsal kesimlerin “onlara” karşı olan ön yargılarını, kalıp yargılarını ve sistematik ayrımcılığı daha da görünür kılmıştır. Ayrımcılık, dezavantajlılık, fırsat eşitsizliği, damgalanma, önyargı gibi olguların geçmişten bugüne nasıl geldiği, toplumsal süreçlere bağlı olarak artması ve azalması, bu göç mekanlarının “Çingene mahallerine” dönüşümü ayrımcılığın sosyolojisine dair önemli çıkarımlar sunmaktadır (Kırkayak Kültür 2024). Toplulukların yaşadıkları mahalleler, yetmişli yıllarda köyden kente göçün de etkisiyle, hızla büyüyen kentlerin merkezlerinde kalmış, rantsal olarak değer kazanmaya başlamıştır. Bu süreci, kentsel dönüşüm ve soylulaştırma projelerinin yaygınlaştığı bir dönem izlemiştir. Kent merkezlerinde bulunan gecekondü bölgeleri ve toplumsal olarak damgalanmış mahalleler, kentsel dönüşüm uygulamalarının ilk hedefleri arasında yer almış ve bu dönüşüm sürecinden en yoğun biçimde etkilenen alanlar olmuştur.

Diğer yandan, bu toplulukların sürekli olarak kentlerin dışına doğru itildiği, kentsel sistematik bir ayrımcılık da yerel yönetimler ve merkezi yönetimler tarafından uygulanmaktadır. Çöp toplama, temiz şebeke suyu, kanalizasyon, yol gibi belediye hizmetlerinin sık sık aksadığı mahalleler zamanla çöküntü bölgelerine dönüşüp, yoksulluk yuvası haline gelmişlerdir. Bu kentsel dışlanma, eğitim başta olmak üzere, Romanların hak ve hizmetlere erişimini engellemeye, temel eğitim becerilerinden mahrum kalmalarına, Çingene karşıtlığının yarattığı sistematik ayrımcılık sebebiyle yoksulluğun daha da derinleşmesine, toplumsal hayatın dışına itilip, katılımlarına ve yoksullaşmalarına neden olmuştur. Artık bu mahallelerde yaşayanlar, kentin merkezine uğramaz oldu, emek piyasasında iş bulma imkanları neredeyse yok oldu ve zaman içerisinde bu mahaller suç işlemeye meyilli insanların yaşadıkları ve toplandıkları mahalleler olarak da damgalanmıştır. Bu olumsuz koşulların süreklilik kazandığı döngü, dönüşerek hak ve hizmetlere erişimi giderek daha da zorlaştırmıştır.

Kentlerin yoksul mahallelerinde yaşanan sosyal dışlanmanın bir diğer sebebi de toplulukların yaşadıkları mahallelere özellikle iç göç ile yeni gelenlerin zamanla çoğunluk haline gelmesiydi. Dışlanmış grupların, Çingene olsun ya da olmasın, kendileriyle benzer koşullarda yaşayan insanlarla aynı mahallelerde bir araya gelmeleri, zamanla maruz kaldıkları mekânsal ayrımcılığın farkına varmalarını ve bu durumdan kurtulmanın yollarını öğrenmelerini sağlamıştır. Muhtarlık, azalık ve kentsel yönetimde temsil imkânlarının artması ile karar alma mekanizmalarında daha etkin rol üstlenmeleri, mahalle üzerindeki "Çingene Mahallesi" damgasını ortadan kaldırma yönündeki talepleri de güçlendirmiştir. Bu mahallelerdeki sistemli ayrımcılık ve yer yer çatışmalı durum topluluklar üzerinde dışarıya doğru sürekli bir basınca dönüştü, topluluklar gün geçtikçe kent çeperlerine doğru itilmeye başladı.

Bugün kent çeperlerindeki mahallerde, yaşayan Domların büyük bir kısmı; kalabalık hanelerde, temiz su, banyo ve tuvalet, ısınmama, beslenme gibi yetersizliklerle dolu bir hayat sürmektedirler. Diğer yandan içinde yaşadıkları küçük mekanlar, doğa ve insan kaynaklı afetlere dayanıksız durumdadır. İşsizlik bu mahallerdeki en temel sorunların başında gelmektedir. Kent içinde bulabildikleri işler kayıt dışı işlikler ve atölyeler olup, düşük ücretlerle uzun saatler çalışmaya zorlanmaktadırlar. Hurda atık toplayıcılığı, bu atıkların ayrıştırılması, hamallık gibi gündelik işler ve mevsimlik tarım işçiliği gibi sezonluk işler en önemli geçim kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu durum, sağlık yada iş sigortasının olmadığı, buna bağlı olarak emeklilik imkânından yoksun, sosyal yardımlar, engelli ya da yaşlılık maaşlarıyla yaşamaya çalışan bir toplum kesiminin oluşmasına sebep olmaktadır.

4. Türkiye’de Romanlar/Domlar ve İstihdam

Türkiye’de Romanlar ve Domların istihdama erişimi üzerine yapılan çalışmalar ilgili grupların işgücü piyasasına katılımında karşılaştığı çoklu eşitsizlikler ekseninde dağılmaktadır, bunlar ayrımcılık, eğitim ve meslek eğitim programlarına erişememe, kayıt dışı istihdam, mekana(mahalleye) damgalama ve iş arama sürecinde sistematik dışlanma olarak sıralanabilir. Literatür genel olarak nitel saha araştırmaları ve sınırlı sayıda nicel çalışmalardan oluşmakta olup, farklı şehirlerde yürütülen araştırmalar benzer örüntülere sahiptir.

Avrupa Birliği destekli Türkiye'deki Romanların istihdamını ele alan bir (2010) raporuna göre, Antakya, Çorlu ve Bartın'da Roman nüfus içinde resmî işsizliğin oldukça yüksek olduğu, Antakya ve Çorlu'da ise bu oranın %90'ın üzerine çıktığı ifade edilmiştir (FSG, 2010, s. 18)

Benzer biçimde, Türkiye'nin farklı bölgelerinde Roman gruplar üzerine yapılan araştırmalar da düzenli, güvenceli ve sözleşmeli istihdamın son derece sınırlı olduğunu göstermektedir. Romanların çalıştığı işler çoğunlukla geçici, yarı zamanlı ve kayıt dışı nitelikte olup, bu işlerde iş sağlığı ve güvenliği standartlarından yoksundur. Ek olarak Romanların erişebildiği işlerin önemli bir kısmı vasıf gerektirmeyen, bedensel emeğe dayalı işlerdir. (Uzpeder vd., 2008, s. 57; FSG, 2010, s. 17).

Benzer biçimde, Türkiye'nin farklı bölgelerinde Roman gruplar üzerine yapılan araştırmalar da düzenli, güvenceli ve sözleşmeli istihdamın son derece sınırlı olduğunu göstermektedir. Romanların çalıştığı işler çoğunlukla geçici, yarı zamanlı ve kayıt dışı nitelikte olup, bu işlerde iş sağlığı ve güvenliği standartlarından yoksundur. Ek olarak Romanların erişebildiği işlerin önemli bir kısmı vasıf gerektirmeyen, bedensel emeğe dayalı işlerdir. (Uzpeder vd., 2008, s. 57; FSG, 2010, s. 17). 2008 yılında yayımlanan Biz Buradayız! başlıklı saha araştırma raporunda Diyarbakır'daki Dom nüfusu içinde ikinci ve üçüncü kuşak işsizliğin yaygın olduğu, yaklaşık 14.000 kişilik nüfus içinde düzenli bir işe sahip genç erkeklerin oranının yalnızca %1 civarında kaldığı belirtilmiştir. Bu bulgular açık bir şekilde işsizliğin ve yoksulluğun Domlar arasında kuşaklararası devredildiğini göstermektedir. Ayrıca raporda, Roman topluluklarına benzer şekilde Domların büyük çoğunluğunun sosyal güvenceye sahip olmadığı ve insan onuruna yakışır çalışma koşullarından yoksun olduğu vurgulanmaktadır (Uzpeder vd., 2008, s. 86).

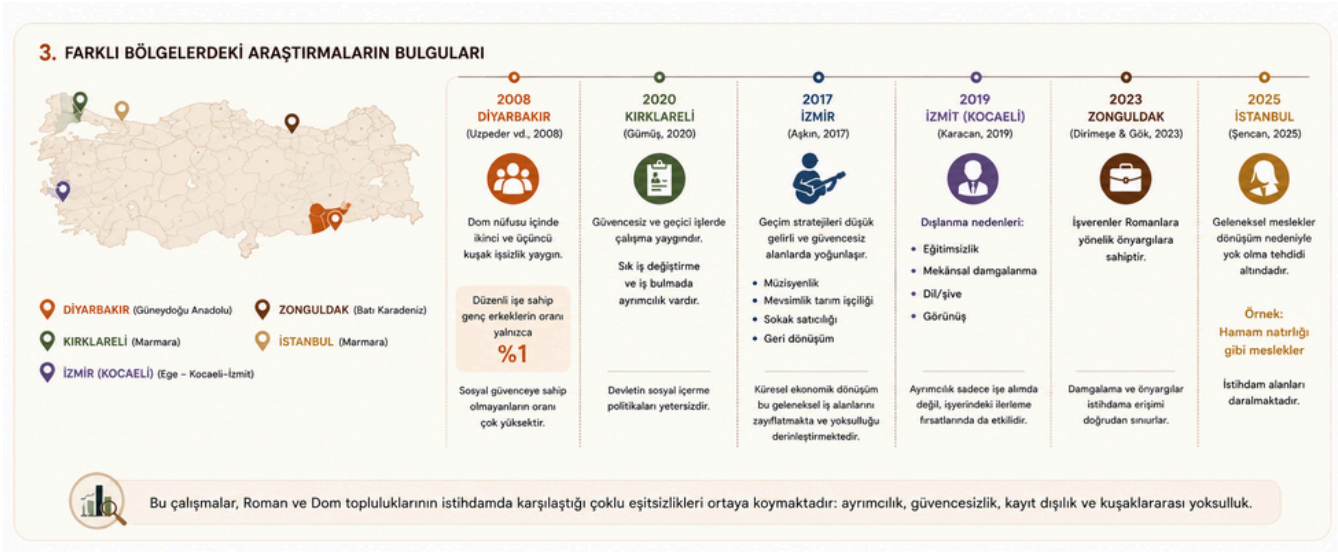
Gümüş (2020) tarafından Kırklareli'nde 235 Roman birey ile gerçekleştirilen saha araştırmasında, Romanların büyük ölçüde güvencesiz ve geçici işlerde çalıştıkları, sık iş değiştirdikleri ve iş bulma süreçlerinde ayrımcılığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğu kişisel çabaları ve birinci derece yakınlarının desteğiyle iş bulabildiklerini ve devlet tarafından uygulanan sosyal içerme politikalarının yetersiz kaldığı ifade etmektedir.

Benzer şekilde, İzmir’de 77 kişinin katılımıyla yürütülen bir araştırmada (Aşkın, 2017), Romanların geçim stratejilerinin müzisyenlik, mevsimlik tarım işçiliği, sokak satıcılığı ve geri dönüşüm gibi düşük gelirli ve güvencesiz alanlarda yoğunlaştığını ortaya koymuştur. Çalışma, küresel ekonomik dönüşümlerin bu geleneksel iş alanlarını zayıflattığını ve Romanların yoksulluk ve yoksunluklarının derinleştiğini vurgulamaktadır.

İzmit’te Romanların çalışma hayatındaki konumunu ele alan bir yüksek lisans tez çalışmasında ise (Karacan 2019), işe alım, terfi ve beceri kullanım süreçlerinde etnik kimliğe dayalı dışlanmanın yaygın olduğunu görülmektedir. Araştırma, örneklem olarak işsizler ve farklı işlerde çalışan Roman bireylerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelere dayanmakta olup; bulgulara göre dışlanma özellikle eğitimsizlik, mekânsal damgalanma, dil/şive ve görünüş gibi faktörler üzerinden ortaya çıkmaktadır. Bir bakıma bu çalışma, istihdam süreçlerinde ayrımcılığın yalnızca iş bulma aşamasında değil, işyerindeki ilerleme fırsatlarında da etkili olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

İşveren perspektifine odaklanan çalışmalar da ayrımcılığın önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Dirimeşe ve Gök (2023), Zonguldak’ta işverenlerle yaptıkları nitel araştırmada, Romanların işe alım süreçlerinde önyargılar ve damgalama ile karşılaştığını, bu durumun istihdama erişimi doğrudan sınırladığını göstermektedir. Son olarak, belirli meslek gruplarına odaklanan mikro çalışmalarda, Romanların istihdamının çoğu zaman geleneksel meslekler etrafında şekillendiğini ve bu mesleklerin giderek geçerliliğini kaybettiği sonucuna varılmaktadır. Nitekim Şencan (2025) tarafından İstanbul’da 13 Roman kadınla yapılan etnografik çalışmada, hamam natırlığı gibi geleneksel mesleklerin dönüşüm nedeniyle yok olma tehdidi altında olduğu ve bu durumun istihdam alanlarını daralttığı tespit edilmiştir.

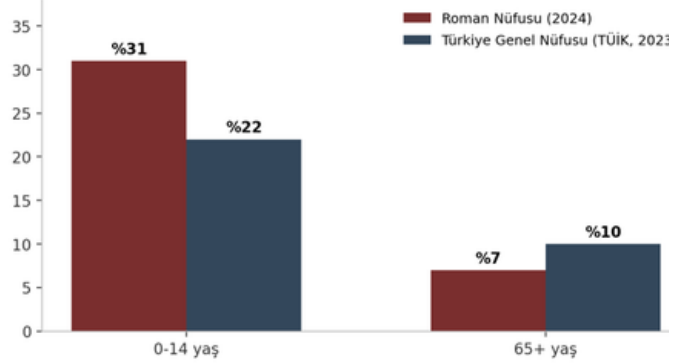
4.1. Roman Gençlerin İstihdama Erişimi

Türkiye’de Roman nüfusun demografik yapısı, genel nüfusa kıyasla önemli farklılıklar göstermektedir. Nitekim Roman nüfusun %31’i 0–14 yaş aralığında, %62’si 15–64 yaş arasında ve %7’si 65 yaş ve üzerindedir. Romanların yaklaşık %40’ını 18 yaş altı bireylerden oluştururken; çocuk nüfus erkeklerde daha yoğunken, yaşlı nüfus kadınlarda daha fazladır (Koç, Saraç, Abbasoğlu-Özgören ve Çağatay, 2024). Buna karşılık Türkiye genelinde nüfusun %22’si 15 yaş altı, %10’u ise 65 yaş üstüdür ve çocuk nüfus oranı %27’dir (TÜİK, 2023). İlgili veriler birlikte değerlendirildiğinde, Roman nüfusun geniş tabanlı ve dar üst kısımlı bir nüfus piramidine sahip olduğu görülmektedir. Bu demografik yapı, Romanların nispeten doğurganlık oranlarının yüksek olduğunu lakin ortalama yaşam süresinin ise görece daha düşük olduğuna göstermektedir.

Bir diğer önemli mesele ise Roman gençler arasında istihdam oranlarının oldukça düşük olmasıdır. Bu konuda yapılmış oldukça az sayıda çalışma yapılmış olup en önemli araştırmalardan biri Sıfır Ayrımcılık Derneği tarafından 2022 yılında gerçekleştirilmiştir. 95 Roman genç ile yapılan bir saha araştırmasına göre 18 yaş ve üzerindeki Roman gençlerin yalnızca %29,8’i istihdamda yer alırken, %70,2’si herhangi bir işte çalışmamaktadır. Başka bir deyişle, her 10 Roman gençten yalnızca 3’ü işgücüne katılmaktadır (Çetinkaya ve Evcı, 2022, s. 25). Çalışan gençlerin önemli bir kısmı ise kayıt dışı ve güvencesiz işlerde yer almakta; 23 genç, sözleşmesiz ya da sosyal güvenceden yoksun biçimde hurdacılık, hamallık, seyyar satıcılık, temizlik veya pazarcılık gibi işlerde çalıştığını belirtmiştir (Çetinkaya ve Evcı, 2022, s. 26). Bir diğer önemli dinamik ise Roman gençlerin iş arama süreçlerinde karşılaştığı ayrımcılıktır. Roman gençlerin üçte biri (%32,8) iş ararken ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmektedir. Ayrıca her beş gençten biri (%22) işyerinde de benzer ayrımcı uygulamalarla karşılaştığını ifade etmektedir (Çetinkaya ve Evcı, 2022).

Eğitim alanındaki ayrımcılık da bu eşitsizliklerin sürdürülebilir ve kuşaklarasın aktarılabilir bir boyuta taşımaktadır. Görüşülen 95 gençten 61’i (%64) okul ortamında ayrımcılığa maruz kaldığını belirtirken, 71’i akranları veya çevresindeki kişiler tarafından ayrımcılıkla karşılaştığını ifade etmiştir. Ayrımcılığa maruz kalan gençlerin yaklaşık 26’sı herhangi bir tepki vermezken; yalnızca 8’i durumu okul yönetimine bildirmiş, 5’i ailesiyle paylaşmış, 3’ü ise ayrımcılık nedeniyle okul değiştirmiş ya da eğitimi bırakmıştır (Çetinkaya ve Evcı, 2022, s. 24).

Roman Nüfusu ile Türkiye Genel Nüfusunun Yaş Yapısı Karşılaştırması

İSTİHDAM DURUMU

18 yaş ve üzerindeki Roman gençler (n=95)

%29,8

İstihdamda (çalışıyor)

%70,2

İstihdamda değil (çalışmıyor)

Çalışan gençlerin önemli bir kısmı kayıt dışı ve güvencesiz işlerde çalışmaktadır. Hurdacılık, hamallık, seyyar satıcılık, temizlik, pazarcılık vb. (n=23)

AYRIMCILIK DENEYİMLERİ

%32,8

İş ararken ayrımcılığa maruz kaldı.

%22

İşyerinde ayrımcı uygulamalarla karşılaştı.

%64

Okul ortamında ayrımcılığa maruz kaldı.

71 genç akranları veya çevresindekiler tarafından ayrımcılıkla karşılaştığını ifade etti.

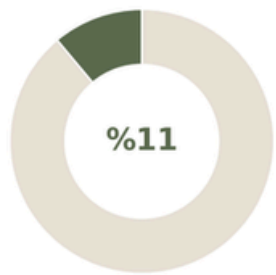
4.2. Roman Kadınların İstihdama Erişimi

Türkiye'de yaşayan Roman, Dom, Lom ve Abdal kadınlara ve karşılaştıkları sorunlara yönelik araştırmalar hayli sınırlıdır. Mevcut çalışmaların ortak temaları, barınma, eğitim ve istihdama erişimdeki engeller, sosyal dışlanma, ayrımcılık, yoksulluk ve mekânsal damgalanma olgularıdır (Bayraktar 2011; Çubukçu 2011; Demirel 2012; Yıldırım 2015). İlgili araştırmalar, Roman kadınların "kesişen kimlikleri" (etnik kökenleri, giyimleri, ten renkleri, dilleri ve eğitim geçmişleri) nedeniyle yaşadıkları çoklu ayrımcılık ve dışlanma deneyimlerine odaklanmaktadır.

2011 yılında Bursa'da toplam 235 Roman kadının katılımıyla yapılan bir çalışma, Roman kadınların algılanan etnik ayrımcılık düzeylerini, öz saygılarını ve umut düzeylerini incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre, kayıtlı bir işte çalışmadığını belirten kadınların oranı %88,2 olup çalışanların oranı yalnızca %11'dir. Katılımcıların %81,8'i aylık gelirinin 600 TL'nin altında olduğunu ifade etmiş ve bu gelir düzeyi, dönemin asgari ücreti olan 629,96 TL'nin de altında kalmıştır (Yıldırım, Murat ve Aca 2015).

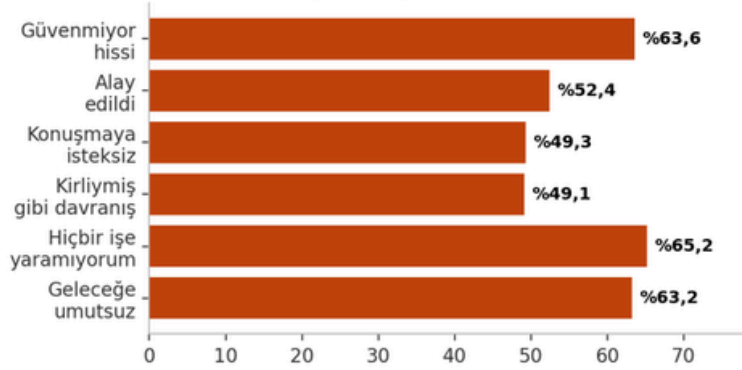
Araştırmada her 10 kadından altısından fazlası (%63,6'ü) etnik kökenleri nedeniyle diğer insanların kendilerine güvenmediğini hissettiğini, katılımcıların yarısından fazlası (%52,4'ü) diğer insanların kendileriyle alay ettiğini ve %49,3'ü ise insanların kendileriyle konuşmaya isteksiz görüldüğünü belirtmiştir. Ayrıca, katılımcıların neredeyse yarısı (%49,1), diğer insanların kendilerine kirliymiş gibi davrandığını hissettiğini ifade etmiştir. Ek olarak, Roman kadınların %65,2'si "Bazen hiçbir işe yaramadığımı düşünüyorum" ifadesine katılırken %63,2'si gelecek hakkında umutlu olmadığını belirtmiştir.

**Bursa'da Roman Kadınlarda
Kayıtlı İstihdam (2011)**

■ Kayıtlı işte çalışan (%11)
■ Kayıtlı çalışmayan (%88,2)

**Roman Kadınların Ayrımcılık ve
Öz-Algı Deneyimleri (Bursa, 2011)**

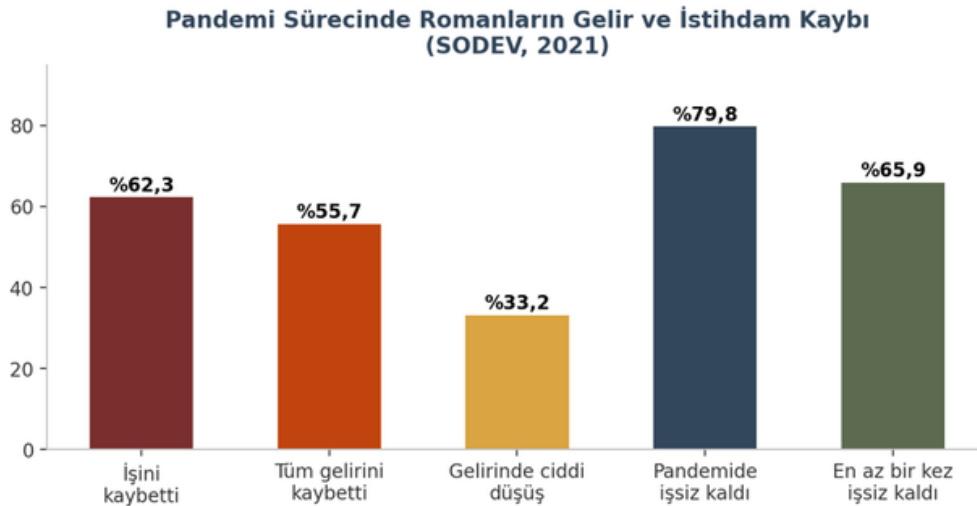
Roman kadınların istihdama erişimini ele alan biraz daha yakın tarihli çalışmalarda da benzer dinamiklerin olduğu görülmektedir. Örneğin Çelik ve Yüce Tar (2016), Samsun'da 20 Roman kadınla yaptıkları derinlemesine görüşmelere dayanarak, ev temizliği gibi gündelik işlerin Roman kadınların başlıca gelir kaynağı olduğunu ortaya koymuştur. Ancak bu işler sosyal güvenceden yoksun olup, kadınların uzun vadeli ekonomik güçlenmesine katkı sunmamaktadır. Benzer biçimde, Şengil (2017) Kırklareli örneğinde Roman kadınların formal istihdama erişiminin son derece sınırlı olduğunu, uzun süreli işsizliğin yaygın olduğunu ve kadınların çoğunlukla düzensiz, düşük gelirli işlerde çalıştığını belirtmektedir. Roman kadınların ekonomik yaşama katılımını kesişimsellik perspektifinden ele alan Akgül (2021) ise İzmir'de yürüttüğü nitel araştırmada, Roman kadınların hem etnik kimlikleri hem de toplumsal cinsiyetleri nedeniyle çoklu ayrımcılığa maruz kaldığını göstermektedir. Bu durum, kadınların istihdam süreçlerinde daha dezavantajlı bir konuma itilmesine yol açmaktadır.

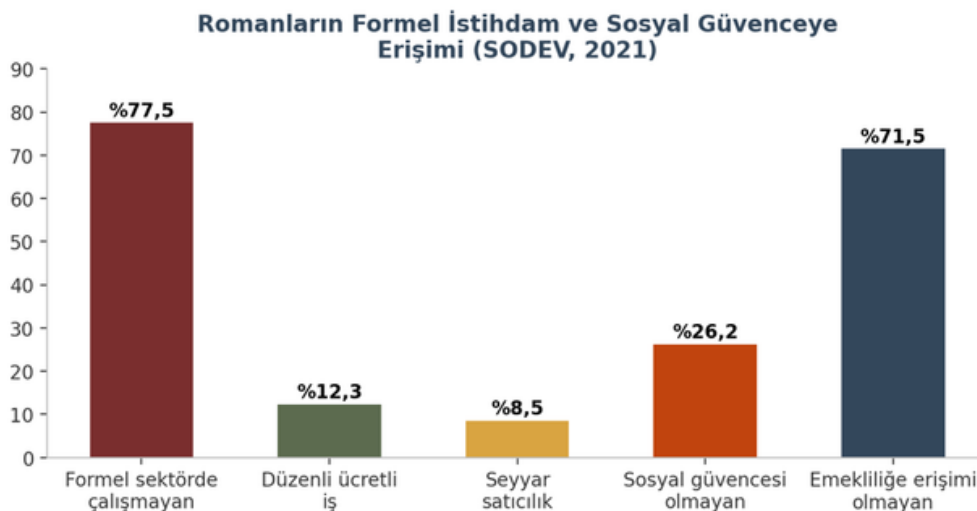
4.3. Çoklu Krizler Durumunda İnsana Yakışır İşe ve İstihdama Erişim

Pandemi, doğal afetler ve ekonomik dalgalanmalar gibi üst üste yaşanan krizler, hali hazırda sınırlı kaynaklara ve güvencesiz işlere dayalı bir yaşam sürdüren Romanları diğer etnik kimliklere kıyasla daha orantısız etkilemektedir. Başka bir ifadeyle, çoklu krizler Romanlar açısından daha derin ekonomik kayıplara, eğitim ve istihdam süreçlerinden daha yüksek oranlarda kopuşa ve barınma ile sağlık gibi temel haklara erişimde kalıcı tahribatlara yol açmaktadır.

Türkiye’de Roman topluluklar ağırlıklı olarak müzisyenlik, seyyar satıcılık, çiçekçilik ve temizlik gibi kayıt dışı ve güvencesiz işlerde çalışmaktadır. Bu işler, emeklilik, doğum izni ve engellilik hakları gibi sosyal güvenceye dayalı haklardan büyük ölçüde mahrum kalmalarına yol açmaktadır. Bu kırılganlık, pandemi sürecinde daha da derinleşmiştir. Sosyal Demokrasi Vakfının (SODEV) 2021 yılında gerçekleştirilen bir araştırmaya göre, Romanların %62,3’ü pandemi sırasında işini kaybetmiş; “tüm gelirimini kaybettim” diyenlerin oranı %55,7’ye ulaşmış, %33,2’si ise gelirlerinde ciddi bir düşüş yaşadığını belirtmiştir. Pandemi sürecinde işsiz olduğunu belirtenlerin oranı ise %79,8 olup pandemi döneminde en az bir kez işsiz kaldığını belirtenlerin oranı ise %65,9’dur. Kamusal alana dayalı müzisyenlik, seyyar satıcılık ve temizlik gibi meslekler, kapanma kararlarıyla neredeyse tamamen durma noktasına gelmiştir (SODEV, 2021).

İlgili araştırma bulgularına göre, Roman bireylerin %77,5’inin formal sektörde istihdam edilmediği görülmektedir. Çalışanlar arasında ise yalnızca %12,3’ünün düzenli ücretli işlerde yer aldığı; %8,5’inin seyyar satıcılık yaptığı tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların %26,2’si hiçbir sosyal güvencesinin olmadığını belirtirken, %71,5’i emeklilik gibi temel haklara erişiminin bulunmadığını ifade etmiştir.

Benzer şekilde, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler sonrasında Roman toplulukların gelir kaynakları önemli ölçüde kesintiye uğramıştır. Atık toplama faaliyetlerinin belirli bir süre yasaklanması ve müzisyenlik ile sokak temelli işlere yönelik talebin afet koşulları nedeniyle ciddi biçimde azalması, özellikle Dom ve Abdal grupların temel geçim kaynaklarını ortadan kaldırmıştır (Gül, Orun, Gezici ve Zengin, 2024). Depremin hem akut hem de yeniden toparlanma süreçlerinde sosyal koruma mekanizmalarının dışında kalan Dom ve Abdalların mevcut yoksullukları deprem öncesi sürece göre daha da derinleşmiştir.

Özetlemek gerekirse, halihazırda Romanların büyük çoğunluğu insana yakışır işe yani; güvenceli, sürdürülebilir ve temel haklara erişimi garanti altına alan çalışma koşullarına erişemezken, temel hak ve hizmetlere erişim kriz dönemlerinde daha da zorlaşmakta ayrıca var olan enformel geçim stratejileri de kaybolmanın eşiğine gelmektedir. Bu bağlamda, Romanların istihdam yapısının büyük ölçüde kayıt dışı ve geçici işlere dayanması, bireysel bir tercihten ziyade eğitim, istihdam ve toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında karşılaşılan tarihsel sürekliliği olan önyargı ve ayrımcılıkların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu zorunluluk hali, kriz dönemlerinde Roman gruplarının gelir kaybı, işsizlik ve sosyal koruma mekanizmalarından dışlanma riskini önemli ölçüde artırmaktadır. Dolayısıyla çoklu krizler, Romanların sosyo-ekonomik eşitsizliklerle iç içe geçmiş istihdam sorunlarını hem daha görünür kılmakta hem de mevcut kırılabilirlikleri daha da artırmaktadır.

5. ARAŞTIRMA ALANI: MALATYA

5.1 Malatya'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Domlar

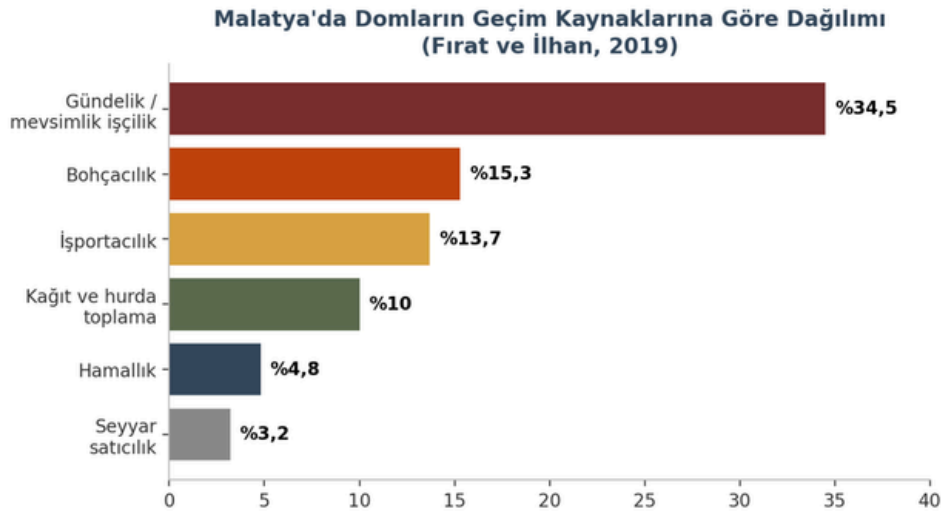
Malatya, 2025 yılı itibarıyla 750.491 kişilik nüfusuyla Doğu Anadolu'nun yeniden şekillenen kentlerinden biridir (Nüfusu.com 2025). Tarihsel olarak farklı etnik ve kültürel toplulukların bir arada yaşadığı bir kenttir. Yakın geçmişe bakılacak olunursa örneğin 2000 yılında yapılan bir çalışmaya göre Malatya'da 1500-2000 civarında Ermeni vatandaşın yaşadığı tahmin edilmektedir (Ertürk 2000). Ayrıca bölgede Türk, Kürt, Süryani, Suriyeli göçmenler ve Dom nüfusları yoğunluk göstermektedir. Malatya'da resmî kayıtlara göre 2025 yılı itibarıyla 19.327 Suriyeli geçici koruma altındadır. Suriyeliler toplam nüfusun %2,51'ini oluşturmaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı 2025) ve bu nüfus içinde Suriyeli Dom gruplarının varlığı özellikle afet sonrası barınma alanlarında daha görünür hale gelmiştir. Bahsedilen göçmen nüfusun içerisinde Suriyeli Dom göçmenler de yer almakta olup, bu gruplar hem Suriyeli göçmenler hem de Türkiyeli yerel gruplar tarafından ötekileştirilmekte ve çoklu ayrımcılığa maruz bırakılmaktadır.

Deprem sonrasında kentin demografik yapısı, barınma düzeni ve toplumsal dağılımı önemli ölçüde değişmiştir. Yeşilyurt ve Battalgazi ilçeleri, ilin nüfusunun büyük kısmını barındırmakta; buna ek olarak Malatya kökenli ancak başka illerde yaşayan 800 binden fazla kişiden oluşan geniş bir diaspora bulunmaktadır (TÜİK 2024). Şubat 2025 itibarıyla AFAD verilerine göre 112.726 kişi hâlâ konteyner kentlerde yaşamını sürdürmektedir (AFAD 2025). Resmî beyanlarda çadırda yaşayan kalmadığı açıklansa da Romani Godi saha ekibi bireysel çadır yaşamalarına rastlandığına dair gözlemlerde bulunmuştur. Kentte afet sonrası hızla inşa edilen kalıcı konutlarla birlikte 26 bini aşkın konut ve iş yeri hak sahiplerine teslim edilmiş, böylece Malatya adeta büyük bir şantiye alanına dönüşmüştür (Anadolu Ajansı 2025).

Afet sonrası yeniden şekillenen bu toplumsal ve mekânsal düzende, Dom toplulukları hem görünürlük hem de kırılganlık açısından dikkat çekici bir konumda yer almaktadır. Malatya'da yaşayan Dom grubu Çingenelerin çoğu, Marsh'a göre, Ortadoğu'daki Dom Çingenelerinin bir koludur ve Türkiye'nin doğusu ile güneydoğusuna (Diyarbakır, Antakya, Mardin, Malatya, Elazığ, Adıyaman) 11. yüzyılın başlarında gelmişlerdir (Marsh, 2008: 22). Tarihsel olarak göçebe yaşam biçiminden yerleşik hayata geçiş sürecinde hem ekonomik hem de toplumsal açıdan marjinalleştirilmiş gruplar arasında yer almışlardır. Bu bölgelerde işsizlik temel bir sorun niteliği taşımakta; 2019 yılında Fırat ve arkadaşlarının Malatya'daki Roman gruplarını ele alan araştırmasında, bölgedeki Domların %34,5'inin gündelik veya mevsimlik işçi olarak geçimlerini sağladığı; %15,3'ünün bohçacılık, %13,7'sinin işportacılık, %10'unun kâğıt ve hurda toplama, %4,8'inin hamallık ve %3,2'sinin ise seyyar satıcılıkla geçimlerini sürdürdüğü belirlenmiştir (Fırat ve İlhan 2019).

Sosyal güvenceye sahip işlerin yok denecek kadar az olması, topluluk üyelerinin emeklilik hakkından fiilen mahrum kalmasına ve gelir güvencesinin kesintili, belirsiz ve hayatta kalmaya dönük bir düzlemde şekillenmesine neden olmaktadır. Bu durum, özellikle engelli aylığı, yaşlılık aylığı ve sosyal yardım türlerine bağımlılığı artırmakta; kuşaklar arası yoksulluğu pekiştiren bir toplumsal yapı oluşturmaktadır.

5.2. 6 Şubat Depremlerinin Malatya'da İstihdam Üzerindeki Etkisi

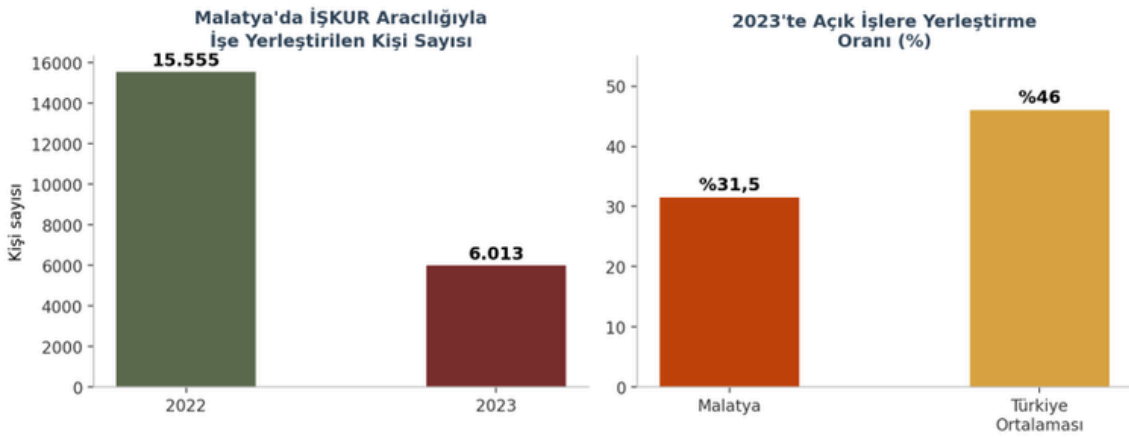
Türkiye tarihinin en ağır afetlerinden biri olarak kayıtlara geçmiş 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri on bir ili kapsayan etki alanıyla bölgesel ekonomik dengeleri kökten alt üst etmiştir. Bu afetten en ağır payı alan illerden biri olan Malatya, depremin hem anlık hem de kalıcı istihdam sonuçlarını en yoğun biçimde deneyimleyen illerden biri olmuştur.

ILO'nun afet sonrası değerlendirmelerine göre, depremten etkilenen bölgelerde yaklaşık 220.000 işyeri kullanılamaz hâle gelmiştir. Bunun sonucunda ortaya çıkan çalışma saati kaybı, 2021 yılı istihdam verileri temel alındığında bölgedeki toplam çalışma süresinin yaklaşık %16'sına karşılık gelmektedir. Bu kayıp, 657.000'den fazla tam zamanlı çalışanın bir yıl boyunca üreteceği işgücüne eşdeğer olarak hesaplanmıştır (ILO, 2023a:3). Kaybedilen çalışma sürelerinin cinsiyet dağılımı incelendiğinde, bu kaybın yaklaşık dörtte üçünün erkekler, dörtte birinin ise kadınlar üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Söz konusu kayıpların yansıması olarak işçi başına aylık kişisel gelir kaybı 230 dolar civarında seyretmiş; bölge genelinde aylık toplam emek geliri kaybı ise 150 milyon doları bulmuştur (ILO, 2023a:3).

Malatya özelinde değerlendirildiğinde, ilin deprem öncesindeki ekonomik konumunun zaten görece sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. 2021 yılı verilerine göre ülke GSYH'sine katkısı %0,5 ile oldukça mütevazı bir düzeyde kalan Malatya'nın üretim yapısı; tarım, ormancılık, kamu hizmetleri ve gayrimenkul faaliyetleri gibi sektörlerin ağırlığıyla biçimlenmiştir (Demirbaş ve Görücü 2024). Bu yapı, mevcut istihdamın büyük ölçüde düşük vasıf gerektiren, katma değeri sınırlı sektörlerde toplandığına işaret etmekte olup deprem sonrasındaki toparlanma sürecini güçleştiren temel etkenler arasında yer almaktadır.

İŞKUR verileri, istihdam üzerindeki somut tahribatı rakamlarla ortaya koymaktadır. 2022 yılında Malatya'da toplam 15.555 kişi İŞKUR aracılığıyla işe yerleştirilmişken, 2023 yılında bu sayı 6.013'e gerilemiş ve yaklaşık %62'lik bir düşüş yaşanmıştır. Bu gerileme hem kadın hem de erkek çalışanlar için benzer oranlarda gerçekleşmiş; dolayısıyla cinsiyet farklılığından bağımsız, bütüncül bir işgücü piyasası daralmasına işaret etmektedir. Aynı dönemde açık iş sayılarında bir önceki yıla kıyasla yaklaşık %16'lık bir gerileme kaydedilmesi, depremin yalnızca iş arayanları değil, işveren tarafını da ciddi biçimde etkilediğini ve bölgenin üretim kapasitesinin belirgin ölçüde küçüldüğünü göstermektedir. 2023 yılı itibarıyla Malatya'da açık işlerin yalnızca %31,5'ine yerleştirme yapılabildiği bu oran Türkiye genelinde %46 düzeyinde seyretmiştir. Başka bir deyişle Malatya'daki işe yerleştirme oranı, ülke ortalamasının yaklaşık 14,5 puan gerisinde kalmıştır (Demirbaş ve Görücü 2024).

Bu tabloya eşlik eden demografik kriz de ayrıca dikkat çekicidir. TÜİK adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre Malatya'nın nüfusu 2022'den 2023'e yaklaşık 70.000 kişi azalmış; ölüm rakamları düştüğünde şehrin nüfusunun %8'inin fiilen göç ettiği ortaya çıkmaktadır (TÜİK, 2024a). Bu göç hareketinin arka planında yalnızca barınma ve güvenlik kaygılarının değil, bölgede çalışma ve geçim olanağı bulunamamasının da belirleyici bir rol oynadığı değerlendirilmektedir. Nitekim İŞKUR kayıtlı işsiz sayısındaki yaklaşık %24'lük düşüş, kısmen bölgeden gerçekleşen nüfus göçüyle açıklanabilse de bu gerilemenin tamamının istihdam artışına bağlanamayacağı ve depremin yarattığı özgün koşulların sahada daha kapsamlı biçimde araştırılmasını gerektirdiği açıktır (Demirbaş ve Görücü 2024). Sonuç olarak 6 Şubat depremleri, Malatya'daki istihdam sorunlarını hem derinleştirmiş hem de görünür kılmıştır. Tarım, tekstil ve düşük vasıflı hizmet sektörlerine yaslanan bir yapıya sahip olan ilin, deprem sonrası iyileşme sürecinde salt eski dengelerine dönmeyi değil; yüksek katma değerli ve insana yakışır iş standartlarını karşılayan sektörleri çekecek yatırım ortamını inşa etmeyi öncelikli hedef olarak benimsemesi gerekmektedir.

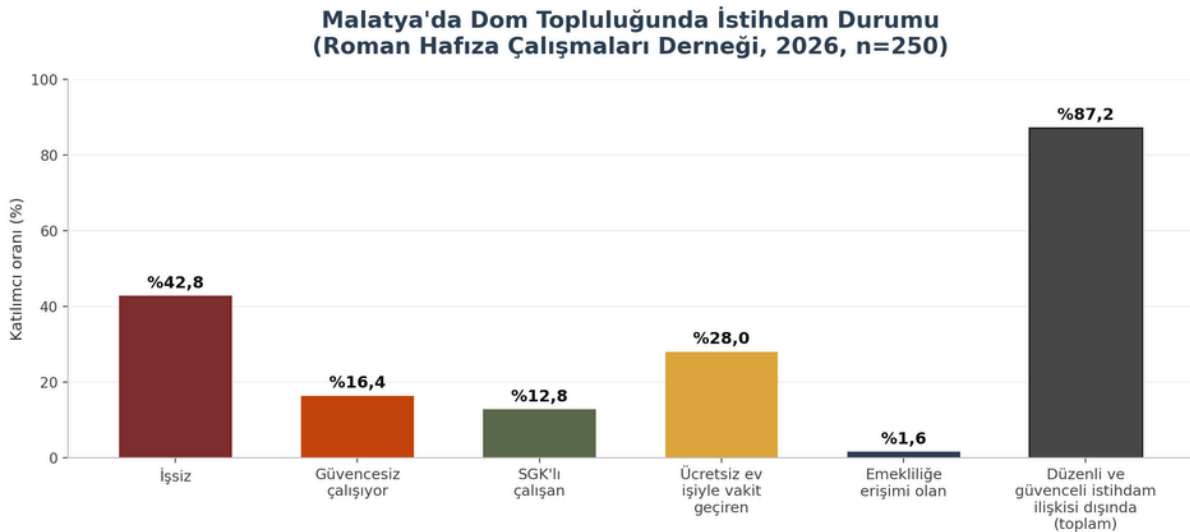

5.3. Malatyalı Domların İstihdama Erişimi

Malatya'nın deprem öncesinde de kronik güçlüklerle boğuşan işgücü piyasası koşulları, Dom ve Abdallar söz konusu olduğunda çok daha ağır bir örüntü sergilemektedir. Zaten gerek yerel gerekse küresel kırılmalıklarla örülü olan bu piyasaya Dom bireylerinin erişimi; etnik ayrımcılık, eğitim yetersizliği ve tarihsel süregelen çingene karşıtlığı dinamiklerinin iç içe geçmesiyle son derece sınırlı bir seyir izlemekte, bireyleri enformel, güvencesiz ve kesintili geçim stratejilerine mahkûm etmektedir.

Deprem sonrası süreci analiz etmek için deprem öncesinde Malatyalı Dom ve Abdalların istihdama erişimine göz atmak gerekmektedir. Fırat ve İlhan'ın (2019) Malatya'daki Dom nüfusunu kapsayan araştırması, bu örüntüyü somut verilerle belgelemektedir. Söz konusu çalışmaya göre bölgedeki Domların %34,5'i gündelik ya da mevsimlik işçi olarak geçimini sağlamakta; geri kalanlar arasında bohçacılık (%15,3), işportacılık (%13,7), kâğıt ve hurda toplama (%10), hamallık (%4,8) ve seyyar satıcılık (%3,2) başlıca geçim biçimleri olarak öne çıkmaktadır.

Roman Hafıza Çalışmaları Derneği'nin 2026 yılında Malatya'da 250 katılımcıyla yürüttüğü saha araştırması deprem sonraki süreçte Malatyalı Dom ve Abdalların istihdama erişimini kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır. İlgili araştırmaya göre, katılımcıların %42,8'inin işsiz, %16,4'ünün ise herhangi bir sosyal güvenceden yoksun biçimde çalışmak durumundadır. SGK'lı çalışanların oranı yalnızca %12,8'de kalmaktadır. Katılımcıların %28'i ücretli bir işte çalışmaksızın ev işleriyle vakit geçirdiğini belirtmiş; emeklilik olanağına erişebilenlerin oranı ise sembolik denecek düzeyde, %1,6 ile sınırlı kalmıştır. Bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, örneklemin %87,2'sinin düzenli, güvenceli ve sürdürülebilir bir istihdam ilişkisinin dışında olduğu görülmektedir (Gül vd. 2026). Bu oran, insana yakışır iş kavramının tanımsal çerçevesiyle doğrudan çelişmektedir.

Not: Toplam oran, işsiz (%42,8), güvencesiz çalışan (%16,4) ve ücretli istihdam dışında ev işiyle vakit geçirenlerin (%28) toplamı olarak %87,2 hesaplanmıştır.

Kayıt dışı çalışmanın bu denli yaygın olması, yalnızca ekonomik yoksunluğun değil; sağlık güvencesi, kıdem tazminatı, iş kazası tazminatı ve uzun vadeli emeklilik hakkı gibi temel sosyal haklardan da toplu bir dışlanmanın sürdüğü anlamına gelmektedir. Kuşaklar boyunca yeniden üretilen bu yoksunluk döngüsü, sosyal güvenlik ve emeklilik haklarına erişemeyen bireyleri düzenli ve güvenceli gelir kaynaklarından uzaklaştırmakta; engelli aylığı, yaşlılık yardımı ve çeşitli sosyal yardım programlarına daha fazla bağımlı hâle getirmektedir.

Roman Hafıza Çalışmaları Derneğinin 2025 yılında yürüttüğü bir diğer çalışmada ise kesişimsellik durumu ele alınmıştır. Ev içi emekle sınırlı kalan grubun büyük çoğunluğunu Dom ve Abdal kadınların oluşturduğu ve bu kadınların sosyal güvence kapsamı dışında kaldığı görülmektedir (Gül vd. 2025). Bu bulgu, istihdam dışılığının yalnızca etnik kimlik ve sınıfla bağlantılı olmadığını, aynı zamanda cinsiyete dayalı bir örüntüyle şekillendiğine ve Dom kadınlarının hem etnik kimlik hem de toplumsal cinsiyet ekseninde çakışan bir yoksunlukla karşı karşıya olduğuna işaret etmektedir.

Afet sürecinde atık toplama faaliyetlerine getirilen kısıtlamalar, müzisyenlik ve sokak temelli geçim biçimlerinin ya tamamen durması ya da talep göremez hale gelmesi, Dom bireylerinin zaten kırılgan olan gelir kaynaklarını fiilen ortadan kaldırmıştır (Gül vd. 2025). Toplumun genel sosyal koruma ağlarının dışında konumlanan Dom bireyler bu süreçte hem ekonomik hem de görünürlük anlamında ağır bir yalnızlıkla yüz yüze kalmıştır. Afet ortamında ücretsiz bakım yükünün artması, kadınlar üzerindeki baskıyı daha da yoğunlaştırırken; iş arama süreçlerinde etnik köken gerekçesiyle yaşanan ayrımcılık, erişim güçlüklerini kalıcı bir nitelik kazanmaktadır.

Tüm bu veriler bir arada okunduğunda, Malatya'daki Dom topluluğunun işgücü piyasasına erişiminin çok katmanlı bir dışlanma dinamiğiyle engellendiği anlaşılmaktadır. Ekonomik kalkınma ve insana yakışır iş söylemlerinin bu toplulukla buluşabilmesi; salt beceri geliştirme programlarının çok ötesinde, ayrımcılıkla aktif mücadeleyi, kayıt dışı istihdamın kayıt altına alınmasını ve afet politikalarının etnik temelli güvenlik açıklarını görünür kılan bir yaklaşımla tasarlanmasını zorunlu kılmaktadır.

06.

6.ARAŞTIRMANIN METODOLOJİK ÇERÇEVESİ

6. Metodoloji

6.1. Araştırmanın Tasarımı ve Yaklaşımı

Bu araştırma, Malatya ilinde yaşayan Dom topluluğunun insana yakışır iş bağlamındaki istihdam koşullarını derinlemesine anlamayı amaçlayan betimsel ve yorumlayıcı bir araştırma tasarımı üzerine inşa edilmiştir. Araştırmada nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma yöntem (mixed methods) yaklaşımı benimsenmiştir. İlgili yöntemin seçiliş amacı; hem eşitsizliklerin nesnel olarak ölçülmesini hem de katılımcıların bireysel deneyimlerinin, anlamlandırma biçimlerinin ve Malatyalı Domların istihdama erişimini etkileyen dinamiklerinin derinlemesine aydınlatmaktır. Araştırmanın kuramsal çerçevesini ILO'nun insana yakışır iş (decent work) kavramının dört temel boyutu oluşturmaktadır: istihdam fırsatları, temel çalışma hakları, sosyal koruma ve sosyal diyalog. Bu çerçeve hem veri toplama araçlarının tasarımında hem de bulguların yorumlanmasında ana referans işlevi görmüştür. Bunun yanı sıra etnik kimlik, toplumsal cinsiyet ve sınıfın kesişen etkilerini ele almak amacıyla kesişimsellik (intersectionality) perspektifinden yararlanılmıştır.

6.2. Araştırma Alanı

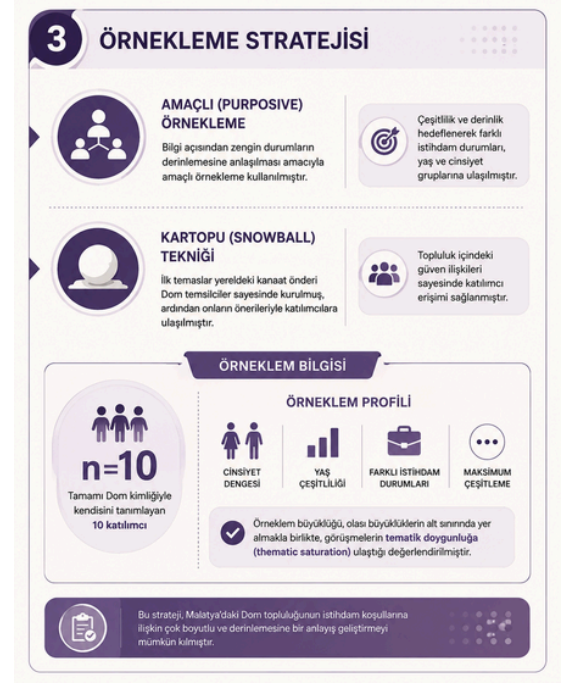
Araştırma, Malatya ilinin Yeşilyurt, Battalgazi ve Doğanşehir ilçelerinde yürütülmüştür. Alan seçimini belirleyen başlıca etken, bu ilçelerin Malatya genelindeki Dom nüfusunun büyük bölümünü barındırmasıdır. Yeşilyurt ilçesi, örneklemin %80'ini oluşturmasıyla Domların konteynır kentte yaşam sürdürdüğü temel yerleşim alanı olarak öne çıkmaktadır.

Malatya'nın araştırma alanı olarak seçilmesi, birkaç temel gerekçeye dayanmaktadır. Her şeyden önce, 6 Şubat 2023 depremlerinden en ağır biçimde etkilenen illerden biri olan Malatya, afet sonrası koşullarının istihdam üzerindeki dönüştürücü etkilerini incelemek için özgün bir bağlam sunmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan Malatya, tarihsel olarak Dom grupların yerleşim alanlarından biri olma özelliğini korumaktadır. Son olarak, Malatya'daki Domlara ilişkin mevcut literatürün son derece sınırlı olması, bu araştırmayı özgün ve zorunlu kılmaktadır.

6.3. Örneklem Stratejisi

Araştırmada amaçlı (purposive) örneklem yöntemi kullanılmış; katılımcıların belirlenmesinde kartopu (snowball) tekniğinden yararlanılmıştır. İlk temas olarak yereldeki kanaat önderi Dom temsilcileriyle kurulmuş daha sonra araştırmanın katılımcıları ilgili öneriler dahilinde araştırmaya dahil edilmiştir. Katılımcı seçiminde cinsiyet dengesi, yaş çeşitliliği ve farklı istihdam durumlarını (çalışan, işsiz, düzensiz çalışan) kapsama gibi kriter çeşitlemesi (maximum variation) ilkelerine dikkat edilmiştir. Nihai örneklem, tamamı Dom kimliğiyle kendini tanımlayan 10 bireyden oluşmaktadır bu bireylerle hem anket çalışması hem de yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Örneklem büyüklüğü, olası büyüklüklerin alt sınırında yer almakla birlikte, görüşmelerin tematik doygunluğa (thematic saturation) ulaştığı değerlendirilmiştir.

6.4. Veri Toplama Araçları

6.4.1. Yapılandırılmış Anket

Araştırmanın nicel boyutunu oluşturan yapılandırılmış anket; demografik bilgiler, konut ve yaşam koşulları, istihdam durumu, gelir düzeyi ve insana yakışır iş göstergeleri olmak üzere beş ana başlıktan oluşmaktadır. İnsana yakışır iş göstergelerine ilişkin maddeler, Likert tipi bir ölçek (1=Kesinlikle katılmıyorum ... 5=Kesinlikle katılıyorum) aracılığıyla ölçülmüştür. Anket soruları, ILO'nun insana yakışır iş gösterge çerçevesiyle uyumlu biçimde tasarlanmış ve saha uygulamasına geçilmeden önce dernek bünyesinde iki katılımcıyla pilot test gerçekleştirilmiştir.

6.4.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler

Araştırmanın nitel boyutunu oluşturan yarı yapılandırılmış görüşmeler, aynı örneklem grubuyla yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşme rehberi; çalışma deneyimleri ve koşulları, kimliğe dayalı ayrımcılık örüntüleri, eğitim engellerinin istihdam üzerindeki yansımaları ve deprem sonrası koşullar olmak üzere dört ana temayı kapsamaktadır. Her görüşme ortalama 25-45 dakika sürmüştür; katılımcının onayı alınarak ses kaydı yapılmış ve ardından tam metin deşifresi hazırlanmıştır. Katılımcılar, araştırma etiği ilkeleri çerçevesinde yaş ve cinsiyet bilgisiyle kodlanmış; gerçek kimlikleri gizli tutulmuştur.

6.4.3. Kurum Görüşmeleri

Araştırmanın kurumsal boyutunu değerlendirmek amacıyla İŞKUR Malatya İl Müdürlüğü, Malatya Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Başkanlığı, Malatya Ticaret Odası ve KOSGEB ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Söz konusu kurumlarla görüşme sağlanması sürecinde ciddi güçlüklerle karşılaşmış; yöneticilerin bir kısmı randevu talebini reddetmiş ya da bilgi paylaşımını protokol gerekçesiyle sınırlandırmıştır. Elde edilen bilgiler, kurumların Domlara yönelik farkındalık düzeyini ve mevcut destek programlarını değerlendirmek amacıyla analiz edilmiştir.

6.5. Veri Analizi

6.5.1. Nicel Veri Analizi

Anket verileri SPSS yazılımı kullanılarak analiz edilmiştir. Betimsel istatistikler (frekans dağılımları, yüzdelere ve çapraz tablolar) aracılığıyla demografik özellikler, barınma koşulları, istihdam durumu ve insana yakışır iş göstergelerine ilişkin genel tablolar ortaya konulmuştur. Örneklemenin küçüklüğü göz önünde bulundurularak çıkarımsal istatistiksel analizler uygulanmamış; bulgular betimsel düzeyde sunulmuştur.

6.5.2. Nitel Veri Analizi

Yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizi, tematik analiz yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Deşifre metinleri aşamalı bir kodlama sürecinden geçirilmiş; önce satır satır açık kodlama, ardından kavramsal kategorilerin oluşturulduğu eksenel kodlama ve son olarak ana temaların belirlendiği seçici kodlama aşamalarından oluşan sistematik bir yaklaşım izlenmiştir. Ortaya çıkan temalar şunlardır: (1) istihdam deneyimleri ve çalışma koşulları, (2) Roman/Dom kimliğine dayalı ayrımcılık, (3) eğitim engellerinin istihdam üzerindeki yansımaları, (4) deprem sonrası koşullar ve kurumsal boşluklardır. Karma yöntem bütünleştirilmesi (integration) aşamasında nicel ve nitel bulgular, aralarındaki örtüşme, çelişki ve tamamlayıcı ilişkileri ortaya koymak amacıyla sistematik biçimde karşılaştırılmıştır. Bu bütünleştirme; sayısal verilerin katılımcı anlatılarıyla derinleştirilmesine ve anlatılardaki temaların temel ve izlenebilir göstergelerle desteklenmesine imkân tanımıştır.

6.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın başlıca sınırlılıkları aşağıda açıklanmaktadır:

1. **Örneklem büyüklüğü:** 10 katılımcıdan oluşan örneklem, nitel araştırma standartları açısından yeterli kabul edilmekle birlikte Malatya Dom nüfusunun tamamını temsil etme iddiası taşımamaktadır. Bulgular istatistiksel genellenebilirlik yerine derinlemesine anlama ve örüntü tespiti amacıyla yorumlanmalıdır.
2. **Seçim yanlılığı:** Kartopu örnekleme yöntemi, dernek ağları aracılığıyla ulaşılabilen ve araştırmaya katılmayı kabul eden bireylerle sınırlı kalmaktadır. Topluluk içinde daha dışlanmış ya da görünmez konumdaki bireylere ulaşmak metodolojik açıdan güçtür.
3. **Sosyal istenirlik etkisi:** Hassas konulara (ayrımcılık, kayıt dışı çalışma, kurumlarla yaşanan sorunlar) ilişkin yanıtlar, katılımcıların toplumsal beklentileri karşılama eğiliminden etkilenmiş olabilir. Bu sebeple ilgili riski azaltmak amacıyla görüşmeler topluluk içinde güvenilir araçlar eşliğinde gerçekleştirilmiş ve gizlilik ilkesine özenle uyulmuştur.
4. **Kesitsel tasarım:** Araştırma belirli bir zaman dilimine ait veri sunmakta; istihdam koşullarındaki değişimi zaman içinde izleyememektedir. Bu nedenle bulgular, araştırmanın yürütüldüğü dönemin (Ekim–Aralık 2025) bir fotoğrafı olarak değerlendirilmelidir.
5. **Kurumsal erişim güçlükleri:** Bazı kurumların görüşme taleplerini reddetmesi veya bilgi paylaşımını sınırlandırması, kurumsal boyuttaki bulguların kapsamını daraltmıştır.
6. **Nüfus verisi eksikliği:** Türkiye’de etnik kimliğe dayalı resmi istatistiklerin tutulmaması nedeniyle Malatya’daki Dom nüfusuna ilişkin kesin rakamlara ulaşmak mümkün olmamıştır.

6.7. Etik İlkeler

Araştırma süresince Helsinki Bildirgesi ve Türkiye'deki sosyal bilim araştırmalarına ilişkin etik ilkeler titizlikle uygulanmıştır. Bu çerçevede benimsenen başlıca etik standartlar şunlardır:

1. Tüm katılımcılar araştırmanın amacı, kapsamı ve kendilerinden beklenen katkı konusunda açıkça bilgilendirilmiş; sözlü ya da yazılı aydınlatılmış onayları alınmıştır.
2. Gizlilik ilkesi kapsamında katılımcılara ait kişisel bilgiler kodlanmış (yaş, cinsiyet) ve gerçek kimlikler hiçbir aşamada açıklanmamıştır.
3. Gönüllülük ilkesi çerçevesinde katılımcıların araştırmadan herhangi bir aşamada olumsuz sonuç doğmaksızın çekilebilecekleri açıkça belirtilmiştir.
4. Kültürel duyarlılık ilkesi gereği görüşmeciler, Dom kültürü ve yaşam pratikleri konusunda önceden bilgilendirilmiş; sorular topluluk dilinde ve kültürel bağlama uygun biçimde sorulmuştur.
5. Zarar vermeme ilkesi doğrultusunda katılımcıları riske sokabilecek sorulardan kaçınılmış; görüşmeler katılımcıların ikamet ettiği veya kendilerini güvende hissettikleri alanlarda gerçekleştirilmiştir.
6. Verilerin güvenliği ve depolanması bağlamında ses kayıtları ile deşifre metinleri şifreli dijital ortamda saklanmış; yalnızca araştırma ekibi bu verilere erişim hakkına sahip olmuştur.

07.

7. BULGULAR

7.1. Demografik Bulgular

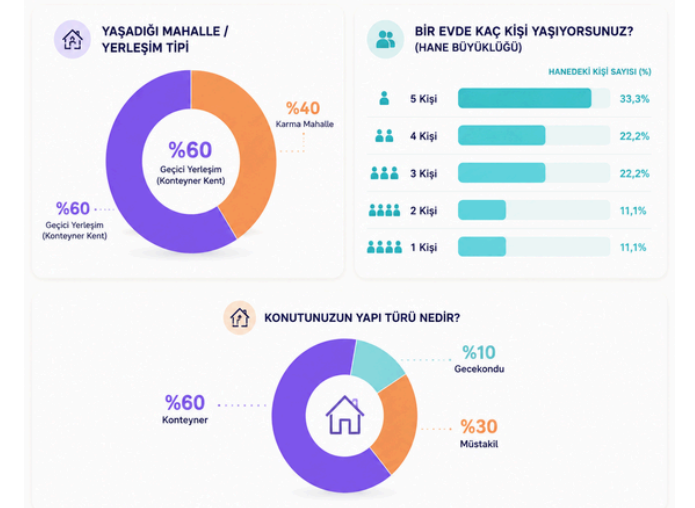
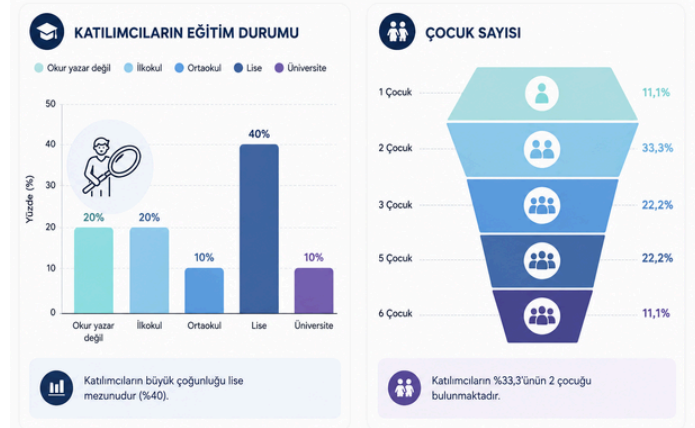
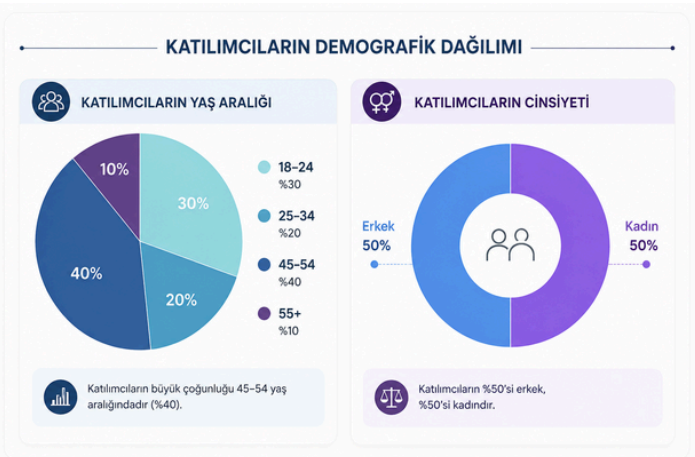
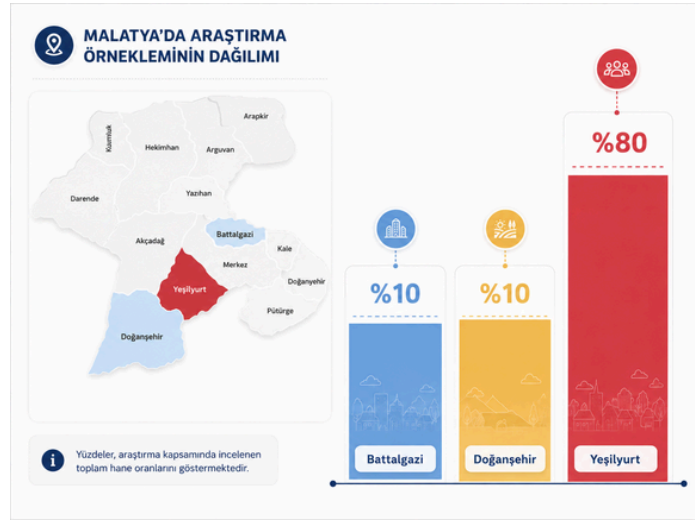
Araştırma, Malatya'nın Yeşilyurt, Battalgazi ve Doğanşehir ilçelerinde yaşayan ve tamamı Dom kimliğiyle kendini tanımlayan 10 katılımcıyla yürütülmüştür. Örneklemenin %80'ini Yeşilyurt ilçesi oluşturmaktadır; bu yoğunlaşma, söz konusu ilçede bulunan ve Dom nüfusunun hayli yoğun olduğu "Saman köy konteyner kent" içindeki yerleşim alanına karşılık geldiğine işaret etmektedir.

Katılımcıların yaş dağılımı incelendiğinde, örneklemenin %40'ının 45-54 yaş aralığında, %30'unun 18-24 yaş aralığında, %20'sinin 25-34 yaş aralığında ve %10'unun ise 55 yaş üzerinde olduğu görülmektedir. Cinsiyet açısından eşit bir dağılım söz konusudur; katılımcıların yarısı kadın, yarısı erkektir. Medeni durum bakımından ise büyük çoğunluk evlidir; örneklemenin %80'i evli, %20'si ise bekâr olduğunu belirtmiştir.

Eğitim durumu verileri topluluk içindeki kırılğan eğitim örüntüsünü açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcıların %40'ı lise mezunuyken %20'si okuryazar olmadığını, %20'si ilkokul, %10'u ortaokul ve %10'u üniversite düzeyinde eğitim aldığını bildirmiştir. Çocuk sayısı açısından ise %33'ü iki çocuk sahibiyken %44'ü üç ile beş çocuklu hane reisidir; bu tablo, görece geniş hane yapısına dikkat çekmektedir.

7.2. Konut ve Ekonomik Durum Bulguları

Katılımcıların barınma koşulları, 6 Şubat 2023 depreminin yarattığı derin yerinden edilme gerçeğini gözler önüne sermektedir. Örneklemenin %60'ı geçici yerleşimde yaşadığını belirtmiş; yalnızca %30'u ev sahibi konumundadır. Konut yapı türüne bakıldığında %60'ının konteyner, %30'unun müstakil ev ve %10'unun gecekondulu tipi yapıda ikamet ettiği görülmektedir. Hane büyüklükleri 4-5 kişi arasında yoğunlaşmakta olup katılımcıların %90'ı 4 veya 5 kişilik hanelerde yaşamaktadır. Hanelerin büyük çoğunluğunda yalnızca 1-2 oda bulunmaktadır.

Temel altyapı göstergelerine bakıldığında, elektrik ve şebeke suyuna erişimin tüm katılımcılarda mevcut olduğu, tuvaleti bulunduğunu belirtenlerin oranının da %100'e yakın olduğu görülmektedir. Buna karşın mutfak %50'de bulunmakta, banyo %90'da mevcut iken internet bağlantısı %20'de kalmaktadır. Öte yandan, ısınma kaynakları arasında elektrikli ısıtıcı %60 oranında öne çıkmaktadır bunu %30 ile doğalgaz sobası ve kombi takip etmekte ve %10'luk bir kesim kömür ve odunla ısındığını belirtmiştir.

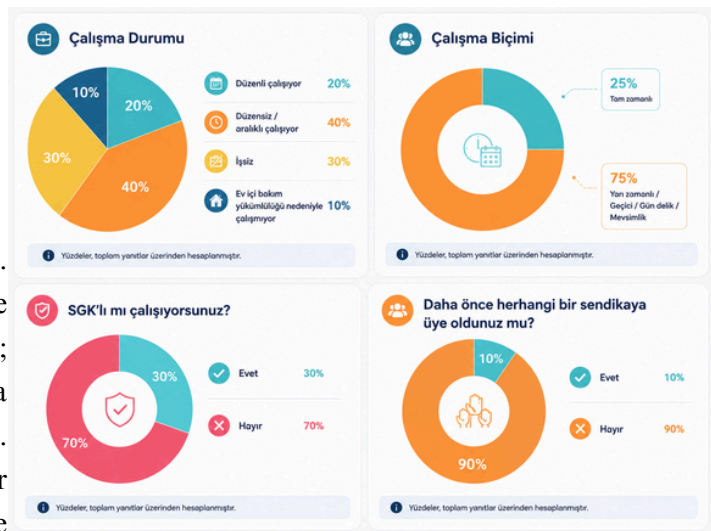
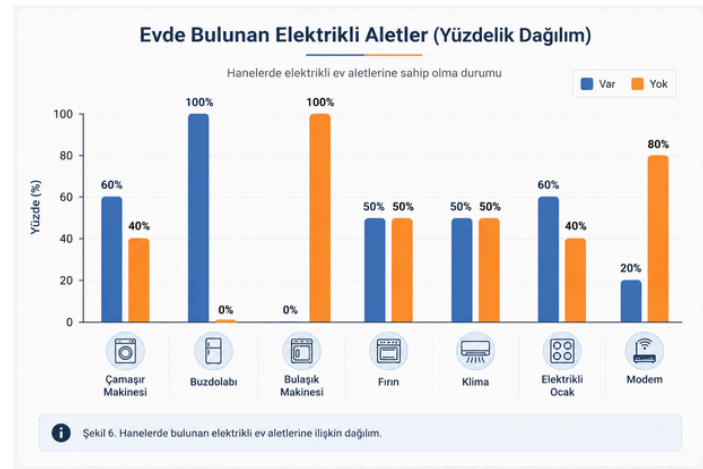
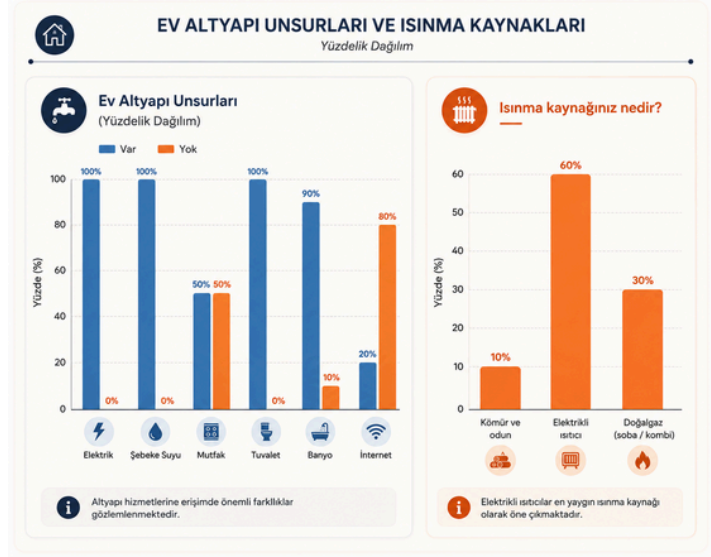
Evde bulunan elektrikli aletler arasında buzdolabı tüm hanelerde mevcuttur. Çamaşır makinesi ve elektrikli ocak hanelerin %60'ında bulunmaktadır. Fırın ve klima hanelerin %50'sinde mevcuttur. Bulaşık makinesi bulunan hane bulunmamaktadır. İnternet cihazı veya modem hanelerin %20'sinde yer almaktadır.

7.3. İstihdam ve Geçim Bulguları

7.3.1. Çalışma Durumu ve Biçimi

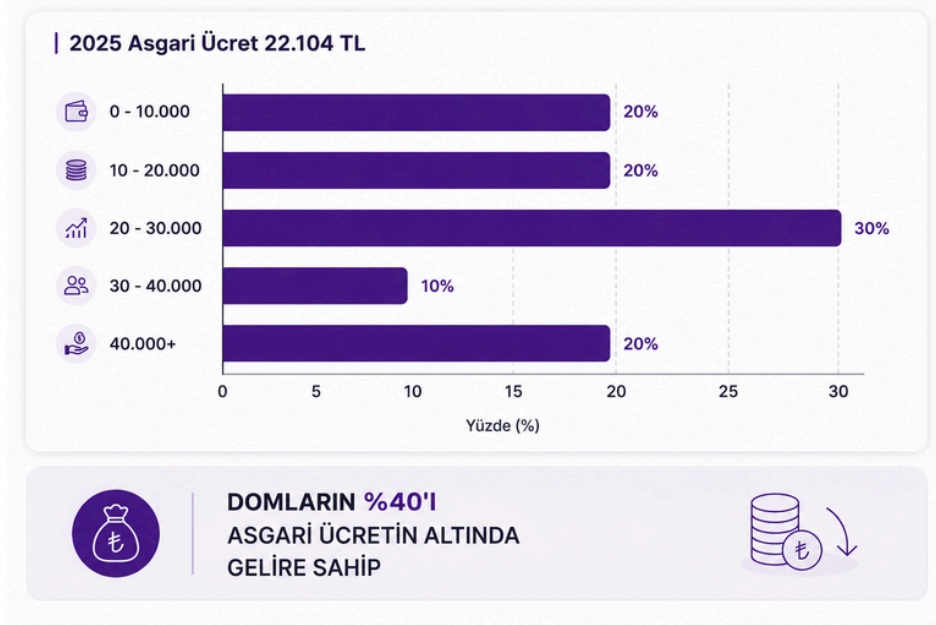
Katılımcıların çalışma durumu verileri, Domların istihdamda güvencesizliğini yansıtmaktadır. Örneklemin %40'ı düzensiz ya da aralıklı çalıştığını, %30'u işsiz olduğunu, %20'si düzenli çalıştığını, %10'u ise ev içi bakım yükümlülüğü nedeniyle çalışmadığını bildirmiştir. Çalışanlar arasında (%60'lık bir kesim) çalışma biçimine bakıldığında, %66'sı geçici, gündelik ya da mevsimlik işlerde çalıştığını ifade etmiş; tam zamanlı çalışanların oranı %33'te kalmıştır.

Sosyal güvence boyutunda tablo daha da çarpıcıdır. Katılımcıların %70'i SGK'lı çalışmadığını ya da daha önce hiç SGK'lı olarak istihdam edilmediğini belirtmiş; yalnızca %30'u SGK kapsamında çalıştığını ya da geçmişte böyle bir deneyimi olduğunu ifade etmiştir. Sendika üyeliği açısından bakıldığında ise %90'ının hiçbir sendikaya üye olmadığı, yalnızca %10'unun daha önce sendika üyeliği deneyimi yaşadığı görülmektedir. İlgili veriler ışığında, Domların örgütlü çalışma yaşamından fiilen dışlandığını; insana yakışır işin sosyal diyalog ve kolektif temsil boyutunu bu grup için tamamen işlevsiz olduğu söylenebilir.

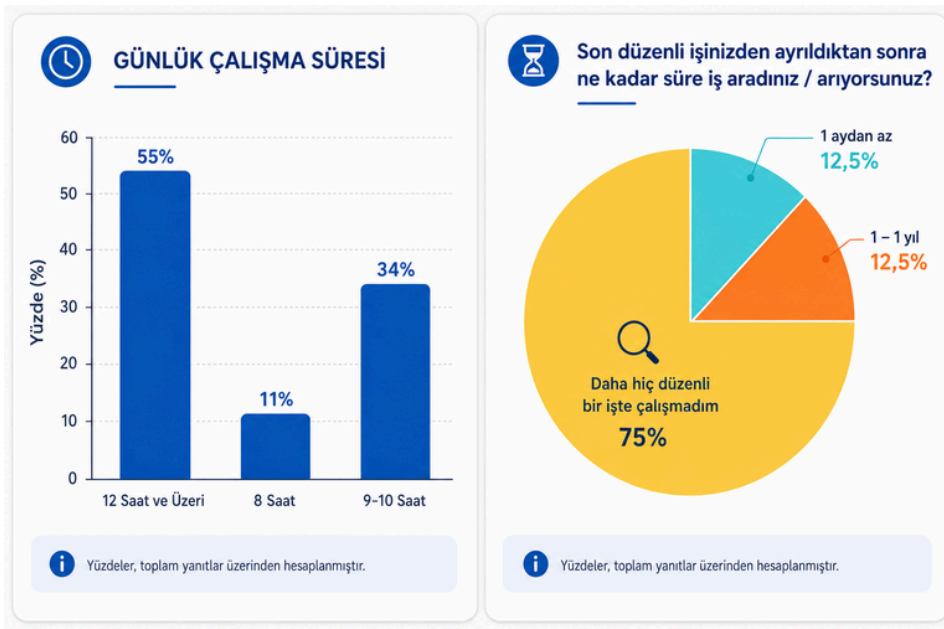

7.3.2. Çalışma Saatleri ve Ücret Koşulları

Katılımcıların aylık hane gelirleri incelendiğinde, %20'si 0–10.000 TL, %20'si 10–20.000 TL ve %30'u 20–30.000 TL aralığında gelir elde etmektedir; %20'si ise 40.000 TL ve üzeri gelir bildirmiştir. Araştırmanın yapıldığı tarihteki asgari ücretle kıyaslandığında araştırmaya katılan Domların %40'ının asgari ücretin altında bir gelire sahip olduğu görülmektedir.

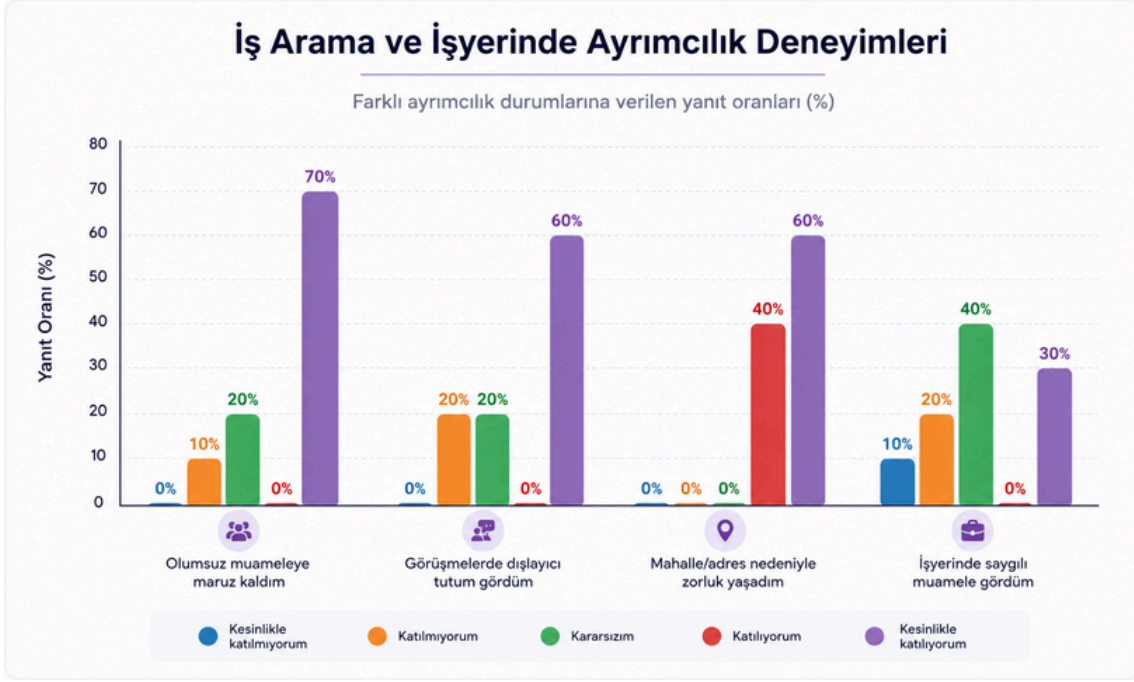

Günlük çalışma sürelerine ilişkin veriler, insana yakışır iş standartlarının belirgin biçimde ihlal edildiğine göstermektedir. Katılımcıların çalışma saatleri son derece geniş bir yelpazeye dağılmakta olup bir kesimi 7–10 saat arasında çalışırken önemli bir bölümü 12 saat ve üzerinde günlük çalışma yaşadığını bildirmektedir. Haftalık çalışma sürelerine ilişkin nitel yanıtlar bu tabloya daha net bir boyut katmaktadır: "72 saat üstü", "sürekli iş değil, haftalık çalışmıyorum", "belirsiz, gündelik iş, tüm hafta düzenli işe gidilmiyor" ifadeleri, istihdam ilişkisinin parçalı ve belirsiz bir zemini yansıtmaktadır. Öte yandan düzenli iş geçmişine ilişkin verilerde oldukça çarpıcıdır. Yanıt verenlerin %75'i daha önce hiç düzenli bir işte çalışmadığını belirtmiştir; bu oran, enformel çalışmanın bireysel bir tercihten öte sosyal dışlanma, ayrımcılık ve temel haklara erişimdeki zorunlulukların kümülatif bir sonucu olarak ortaya çıktığını göstermektedir.

7.4. Ayrımcılık Bulguları

"İş ararken olumsuz muameleye maruz kaldım" ifadesine katılımcıların büyük çoğunluğu "kesinlikle katılıyorum" yanıtını vermiş; bu ifade örneklemin %70'ini temsil ederek en güçlü kabul gören madde olmuştur. "İş görüşmelerinde dışlayıcı veya mesafeli tutumlarla karşılaştım" ifadesine de "kesinlikle katılıyorum" diyenlerin oranı %60'tır. "Mahallem veya adresim nedeniyle iş bulma sürecinde zorluk yaşadım" ifadesi ise örneklemin tamamı tarafından kabul görülmüştür (%60 kesinlikle katılıyorum, %40 katılıyorum). Buna karşın "Çalıştığım işlerde bana saygılı ve adil davranıldığını hissediyorum" ifadesi, yalnızca küçük bir kesim tarafından (%10) tarafından kabul görmüştür.

Nitel görüşmeler bu sayısal bulguları zengin anlatsal verilerle desteklemektedir. Bir katılımcı etnik kimliğini sakladığını şu sözlerle ifade etmiştir: "Yani yaşıyorum; eğer tek gidiyorsam söylemiyorum, saklıyorum. Dom olduğumu söyleyince irdeliyorlar: 'Mahalleniz neresi, okudunuz mu?' diye bir sürü soru soruyorlar." Bir diğeri ise işyerinde etnik köken nedeniyle bir ayrımcılık yaşandığını aktarmıştır: "Dömlüğümünden dolayı pis işleri hep bana yaptırırlardı; temizlikte tuvalet ve banyo hep bana verilirdi, üstelik 'bu işi yapamaz' diyerek beni işe götürmezlerdi." Dom kimliğini açıkça ifade eden bir katılımcı ise hem ayrımcılığa maruz kaldığını hem de toplumun önyargısının süregeldiğini şöyle dile getirmiştir: "Ayrım gayrim en büyük engel; biz onlardan olmadığımız için dışlıyorlar. Zaten yüzümüzden ten rengimizden anlıyorlar."

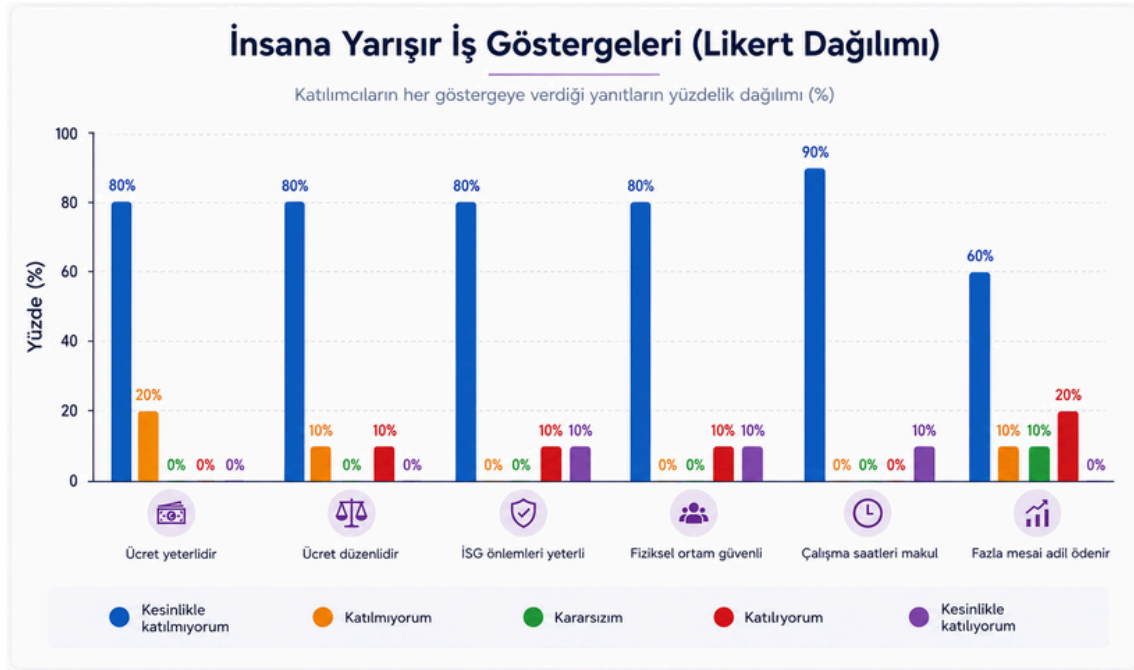
Deprem sonrasındaki değişime ilişkin sorularda katılımcıların bir bölümü inşaat sektörünün canlanmasıyla birlikte bazı iş olanaklarının açıldığını belirtmektedir: " Deprem öncesinde tarlaya giderdik, şimdi temizliğe, her yer inşaat, iş imkânı daha çok. En azından kışın iş var." Ancak bir diğeri katılımcı ücret koşullarındaki gerilemeye dikkat çekmiştir: "İş değişmedi ama ücretler daha da azaldı; eskiden bir maaş yeterdi, şimdi yetmiyor."

7.5. İnsana Yakışır İş Göstergeleri

Katılımcıların insana yakışır iş göstergelerine ilişkin değerlendirmeleri genel olarak oldukça olumsuzdur. Özellikle ücret, iş güvencesi ve sosyal haklar gibi temel alanlarda memnuniyetsizlik dikkat çekici düzeydedir.

Ücret yeterliliğine bakıldığında, katılımcıların tamamı “ücretim temel yaşam giderlerini karşılamaya yeterlidir” ifadesine katılmadığını belirtmiştir (%80’i kesinlikle katılmıyorum, %20’si katılmıyorum). Ücretin düzenli ve öngörülebilir olduğuna dair ifadede de benzer bir dağılım söz konusudur; %80 kesinlikle katılmadığını, %10 katılmadığını ve %10 katıldığını ifade etmiştir. İş sağlığı ve güvenliği açısından da tablo büyük ölçüde olumsuzdur. Katılımcıların %80’i iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin yeterli olmadığını düşünmektedir. Çalışma ortamının fiziksel güvenliğine ilişkin değerlendirmelerde de %80 oranında kesinlikle katılmama yanıtı öne çıkmaktadır. Çalışma süreleri ve fazla mesai uygulamaları da önemli sorun alanları arasında yer almaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu çalışma saatlerini makul bulmadığını belirtirken, fazla mesainin çoğu zaman karşılıksız bırakıldığını veya adil şekilde ücretlendirilmediğini ifade etmiştir.

İşyerindeki ilişkiler açısından bakıldığında, “işverenin adil davrandığı” ifadesine verilen yanıtlar daha dağınık olmakla birlikte olumsuzluk yine baskındır: %50 kesinlikle katılmadığını, %20 katılmadığını, %10 kararsız olduğunu ve %20 katıldığını belirtmiştir. Ayrımcılığa karşı mekanizmaların varlığına ilişkin soruda ise %80 kesinlikle katılmadığını, %10 katılmadığını ve %10 katıldığını ifade etmiştir. Sosyal güvenceye erişim konusunda katılımcıların %60’ı kesinlikle katılmadığını, %20’si katılmadığını, %10’u kararsız olduğunu ve %10’u katıldığını belirtmiştir. Öte yandan katılımcıların %90’ı iş güvencesine sahip olmadığını ifade etmiştir. Ev ve iş yaşamı dengesi açısından da benzer bir durum söz konusudur. Katılımcıların %60’ı bu dengeyi sağlayamadığını, %20’si katılmadığını ve %20’si sağladığını ifade etmiştir.

Son olarak, “genel olarak yaptığım iş insana yakışırdır” ifadesine verilen yanıtlar, tüm bulguların özetini ortaya koymaktadır. Katılımcıların %90’ı kesinlikle katılmadığını, %10’u ise kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, Malatyalı Domların çalışma hayatındaki deneyimlerinin insana yakışır işin temel unsurları olan adil ücret, iş güvencesi, sosyal koruma ve güvenli çalışma koşulları açısından ciddi eksiklikler barındırmaktadır. Ayrıca bu olumsuzlukların tekil bir vakadan ziyade yaygın ve kurumsal bir nitelik taşıdığı anlaşılmaktadır.

Anket çalışmasının nitel bölümünde nitelikli işlere erişimin önündeki engeller sorulduğunda, eğitim eksikliği ile ayrımcılık başı çeken iki etken olarak öne çıkmaktadır. Katılımcılar bu meseleyi şöyle ifade etmektedir: "Okuyamıyoruz, okuyamayınca mesleğin olmuyor; kasiyerliğe bile okumuş adam istiyorlar, okuyamayınca kapılar hiç açılmıyor." Öte yandan mesleki eğitime katılım son derece sınırlı kalmaktadır; katılmayanlar arasında ekonomik zorunluluk belirleyici bir engel olarak öne çıkmaktadır: "Kursa katılsam çalışamayacağım, benim paraya ihtiyacım var; bir gün kursa gitsem, o gün yevmiyem yok, nasıl geçineceğim?" Kuşaklar arası yoksulluk döngüsü de bulgular arasında belirgin biçimde yer almaktadır. Katılımcılar, çocuklarının eğitim sürecini sekteye uğratan etkenler arasında maddi yetersizlikleri, evde rehberlik edecek eğitilmiş birinin yokluğunu ve gençlerin erken yaşta aile geçimine katkı sağlama zorunluluğunu saymaktadır: "Çocuklar büyüklerine bakıyor, örneğin; ben okumamışım, çocuklarıma 'okuyun' diyorum ama kendim iyi bir örnek değilim."

İŞKUR ve belediyelerin sunduğu iş bulma hizmetlerine güvende son derece düşüktür. Katılımcılar bu kurumları işsiz bulduklarını açıkça dile getirmiştir: "İŞKUR'a 7-8 kere başvurduğum ama hiçbir şey çıkmadı; devlet bile bana iş vermemiş." Buna karşın katılımcıların kendi işlerini ve geleceklerini tasavvur edebilme kapasitesi dikkat çekicidir. Nitekim "insana yakışır iş ne demektir?" sorusuna yanıt arayanlar, kavramı özgün ve içten biçimde tanımlamıştır: "Sevdiği, saygı gördüğü iştir; onuruna, gururuna yakışır." "Ezilmediği iştir, hakkının yenmediği iştir." "İnsanın sevdiği iştir; insana yakışan." Yukarıdaki ilgili tanımlar, katılımcıların teorik bir kavramı değil, bizzat yaşadıkları deneyimin tam tersini tasvir ettiğini göstermekte ve insana yakışır işin Domlar için ulaşılması zor hayal olduğu anlaşılmaktadır.

7.6. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Analizleri

Araştırmanın nitel boyutunu oluşturan yarı yapılandırılmış görüşmeler, Malatya'da yaşayan Dom topluluk üyeleriyle gerçekleştirilmiştir. Görüşmeciler araştırmanın etik ilkeleri doğrultusunda yaş ve cinsiyet bilgisiyle kodlanmış olup gerçek kimlik bilgileri gizli tutulmuştur. Görüşmeler; çalışma deneyimleri ve koşulları, kimliğe dayalı ayrımcılık örüntüleri, eğitim engellerinin istihdam üzerindeki yansımaları ile deprem sonrası koşullar ve kurumsal boşluklar olmak üzere dört ana tema çerçevesinde analiz edilmiştir. Kurum ziyaretlerinden elde edilen veriler ayrıca değerlendirilmiştir.

Anlatılar bir bütün olarak incelendiğinde, Malatya'daki Dom topluluğunun enformel, güvencesiz ve düşük ücretli çalışma örüntüsünün tek bir etkenle değil; etnik kimlik, eğitimsizlik, deprem kaynaklı çöküş ve kurumsal görünmezliğin birbirini besleyen sarmalıyla biçimlendiği görülmektedir. Her tema, bu sarmalın farklı bir katmanını açığa çıkarmaktadır.

10.7. İstihdam Deneyimleri ve Çalışma Koşulları

Görüşmecilerin çalışma yaşamına ilişkin anlatıları, insana yakışır işin temel bileşenlerini sistematik biçimde dışlayan bir ortamı belgelemektedir. Ücret yetersizliği, sosyal güvencesizlik, uzun ve kurlsız çalışma saatleri ile onur kırıcı muamele, örneklemen büyük çoğunluğunun paylaştığı ortak deneyimler arasındadır. Gündelik temizlik ve inşaat sonrası işler, görüşmelerin odak noktasını oluşturmakta; bu işlerin neredeyse tamamının kayıt dışı ve güvencesiz koşullarda yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Emegin karşılıksız kalması meselesi birden fazla anlatıda çarpıcı biçimde yer almaktadır. Temizlik işçisi olarak gününbirlik çalışan 45 yaşındaki Dom kadın bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“

“Ya uygun değil, emeğimizin karşılığını alamıyoruz ama mecburuz. Akşama kadar evi ne kadar temizlesek de bazen hakkımızı alamıyoruz. Bu biraz insanların vicdanına bağlı. Bazı insanlar iyi oluyor ve hakkımızı veriyor, bazıları ise vermiyor. İnşaat sonrası temizliğe gidiyoruz; o kadar ağır ve yorucu oluyor ki yaşımızdan dolayı çok zorlanıyoruz. Ama bizi ikinci planda tutmuyorlar, aynı işi yapmak zorundasın diyorlar.” (45 yaş, Dom kadın, temizlik işçisi/gününbirlik çalışan)

Bu ifade yalnızca ekonomik bir şikâyeti değil, güvencesizliğin bireyi tamamen karşı tarafın insafına terk eden yapısını da açıklamaktadır. 30 yaşındaki Dom kadın ise yaşadığı çalışma koşullarını çok daha ayrıntılı bir şekilde aktarmaktadır:

“

“Aldığımız ücret, verdiğimiz emeğin karşılığını hiçbir şekilde vermiyor. Mesaiye kalsak bile onun karşılığını alamıyoruz. Zaten patronlar bizimle doğru düzgün iletişim kurmuyor, bizi anlamıyorlar. Yeri geliyor yemek yememiz bile onların gözüne batıyor. Ekstra bir yemek istesek, kendi yemek paramız olmasına rağmen ondan bile kısmaya çalışıyorlar. Ben tavuk yemiyorum; dürüm ya da kebab istediğimde bile tavırları değişiyor. Mesela ertesi gün işe çağırıyorlar. Aldığımız ücret sadece 1000 TL. İş saatlerimiz çok uzun, dinlenmemize bile izin vermiyorlar. Bazen çay bile içemiyoruz.” (30 yaş, Dom kadın, işsiz)

 İş güvencesizliği yalnızca bireysel bir deneyim olmaktan öte, hanenin bütünü üzerinde ağır sonuçlar doğuran bir meseleye dönüşmektedir. Aynı görüşmeci durumu şöyle sürdürmektedir:

“

“Çalışmıyorum. Şu anda arada bir temizlik işine gidiyorum ama düzenli bir işim yok. Sigortamız yok, kayıtlı çalışmıyoruz. İş güvenliğimiz de yok. Günlük kazandığım parayı zaten aynı gün içinde harcamak zorunda kalıyorum. Aileme destek olmaya çalışıyorum. Annem astım hastası olduğu için çalışmıyor. Babam geçici olarak şantiyede çalışıyor. Kardeşim okula gidiyor ama servis parasını ödeyemiyoruz. Okul masrafları ağır geliyor, bu yüzden kardeşim okuldan soğudu.” (30 yaş, Dom kadın, işsiz)

Bu anlatıda görünür olan örüntü, bir bireyin güvencesiz çalışmasının tüm hane gelirine yansıdığı ve bu durumun bir sonraki kuşağın eğitimini sekteye uğrattığıdır; yoksulluk döngüsünün kanalı son derece somut biçimde izlenmektedir. 40 yaşındaki Dom kadın ise özel sektördeki erken dönem çalışma deneyimini aktarırken ten rengi ve giyim üzerinden işleyen seçim mekanizmasına dikkat çekmektedir:

“

“Mesela tekstile gittiğim zaman ya da hastanede çalıştığım zaman, biraz daha beyaz tenli olduğum için beni daha çabuk kabul ediyorlardı. Giyimim de dikkat çekiyordu, göze hitap ettiğim için hemen işe alındım. O zamanlar diploma bile sormuyorlardı. Ama yanımdaki insanlar, ten renginden ya da kıyafetinden dolayı daha geri planda kalıyordu. Ben biraz daha göze hitap ettiğim için özel hastanede öncelik bana veriliyordu. Devlet hastanesinde olsa diploma ya da torpil daha önemliydi, ama özel yerde göze bakıyorlardı.” (40 yaş, Dom kadın, işsiz)

Çalışma koşullarına ilişkin en çarpıcı anlatılardan biri, işçi aracısı (çavuş) konumundaki 48 yaşındaki Dom kadına aittir. Yüksekten cam silme gibi riskli işlerde hiçbir güvenlik teçhizatının sağlanmadığını aktardıktan sonra şunları söylemektedir:

“

“Sigorta sağlanmıyor. Gündelik işlerde hiçbirimize sigorta yapılmıyor. Ne bir iş güvencemiz var ne de iş güvenliğimiz. Gerekirse 12. kata çıkıp cam siliyoruz ama ne bir baretimiz var ne de bir güvenlik bağlantımız. Sadece Allah'a güvenerek çıkıyoruz oraya. En ufak bir şey olsa arkamızda duracak kimse yok. Bir şey olduğunda da sadece 'Allah rahmet eylesin' deyip işin içinden çıkarlar.”

(48 yaş, Dom kadın, çavuş/işçi aracısı)

Topluluk içindeki görece istisnalar da analitik açıdan değer taşımaktadır. 42 yaşındaki kayıtlı çalışan Dom erkek, mesai ücretsizliği ve kısıtlı izin gibi sorunları dile getirmekle birlikte SGK kaydının bulunduğunu belirtmektedir:

“

“Şu anda bir iş yerinde çalışıyorum ama çalıştığımız yerde şartlar çok iyi değil. Fazla çalışmamıza rağmen herhangi bir mesai ücreti almıyoruz. Hafta sonları sadece bir gün tatil olması da ailemize ayıracağımız zamanı etkiliyor. Bunun dışında herhangi bir iş güvencemiz yok. İzin taleplerimiz çoğunlukla geri çevriliyor.” (42 yaş, Dom erkek, kayıtlı çalışan)

Bir önceki sayfadaki anlatı, kayıtlı istihdamın dahi tek başına insana yakışır iş standartlarını karşılamadığını; güvencenin varlığının temel haklar için yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. 33 yaşındaki Dom erkek ise çalıştığı yerde saygı gördüğünü ifade ederek çalışma koşullarıyla ilgili memnuniyetini aktarmaktadır:

“

“Çalışıyorum ve şu an işimden memnunum. Sigortam devam ediyor. Mesela saygı görüyorum, iş yerimde değer verildiğini hissediyorum. Herhangi bir sıkıntı yaşamıyorum, ayrımcılık yok, çalışma saatlerim de uygun.”

(33 yaş, Dom erkek, kayıtlı çalışan)

Ancak aynı görüşmeci hemen ardından ücret yetersizliğine vurgu yapmaktadır:

“

“Aldığım ücret yetersiz. Dört nüfuslu bir aileye aldığımız para yetmiyor. Geçinmekte zorlanıyoruz, ihtiyaçlarımızı karşılayamıyoruz. Yol masrafı, kahvaltı gibi günlük giderler bile bizi zorluyor.” (33 yaş, Dom erkek, kayıtlı çalışan)

Görüşmeciler insana yakışır işi de kendileri tanımlamıştır. Bu tanımlar son derece içten ve doğrudandır:

“

“Bize insanca muamele edilirse her iş insana yakışır. Herkes korkusuzca, güvenilir yerlerde çalışmak ister. Hangi iş olursa olsun, insanlar kendini güvende hissederse orada rahatça çalışır, alnı açık başı dik gezer.” (48 yaş, Dom kadın, işsiz)

“Tabii ki insan kendi mesleğini yapmak ister. Kendi mesleğini yapmak insana daha çok yakışır. Çünkü başkasının emri altında çalışmak bazen insana zor geliyor. Sürekli 'Acaba işten çıkarılır mıyım?', 'Geç kaldım mı?', 'İzin istersem sorun olur mu?' gibi kaygılar yaşıyorsun.” (33 yaş, Dom erkek, kayıtlı çalışan)

Genel olarak değerlendirildiğinde, görüşmecilerin çalışma deneyimleri Domların istihdam piyasasında güvencesiz ve kırılgan bir konumda bulunduğunu göstermektedir. Düşük ücret, kayıt dışılık, yetersiz sosyal koruma ve olumsuz çalışma koşulları birlikte değerlendirildiğinde, insana yakışır işin temel unsurlarına erişimin oldukça sınırlı olduğu görülmektedir.

7.8. Roman/Dom Kimliğine Dayalı Ayrımcılık

Kimlik temelli ayrımcılık, görüşmelerin tamamında kesintisiz bir başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ayrımcılık; iş başvurularında, iş yerindeki gündelik ilişkilerde ve müşterilerle kurulan anlık temaslar sırasında meydana gelmektedir. Dikkat çekici olan nokta, pek çok görüşmecinin bu durumu içselleştirmiş ve etnik kimliğini gizlemeyi bir hayatta kalma stratejisine dönüştürmüş olmasıdır.

45 yaşındaki Dom kadın bu stratejiyi açık sözlülükle ifade etmektedir:

“

“Biz temizliğe gittiğimiz zaman Dom olduğumuzu gizliyoruz. Dom olduğumuzu bildikleri halde bizim işimize son veriyorlar. Bu yüzden biz devamlı iş aramak zorunda kalıyoruz, devamlı yeni yerlere gitmek zorunda kalıyoruz. Serada çalıştım, bir süre Dom olduğumu gizlemek zorunda kaldım. Bahçe işlerinde de bazen gizlemek zorunda kalıyoruz. En basiti yani Dom olduğumuz için bu sorunu çok yaşıyoruz.” (45 yaş, Dom kadın, temizlik işçisilgünöbirlik çalışan)

İşçi aracısı konumundaki görüşmeci, ayrımcılığın iş ilişkileri ve işe erişim süreçlerinde nasıl işlediğini şu ifadelerle açıklamaktadır:

“

“İş bulmaları daha zor oluyor. Genelde ağır ve kaba işleri bize veriyorlar. Ev temizliği gibi işlerde ise çoğu zaman Domları almak istemiyorlar. Bu yüzden biz de işe giderken Dom olduğumuzu saklamak zorunda kalıyoruz. Bizi daha çok ağır ve pis işlerde çalıştırıyorlar. İşin kaba ve zor kısmını genelde Domlara veriyorlar. Daha temiz işlere gelince ise yerli işçilere yöneliyorlar. İnsan ister istemez onların bakışlarından etkileniyor. O kötü bakışları bize de yansıtıyorlar. Halbuki biz işi yaptığımızda en iyisini yapmaya çalışıyoruz ama çoğu zaman yine de beğendiremiyoruz. Beğenseler de bir kusur buluyorlar ki daha az ücret versinler.” (48 yaş, Dom kadın, çavuşlişçi aracısı)

Müşteri düzeyindeki ayrımcılık da görüşmelerde somut biçimde yer bulmaktadır. 30 yaşındaki Dom kadın şunları aktarmaktadır:

“

“Mesela kapıyı açıyorlar, evini temizlediğimiz kişiler bizi ilk gördüğünde şalvarlı, yazmalı halimize ve ten rengimize bakarak bile tavır değiştiriyorlar. 'Bunlar nasıl temizleyecek?' diye bize güven problemiyle bakıyorlar. İnşaat sonrası temizlikte bile, evde hiçbir şey olmadığı halde sanki bir şey çalacakmışız gibi davranıyorlar. Sürekli şüpheyle yaklaşıyorlar.” (30 yaş, Dom kadın, işsiz)

Görünüme ve kıyafete dayalı ayrımcılık topluluk kadınlarının gündelik yaşamının her alanına sızmaktadır. 40 yaşındaki Dom kadın bu durumu şöyle yorumlamaktadır:

“

“Bugün insanlar anneleri yazma taktığı, şalvar giydiğı için dışlandığını hissediyor. Hâlbuki şunu bilmiyorlar; bir insan ister kısa etek giyer ister pantolon giyer ister şalvar giyer. Kıyafet insanın nasıl biri olduğunu göstermez.” (40 yaş, Dom kadın, işsiz)

Ayrımcılığın en ağır biçimlerinden biri 65 yaşındaki Dom kadının anlatısında yer almaktadır. Bohçacılık yaparken müşteriyile yaşanan gerginlik sonucunda iftiraya uğradığını aktaran kadın şöyle devam etmektedir:

“

“Dom olduğum için hakarete uğradım. Adam bana iftira attı, beni karakola götürmekle tehdit etti. Ben gitmedim, 'Ben eve gideceğim' dedim. Sonra beni zorla götürüp içeri attılar, bana iftira attılar. Sonradan o iftiraların yalan olduğu ortaya çıktı. O süreçte çok korktum, çok mağdur oldum.” (65 yaş, Dom kadın, işsiz)

Ayrımcılığın belirleyici kanallarından biri de ikamet adresine dayalı biçimi olan mekânsal damgalama ve ayrımcılıktır. 40 yaşındaki Dom kadın bu mekanizmayı şöyle açıklamaktadır:

“

“Bugün AVM’de iş aradığımda ya da biriyle konuştuğunda 'Yeşiltepe’lisin’ denildiği zaman Dom olduğumu bildikleri için sana ona göre davranıyorlar. Direkt ayrımcılığa gidiyorlar. Dom olduğu için işine taş koyuyorlar.” (40 yaş, Dom kadın, işsiz)

42 yaşındaki kayıtlı çalışan Dom erkek de benzer biçimde, iş başvurularında adresin bir filtreleme mekanizması işlevi gördüğünü teyit etmektedir:

“

“İş başvurularında ikamet ya da semt söylendiği zaman çoğunlukla 'yer yok' deniliyordu. Onun dışında iş görüşmelerinde çok büyük bir sıkıntı yaşamadım.” (42 yaş, Dom erkek, kayıtlı çalışan)

Bu tablo, işverenlerin Dom bireylere yönelik tutumunu da doğrudan biçimlendirmektedir. 42 yaşındaki Dom erkek, kimliğin deşifre olduğu anlarda işverenlerin davranışını şöyle özetlemektedir:

“

“İşverenler kimliği bilmeden işe almışsa bir müddet sonra zaten tanıyor. Tanıdığından dolayı da zarar gelmeyeceğini görüyor. Ama kimliğini bildiği zamanda... Kolay kolay iş vermiyor. Hep düşük gözde bakarlar. Ne kadar çalışırsan çalış, ne kadar yaparsan yap; eğer kendini sevdirememişsen, kendini kabullendirememişsen boştur o işverenin gözünde.” (42 yaş, Dom erkek, kayıtlı çalışan)

Görüşmeler, birçok Dom bireyin iş bulabilmek, çalışabilmek ve kabul görebilmek için kimliğini görünmez kılmaya çalıştığını göstermektedir. İşe alım süreçlerinden gündelik çalışma ilişkilerine kadar uzanan bu deneyimler, etnik kimliğe dayalı dışlanmanın çalışma yaşamında hâlâ güçlü bir yeri olduğunu yansıtmaktadır.

7.9. Eğitim Engellerinin İstihdam Üzerindeki Yansımaları

Görüşmelerin ortak eksenlerinden birini eğitime erişim sorunlarının işgücüne katılım üzerindeki etkileri oluşturmaktadır. Katılımcıların büyük bölümü okuma yazma bilmemekte ya da ilköğretimi tamamlayamamış bulunmaktadır. Bu durum hem mesleki tercih alanını daraltmakta hem de iş yerinde ayrımcılığa zemin hazırlamaktadır. Eğitim yoksunluğunun kökleri büyük ölçüde göçebe yaşam biçimi ve aşırı yoksulluğa uzanmakta; ancak söz konusu yoksunluk kendini sonraki kuşaklarda da yeniden üretmeye devam etmektedir. 45 yaşındaki Dom kadın, eğitim tarihini anlatırken bir başlangıcın dahi mümkün olmadığına dikkat çekmektedir:

“

“Eğitim hayatım hangi noktada sona erdi diye bir şey olmadı, çünkü hiç başlayamadı ki. Ailem sürekli dışarıdaydı, ilkbaharda çıkıyorduk, sonbaharda eve geliyorduk. Tarım işlerinde çalışırdık, bohçacılık yapardık. Ailemin de burada suçu yoktu çünkü geçinmek zorundaydılar.” (45 yaş, Dom kadın, temizlik işçisi/günöbirlik çalışan)

48 yaşındaki Dom kadın da benzer koşulları paylaşmaktadır:

“

“Eğitim hayatına çok hevesliydim, hepimiz çok hevesliydik. Ama ailem fakirdi. Bohçacılık yapıyorduk, Vanlara gidiyorduk, doğu tarafına çadır kuruyorlardı. Kalacak yerimiz olmadığı için ailem beni de yanında götürüyordu. Bu yüzden okuldan, eğitimden mahrum kaldık.” (48 yaş, Dom kadın, işsiz)

Eğitimin istihdam üzerindeki yansımaları ise son derece somut biçimde deneyimlenmektedir. 30 yaşındaki Dom kadın, büyük özveriyle edindiği güvenlik sertifikasının ardından yaşadıklarını şöyle aktarmaktadır:

“

“Güvenlik sertifikası aldım, lise mezunuyum ama yine de yüzüme dönüp bakmıyorlar. Sürekli 'torpil lazım' diyorlar. Malatya'da kadın alımı zaten çok az. Hatta İŞKUR yetkilileri bile bana 'Senin torpilinin olması gerekiyor' dedi. Ben o sertifikayı alabilmek için anneannemden borç aldım. Kurs parasını, yol parasını karşılayabilmek için bir ay, iki ay boyunca uğraştım. Sınava girdim, kazandım. Sonra başvuru yapıyorum ama 'tecrübe lazım' diyorlar. Hastane almıyor, sağlık ocağı almıyor, okul almıyor. Bir yer beni işe almazsa ben bu tecrübeyi nereden kazanacağım? Bu kurumları açmayın o zaman, bize yardımcı olamıyorsanız biz boşu boşuna para yatırıyoruz.” (30 yaş, Dom kadın, işsiz)

Sertifika alabilmek için maddi kaynağa, iş bulabilmek için deneyime, deneyim kazanabilmek için ise bir işe ihtiyaç duyulması, katılımcıların karşı karşıya kaldığı kısır döngüyü ortaya koymaktadır.

Kurumsal yanıtsızlık ise bu tablonun kaçınılmaz tamamlayıcısıdır. 48 yaşındaki Dom kadın kurumun işlevsizliğini şöyle özetlemektedir:

“

“İŞKUR'a başvurduğum, iki üç ay oldu. Valilikle görüştüm. İŞKUR müdürü çok hevesli konuştu, 'Yarın eşinizle beraber yanıma gelin' dedi. Biz de gittik. Bizi yere göğe sığdıramadılar ama iş konusuna gelince 'İş yok, biz ne yapabiliriz?' dediler. Ben de orada biraz kızdım. 'Biz aç mı kalacağız?' dedim. Ama geçiştirdiler.”

(48 yaş, Dom kadın, işsiz)

Mesleki eğitim kurslarına erişim konusunda da benzer engellerle karşılaşmaktadır. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu bu kurslara katılamamıştır; gerekçeler arasında ekonomik zorunluluk, erken evlilik ve bakım yükümlülükleri öne çıkmaktadır. Eğitim eksikliği aynı zamanda kuşaklar arası yoksulluğun en güçlü kanalını oluşturmaktadır. 48 yaşındaki Dom kadın oğlunun durumunu şöyle aktarmaktadır:

“

“Şu an oğlum liseye gidiyor. Biraz ara vermişti. Servis yok, okul Yeşiltepe'de, biz Samanköy konteynerlerindeyiz. Gelip gitmek onun için çok zor oluyor, bu yüzden biraz okuldan soğudu. Kızım lise mezunu, güvenlik sertifikası var ama iş bulamıyor. Artık ne yapacağız bilmiyorum.”

(48 yaş, Dom kadın, işsiz)

Görüşmecilerin hayal ettikleri meslekler de eğitim engeliyle doğrudan bağlantılıdır. Bu hayaller, topluluk üyelerinin yeteneksizlik ya da motivasyonsuzluk nedeniyle değil; süregelen sosyal dışlanma ve ayrımcılığın neticesinde temel haklara erişememenin bir ürünüdür.

“

“Gerçekten hangi işi yapmak isterdim? Düzenli bir işim olsun isterdim. Küçük bir dükkânım olsun, bir pastane açmak hep hayalimdi. Ama biz Dom olduğumuz için insanlar yaptığımız şeyleri yemezler. Kendi işimizi yapmak istesek bile bunu yapamıyoruz. Çünkü Dom olduğumuz için önümüze engeller koyuyorlar.”

(45 yaş, Dom kadın, temizlik işçisi/günübirlik çalışan)

“Hayalim polis olmaktı, vatana millete hizmet etmek isterdim. Bir emeğimin dokunmasını isterdim. Hayalim oydu, o da olmadı.”

(48 yaş, Dom kadın, işsiz)

“Yani anestezi hemşiresi olmayı çok isterdim. Eczacılık okumak yerine anestezi hemşireliğine gitseydim bugün belki mezundum. Çünkü insan isteyerek yaptığı işi daha iyi yapıyor. Ben oraya biraz gönülsüz gittim, annemin isteğiyle seçtim. Keşke anestezi hemşireliğini seçseydim.”

(40 yaş, Dom kadın, işsiz)

7.10.Ne Değişmeli?

Görüşmeciler yalnızca karşılaştıkları sorunları değil, bu sorunların aşılmasına yönelik beklenti ve önerilerini de dile getirmiştir. Katılımcıların önerileri üç temel başlık; eğitim olanaklarının güçlendirilmesi, Dom kimliğine yönelik ayrımcılıkla mücadele edilmesi ve kamu kurumlarının Domlarla daha doğrudan ve sürdürülebilir ilişkiler kurmasıdır. Özellikle çocukların eğitimde kalabilmesi, gençlerin mesleki beceri kazanması ve kadınların gelir getirici faaliyetlere erişebilmesi öncelikli talepler olarak öne çıkmaktadır.

“

“Ellerinden geleni yapmaları lazım. Eğer gerçekten destek olurlarsa kimse mağdur olmaz. Herkesin işi de düzelir, geçimi de olur. Çocuklar da daha iyi yerlere gelir. Belki o zaman Dom olduğumuz için yaşadığımız bu ayrımcılık da ortadan kalkar.”
(48 yaş, Dom kadın, işsiz)

“Eğer bizi yargılamazlarsa, bizimle gerçekten iletişim kurarlarsa, bizi anlamaya çalışırlarsa her şey farklı olabilir. Bizim yaşadığımız alanlara gelseler, çocuklarımıza destek olsalar yarınlarımız daha iyi olabilir.”
(30 yaş, Dom kadın, işsiz)

“En büyük ihtiyaçlardan biri çocukların okuyabilmesine destek olmak. Birçok aile çocuklarının okumasını istiyor ama çocukların aklı artık çalışmakta. Çünkü herkes geçim derdinde. Gençlere biraz olanak sağlansa, burs verilse ya da kurslar açılrsa çok şey değişebilir. Mesela kadınlar için kurslar olsa, kek börek pasta yapımı öğretilse... Belki benim annemin dikişe eli yatkındır, bir başkasının ayakkabı yapımına. Bunlar kermeslerde satılabilir.”
(40 yaş, Dom kadın, işsiz)

“Geçmişte hükümetler insanlara toprak dağıtmış ama bizim insanlarımız göçebe yaşadığı için gidip o topraklara sahip olamamışlar. Eğitimin olmaması, yeterince bilinçli olamamamız; sosyal hayatta da iş hayatında da bizi geride bıraktı. Bu yüzden özellikle okumayan gençlerin bilinçlendirilmesi, eğitime ve işe yönlendirilmesi gerekiyor. Dom ya da Abdal kimliğinin her yerde eşit görülmesi gerekiyor. Ayrımcılık olmasa her şey daha iyi olurdu.”
(40 yaş, Dom erkek, kayıtlı çalışan)

“Yargılamazlarsa, bizimle iletişim kurabilirler. Bizim alanımıza girerlerse, öğrencilerimize destek olurlarsa yarın bu şekilde olabilir.”
(30 yaş, Dom kadın, işsiz)

Bu bölüme dair görüşmecilerin önerileri incelendiğinde, taleplerin büyük ölçüde eşit fırsatlara erişim ve toplumsal kabul arayışı etrafında şekillendiği söylenebilir. Katılımcılar, eğitim ve istihdam alanında destekleyici politikaların yanı sıra, Dom kimliğine yönelik önyargıların azaltılmasını ve kamu kurumlarının Domlarla daha yakın çalışmasını önemli bir ihtiyaç olarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle öneriler, araştırma boyunca ortaya çıkan emek piyasasından dışlanma ve güvencesizlik istihdam deneyimlerine karşı geliştirilen birer çözüm arayışı olarak görülmelidir.

7.11. Deprem Sonrası Koşullar ve Kurumsal Boşluklar

6 Şubat 2023 depremleri, halihazırda kırılgan olan istihdam koşullarını derinleştiren bir kırılma noktası oluşturmuştur. Tarım başta olmak üzere geleneksel geçim kaynaklarının depremle birlikte ortadan kalkması, inşaat sonrası temizlik gibi kayıtsız ve güvencesiz işlerin neredeyse tek geçim stratejisine dönüşmesi görüşmelerin temel anlatılarını oluşturmaktadır.

48 yaşındaki Dom kadın deprem sonrası yaşamı şöyle özetlemektedir:

“

“Depremden sonra daha hiçbir şey yok. Kayısı da olmadı bu sene. Temizlik işleri var ama ben astım hastası olduğum için her işe gidemiyorum. Üstelik parası da bize uygun gelmiyor. Bize bir fırsat verilmiyor. Dom olduğumuz için mi bilmiyorum ama hep geri planda kalıyoruz.” (48 yaş, Dom kadın, işsiz)

30 yaşındaki Dom kadın ise depremle birlikte belirginleşen sağlık sorunlarının altını şu sözlerle çizmektedir:

“

“Önceden Kayseri’ye mevsimlik işlere gidiyorduk, tarlalara, bağlara gidiyorduk. Şimdi o işler olmadığı için daha çok temizlik işlerine yöneldik. İnşaat temizlikleri çok yoğunlaştı, TOKİ işleri oluyor, oralara gidiyoruz. Oraya gittiğimiz için hastalıklarımız arttı. İşçilerin kullandığı banyoları temizliyoruz, fırçayla toz süpürüyoruz, hep öksürüyoruz. Çoğumuzda bronşit, astım var. Günlüğümüz 1000 TL; bala yetmiyor, pekmeze yetmiyor, ilaca da yetmiyor.” (30 yaş, Dom kadın, işsiz)

İşçi aracısı konumundaki 48 yaşındaki Dom kadın bu durumu dışarıdan bir göz olarak teyit etmektedir:

“

“Depremden önce tarım vardı. Depremden sonra sadece temizlik işleri kaldı. Kaba işlere gittiğimiz için daha çok zorlanıyoruz. Zaten o ortamlar çok soğuk oluyor; bizim o soğukta ne şartlarda çalıştığımızı siz de tahmin edebilirsiniz. Bayan olmamız ya da küçük kız çocuklarımızın olması bir şey değiştirmiyor; yıpranıyorlar. Hiçbir imkânımız yok.” (48 yaş, Dom kadın, çavuşlu işçi aracısı)

Sosyal güvenceden yoksunluk, deprem koşullarında daha da keskin bir anlam taşımaktadır. 48 yaşındaki Dom kadın deprem sonrasını şöyle aktarmaktadır:

“

“Deprem oldu, biz çadırda yaşadık, işimiz yoktu. Mağdurduk. Evde ceylânlarımız yoktu, suyumuz yoktu. Ellerin yanında barınmak zorunda kaldık..” (48 yaş, Dom kadın, işsiz)

7.12.Kurumsal Boşluklar

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen kurum görüşmeleri, bireysel anlatılardaki mağduriyetin kurumsal düzeyde bir görünmezliğe dönüştüğünü göstermektedir. Nitekim bu çalışma için görüşme talebinde bulunduğumuz kurumların neredeyse tamamı ilgili konuda görüşmekten çekincelerini belirtmişlerdir.

Malatya Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Başkanlığı ile yapılan görüşme sırasında anket uygulamasına başlanmış; ancak, katılımcının anketin ortasında süreci sonlandırması nedeniyle tüm sorular cevaplanamamıştır. Görüşme esnasında ilgili kişi, soruların belirli bir algı üzerinden hazırlandığını ve bu algıya yönelik yönlendirici sorular içerdiğini ifade etmiştir. Belediyenin Malatya genelinde bu şekilde bir ayrımcı durumla karşılaşmadığını, kimlik temelli bir ayırım gözetmeksizin çalışmalar yürüttüklerini belirtmiştir. Bu ifade, net bir üslupla dile getirilmiş; aynı yaklaşımın diğer sorular için de geçerli olacağı anlaşılmıştır. Bu nedenle anketin kalan bölümleri sorulmamış ve görüşme bu aşamada sonlandırılmıştır.

İŞKUR Malatya İl Müdürlüğü ile yapılan ilk görüşmede, il müdürünün izinli olması nedeniyle doğrudan bir görüşme gerçekleştirilememiştir. Sekreterlik, kendilerinin bilgi paylaşma yetkisinin bulunmadığını belirterek bir şube müdürüne yönlendirmiştir. Görüşülen şube müdürü, söz konusu konular hakkında bilgi veremeyeceğini, bu tür bir çalışmanın ancak resmi bir protokol hazırlanması ve İŞKUR tarafından kabul edilmesi durumunda mümkün olabileceğini ifade etmiştir.

Bu görüşmenin ardından, il müdürünün yerine geçici süreyle bakan sorumlu kişiyle ikinci bir görüşme gerçekleştirilmiştir. İlgili kişi, göreve kısa süre önce başladığını ve bu süre zarfında Romanlar, Domlar veya ilgili gruplar özelinde yürütülen herhangi bir çalışma bulunmadığını belirtmiştir. Ancak bu bilginin yalnızca kendi gözlemine dayandığını, kesin bir ifade olarak paylaşılmasının doğru olmayacağını da özellikle vurgulamıştır. Ayrıca bu tür bilgilerin bu şekilde sözlü olarak paylaşamayacağını, resmi bir yazı ile başvuru yapılması gerektiğini ifade etmiştir.

KOSGEB ile telefon üzerinden iletişime geçilerek yüz yüze bir görüşme için randevu talep edilmiştir. Yapılan telefon görüşmesinde, ele alınan konunun KOSGEB'in çalışma alanıyla doğrudan ilişkili olmadığı, kurumun daha çok sanayi ve girişimcilik odaklı faaliyetler yürüttüğü ifade edilmiştir. Bu nedenle görüşme planlanamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca KOSGEB'e ilişkin tüm verilerin kurumun resmi web sitesinde yer aldığı, bunun dışında ek bir bilgi paylaşımının yapılamayacağı aktarılmıştır.

Esnaf ve Sanatkârlar Odası ile görüşme planlanmaya çalışılmış; ancak yapılan telefon aramalarına herhangi bir şekilde yanıt alınamamıştır. Bu nedenle ilgili kurumla iletişim kurulmamış ve görüşme gerçekleştirilememiştir.

Ticaret Odası ile yapılan görüşmede, kurum temsilcisi Roman/Dom topluluklara ilişkin bilgisinin sınırlı olduğunu ifade etmiş, özellikle Malatya'daki yaşam koşulları, çalışma alanları ve toplumsal konumlarına dair “tam açıklayıcı bir bilgin yok” diyerek konuya yeterince hâkim olmadığını belirtmiştir. Kurum bünyesinde genç istihdamı, kadın girişimciliği ve genç girişimcilik gibi genel çalışmalar yürütüldüğü ancak Romanlara özgü herhangi bir program ya da strateji bulunmadığı açıkça ifade edilmiştir. Görüşmede ayrıca, Roman bireylerin kurumsal hizmetlere erişimine ilişkin özel bir veri tutulmadığı, çünkü şirket çalışanlarının “yaşam tarzları” ya da kimliklerine dair bilgi sahibi olunmadığı belirtilmiştir. Bununla birlikte görüşmeci, Romanların istihdam oranları içerisinde yer alıyor olabileceğini ancak bunun görünür olmadığını vurgulamıştır.

Görüşmenin ilerleyen bölümünde temsilci, Malatya'da Romanlara yönelik çalışan bir dernek olduğunu dahi ilk kez bu görüşmeyle öğrendiğini ifade ederek, “sizin buraya ziyaretinizle birlikte öğrendim” demiştir. Buna rağmen, eğer Malatya'da “hatırı sayılır bir nüfus” söz konusuysa gençler ve kadınlar için projeler geliştirilmesi ve istihdamda yer verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Romanların istihdama katılımını artırmak için ise öncelikle nüfuslarının ve ihtiyaçlarının tespit edilmesi gerektiğini söylemiş; “ilk olarak bir kere var olduklarının tespit edilmesi lazım” ifadesiyle mevcut görünmezliğe dikkat çekmiştir. Bunun yanında Roman Strateji Eylem Planı hakkında herhangi bir bilgisinin olmadığını ve kurumun bu konuda yürüttüğü bir çalışma bulunmadığını dile getirmiştir.

Kurumsal görüşmeler, Dom topluluğunun yalnızca toplumsal önyargılarla değil, aynı zamanda kurumsal ilgisizlik ve görünmezlikle de mücadele etmek zorunda kaldığını ortaya koymaktadır. Tüm bu anlatılar bir arada analiz edildiğinde ise , Malatya'daki Dom topluluğunun insana yakışır iş kavramından yalnızca birkaç göstergede değil; istihdam, temel çalışma hakları, sosyal koruma ve sosyal diyalog olmak üzere dört temel boyutun tamamında ciddi ihlallere maruz kaldığı görülmektedir. Bireysel direnç ve umut bu tabloyu karartmakla birlikte, görüşmecilerin büyük bölümü eğitimi öncelikli çözüm olarak göstermekte ve kurumlardan somut müdahale talep etmektedir bu sebeple özneyi merkeze alan acil ve hedefli müdahaleler olmaksızın Dom grupların işsizlik ve yoksulluk çıkmazından kurtulmaları bir hayli güçtür.

08.

8.SONUÇ

Özetlemek gerekirse, Malatya'da yaşayan Domlarla yürütülen bu araştırma bulguları, insana yakışır işin dört temel boyutunun; adil ücret, iş güvencesi, sosyal koruma ve sosyal diyalog tamamında çoklu ihlallerin olduğunu göstermektedir. Bulgular, söz konusu ihlallerin tekil ya da tesadüfi vakalar olmadığını; aksine etnik kimlik, eğitim yoksunluğu, mekânsal damgalama ve kurumsal görünmezliğin birbirini besleyen bir sarmal içinde yeniden üretildiğini açıkça göstermektedir.

Ekonomik boyutta katılımcıların %40'ının asgari ücretin altında gelir elde ettiği, %70'inin SGK kapsamı dışında çalıştığı ve tamamının ücretinin temel yaşam giderlerini karşılamadığı görülmektedir. Çalışma koşulları açısından ise 12 saat ve üzerinde günlük çalışma, güvenlik teçhizatı sağlanmadan yüksekte çalışma ve fazla mesai karşılığının ödenmemesi yaygın deneyimler arasındadır. Öte yandan katılımcıların %90'ı sendika üyeliğinden yoksundur; bu durum, Domların örgütlü çalışma yaşamından fiilen dışında kaldığını göstermektedir.

Ayrımcılık bulgularına da tekrardan göz atılacak olursak. Katılımcıların %70'i iş ararken olumsuz muameleye maruz kaldığını ifade ederken, örneklemin tamamı ikamet adreslerinin iş bulmalarını olumsuz etkilediğini bildirmiştir. Pek çok görüşmeci etnik kimliğini gizlemeyi bir hayatta kalma stratejisine dönüştürmek durumunda kalmıştır. Eğitim eksikliği bu tablonun hem kaynağını hem de ürününü oluşturmaktadır: okuma yazma bilmemek ya da eğitimi yarıda bırakmak mesleki seçenekleri daraltırken, ekonomik zorunluluk mesleki eğitime katılımın önündeki başlıca engel olmaya devam etmektedir.

6 Şubat 2023 depremleri, halihazırda kırılganlığı daha da arttırmıştır. Tarım, müzisyenlik ve bohçacılık gibi geleneksel geçim kaynaklarının büyük ölçüde ortadan kalkmasıyla birlikte Domlar, sağlık risklerini de beraberinde getiren inşaat sonrası temizlik işlerine yönelmek zorunda kalmıştır. Kurumsal boşluk ise bireysel mağduriyeti daha da ağırlaştıran bir faktör olarak öne çıkmaktadır: İŞKUR, belediye ve meslek odaları başta olmak üzere görüşülen kurumların hiçbirinin Domlara yönelik özel bir programı ya da bu grubu görünür kılan bir verisi bulunmamaktadır.

Görüşmecilerin insana yakışır işi tanımlarken kullandıkları ifadeler; "ezilmediğin iştir", "hakkının yenmediği iştir" "onuruna yakışan iştir" şeklindedir. Aslında bu durum bizzat yaşadıklarının tam tersini tasvir etmektedir. Dolayısıyla, insana yakışır işin Malatya'daki Domlar için henüz ulaşılamamış bir hedef olduğunu acı bir gerçek olarak durmaktadır. Özneyi merkeze alan, çok boyutlu ve hedefli müdahaleler olmaksızın Malatyalı Domların işsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanma sarmalından çıkması son derece güçtür.

09.

AFAD

9.ÖNERİLER

ARAŞTIRMANIN ÖNERİLER
ÇERÇEVESİ

9.1. Aktif İstihdam Politikaları ve Mesleki Yönlendirme

Dom bireylerin istihdama erişimindeki en temel engellerden biri, mesleki yetkinliklerinin mevcut iş talebiyle örtüşmemesi ve bu örtüşmeyi sağlayacak köprü mekanizmalarının yokluğudur. Bu alanda atılacak adımların merkezine hedefli ve topluluk temelli bir yaklaşım yerleştirilmelidir.

İŞKUR'un mevcut iş yeri eşleştirme mekanizmaları Dom bireylerin profiline göre uyarlanmalıdır. Bunun için öncelikle Dom topluluğunun mevcut eğitim seviyeleri, geçmiş çalışma deneyimleri ve yetenekleri sistematik biçimde haritalanmalı; Malatya'daki işverenlerin karşılanamayan işgücü talepleriyle bu profil doğrudan eşleştirilmelidir. Yalnızca belge ve diploma düzeyinde değerlendirme yapan kaba eşleştirme yöntemleri yerine, pratik beceri odaklı değerlendirme kriterleri benimsenmelidir.

İş yeri koçluğu hizmetleri topluluk içinde ve sürdürülebilir biçimde yaygınlaştırılmalıdır. Mevcut iş yeri koçlarının Domlarla etkili iletişim kurabilmesi için kültürel farkındalık eğitimi almaları zorunlu hale getirilmeli; koçlar, kurslardan işe yerleşmeye kadar olan sürecin tamamında bireylere rehberlik etmelidir. Domlar içinden seçilecek ve kısa bir eğitimle donatılacak topluluk temsilcilerinin de bu koçluk sürecine dahil edilmesi, güven ve erişilebilirlik açısından belirleyici bir katkı sağlayacaktır.

Mesleki eğitim kursları toplulukla birlikte tasarlanmalı ve topluluk içinde düzenlenmelidir. Uzak lokasyonlarda, standart mesai saatlerinde ve ulaşım imkânı sınırlı biçimde sunulan kurslar Dom bireyler için erişilemez olmaya devam etmektedir. Bu nedenle kursların Yeşilyurt gibi Dom nüfusunun yoğunlaştığı mahallelerde, esnek zaman dilimlerinde ve çocuk bakımı desteğiyle birlikte sunulması sağlanmalıdır. Kursiyer bireylere eğitim süresince cep harçlığı veya günlük yevmiye karşılığı ödeme yapılması, katılımın önündeki en büyük ekonomik engeli ortadan kaldıracaktır. Güvenlik sertifikası edinen ancak tecrübe şartı nedeniyle işe alınamayan katılımcıların deneyimini yansıtan bulgular, sertifika sonrası staj programlarının zorunlu bir tamamlayıcı unsur olarak tasarlanması gerektiğine işaret etmektedir.

Dijital okuryazarlık ve çevrimiçi iş platformlarına erişim konusunda da hedefli eğitimler düzenlenmelidir. Araştırma kapsamındaki hanelerin yalnızca %20'sinde internet bağlantısı bulunması, dijital uçurumun göstermektedir. İş ilanı platformlarına kayıt olma, özgeçmiş hazırlama ve serbest çalışma alanlarında hizmet sunma gibi temel dijital beceriler, topluluk içi atölyeler aracılığıyla kazandırılabilir. Grafik tasarım, içerik üretimi veya çevrimiçi sipariş tabanlı el sanatları gibi alanlarda uzaktan gelir elde etme olanakları, bu kapsamda somut kariyer seçenekleri olarak sunulabilir.

9.2. Kayıt Dışılığın Azaltılması ve İş Güvencesinin Güçlendirilmesi

Araştırmada katılımcıların %70'inin SGK kapsamı dışında çalıştığı saptanmış; bu oranın enformel istihdam normunun kurumsal bir yansıması olduğu görülmüştür. Kayıt dışılık yalnızca bireysel bir tercih değil; ayrımcılık, eğitimsizlik ve kurumsal erişimsizliğin birleşik bir ürünüdür.

Gündelik temizlik, inşaat sonrası ve tarımsal işler başta olmak üzere Dom bireylerin yoğunlaştığı sektörlerde kayıt dışı istihdamı azaltmaya yönelik hedefli denetim programları hayata geçirilmelidir. Bu denetimlerin cezalandırıcı bir yaklaşımdan ziyade işveren bilinçlendirmesi ve kolaylaştırıcı kayıt prosedürlerini ön plana alan bir modelle yürütülmesi, pratik etkinliği artıracaktır. Gündelik işçiler için geriye dönük sigorta kaydı imkânı sunan ve prim ödemelerini esnekleştiren düzenlemeler Çalışma Bakanlığı düzeyinde değerlendirilmelidir.

İş sağlığı ve güvenliği konusundaki bulgular özellikle acil müdahale gerektirmektedir. Katılımcıların %80'i iş güvenliği önlemlerinin yetersiz olduğunu belirtmiş; bir görüşmeci sigortasız olarak 12. kata çıkıp cam sildiğini aktarmıştır. Gündelik ve geçici işlerde çalışan Dom bireyler için basit ve ücretsiz erişilebilir temel iş güvenliği eğitimi sunulmalı; yüksekte çalışma, kimyasal maruziyeti ve ağır kaldırma gibi risklere karşı işverenlerin teçhizat yükümlülükleri net biçimde uygulanmalıdır. Denetimlerden yalnızca büyük işyerleri değil, Dom istihdamının yoğunlaştığı küçük ölçekli ve kayıt dışı işyerleri de payını almalıdır.

Toplum Yararına Program kapsamı ve niteliği artırılmalıdır. TYP projeleri Dom bireylerin fiilen yürüttüğü temizlik, bakım ve yeşil alan düzenlemesi gibi işlerle örtüştürülmeli; bu programlar aracılığıyla SGK kaydı ve kısa süreli iş güvencesi sağlanmalıdır. TYP'nin yalnızca geçici bir gelir köprüsü değil, düzenli istihdama geçişi mümkün kılan bir basamak olarak işlev görmesi için katılım sonrası istihdam izleme mekanizmaları oluşturulmalıdır.

9.3. Ayrımcılıkla Mücadele ve Kurumsal Görünürlüğün Artırılması

İşverenlere yönelik ayrımcılık karşıtı farkındalık programları geliştirilmeli; Malatya Ticaret Odası, Sanayi Odası ve ilgili meslek birlikleri bu süreçte etkin bir rol üstlenmelidir. İşveren toplantılarında ve sektör fuarlarında Domların istihdama katkısını somutlaştıran örnekler paylaşılmalı; ayrımcılığın hem hukuki sonuçları hem de işgücü kaybı açısından maliyetleri görünür kılınmalıdır. Başarılı Dom çalışanların hikâyelerini aktaran görünürlük kampanyaları, önyargıların kırılmasında etkili bir araç işlevi görebilir.

Ayrımcılık şikâyetleri için bağımsız, erişilebilir ve Dom bireyler tarafından güvenilir bulunan başvuru mekanizmaları oluşturulmalıdır. Mevcut şikâyet kanallarının karmaşıklığı ve kurumlara duyulan güvensizlik, bireylerin bu yollara başvurmalarını büyük ölçüde engellemektedir. Topluluk içinden güvenilir kişilerin arabulucu olarak görevlendirilmesi bu boşluğu kısmen kapatabilir.

Mekânsal damgalamanın önüne geçmek için iş başvurularında adres veya mahallenin işe alım kararını etkilememesini güvence altına alan farkındalık düzenlemeleri hayata geçirilmelidir. Orta vadede ise Dom mahallelerindeki fiziksel ve sosyal altyapı iyileştirmeleri, bu mahallelerle özdeşleşen olumsuz damganın zayıflamasına katkı sağlayacaktır.

Roman Strateji Eylem Planı'nın hedef illeri arasına Malatya'da dahil edilmelidir. Strateji planının yerelleşmesi için ise yerel kurumlar çalışmalar yürütmeli ve Dom ve Abdal gruplarını açıkça kapsayan, somut hedef ve bütçe içeren bir uygulama çerçevesiyle geliştirmelidir.

9.4. Eğitim ve Kuşaklar Arası Yoksulluk Döngüsünü Kırma

Dom çocukların okula kaydı ve düzenli devamı için maddi teşvik programları, ulaşım desteği, okul malzemesi yardımı ve beslenme desteği öncelikli olarak hayata geçirilmelidir. Ayrıca servis maliyeti bile okul terkinin tetikleyebilir; dolayısıyla bu desteklerin sürekliliği ve güvenilirliği kritik önem taşımaktadır. Ailelerin çocuklarını erken yaşta çalışma hayatına yönlendirme baskısını azaltmak için hane düzeyinde koşullu nakit transferleri değerlendirilebilir.

Okul terkinin önlemeye yönelik erken uyarı sistemleri kurulmalı; devamsızlık örüntüsü tespit edilen Dom öğrencilere yönelik okul rehberlik birimleriyle koordineli müdahale protokolleri geliştirilmelidir. Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin Dom ve Roman kimlikleri konusunda bilinçlendirilmesi, okulda ayrımcılık ve dışlanma riskini azaltacaktır.

Yetişkin okuryazarlığı programları toplulukla birlikte tasarlanmalı ve uygulanmalıdır. Katılımcıların %20'sinin okuma yazma bilmemesi, yalnızca bireysel kısıtlılığın değil uzun süreli sosyal dışlanmanın sonucudur. Bu programların topluluk içinde, esnek saatlerde ve katılımı teşvik eden maddi desteklerle sunulması gerekmektedir. Dom kadınların okuryazarlığının artırılması hem kendi istihdamlarını hem de çocuklarının eğitim süreçlerini destekleme kapasitelerini doğrudan güçlendirecektir.

Eğitimli Dom gençler için mentorluk ağları oluşturulmalıdır. Topluluk içinde görece iyi eğitim almış bireylerin daha genç nesillere rehberlik etmesi, olumlu rol modellerinin görünürlüğünü artıracak ve eğitimin somut bir yaşam dönüşümü sağlayabileceğine dair inancı pekiştirecektir. Yerel üniversiteler ve meslek yüksekokulları bu mentorluk ağlarının kurumsal ortağı olarak sürece dahil edilebilir.

9.5. Topluluk Temelli Ekonomik Modeller ve Girişimcilik

Malatya'daki Dom kadınlar öncülüğünde bir üretim kooperatifi kurulması, mevcut el becerileri ve geleneksel bilgi birikiminin ekonomik değere dönüştürölmesini sağlayabilir. Tekstil, dikiş, gıda üretimi ve el sanatları alanlarında kolektif üretim modelleri; katılımcıların bizzat önerdiği pastacılık, börekçilik ve kermesler gibi somut fırsatlarla hayata geçirilebilir. KOSGEB'in küçük ölçekli girişimlere sunduğu destek programları, bu kooperatif modelini finanse etmek için aktif biçimde kullanılmalıdır.

Mikro finansman modellerinde riski en aza indirecek düzenlemeler hayata geçirilmelidir. Standart mikro kredi sistemlerinin yüksek geri ödeme baskısı, ekonomik güvencesi zaten kırılgan olan Dom bireyleri daha derin bir borç sarmalına sürükleyebilmektedir. Bu riski azaltmak için hibe-kredi karma paketleri, esnek geri ödeme takvimleri ve kooperatif içi dayanışma fonları gibi alternatif finansman araçları değerlendirilmelidir.

Dijital platformlar üzerinden serbest çalışma ve el sanatı satışı için Dom bireylere yönelik pratik eğitimler düzenlenmelidir. Çevrimiçi pazaryerlerine ürün listeleme, müşteri iletişimi ve sipariş yönetimi gibi temel beceriler, görece düşük eğitim düzeyiyle de edinilebilecek niteliktedir. Dolayısıyla, fiziksel iş yerindeki ayrımcılığı kısmen aşarak anonim bir piyasada rekabet etme olanağı sunmaktadır.

9.6. Sosyal Koruma ve Deprem Sonrası Acil Müdahaleler

Deprem mağduru Dom hanelerine yönelik kapsamlı bir ihtiyaç analizi yapılmalı; barınma, sağlık, eğitim ve geçim kaynakları boyutlarını eş zamanlı ele alan bütünleşik destek programları tasarlanmalıdır. Konteyner yerleşkelerinde internet erişimi, ortak çalışma alanları ve çocuk bakım imkânları sunulması, bu ailelerin hem istihdama hem de eğitime katılımını kolaylaştıracaktır.

Sağlık boyutu özellikle aciliyet gerektirmektedir. Deprem sonrasında yoğunlaşan inşaat temizliği işleri bronşit ve astım vakalarında belirgin bir artışa yol açmıştır. Dom bireylerin çalıştığı inşaat ve temizlik alanlarına düzenli ve ücretsiz sağlık taraması götürülmeli; mesleki hastalıklar konusunda topluluk içinde farkındalık oluşturulmalıdır. Geçici konutlarda yaşayan Dom hanelere temel sağlık hizmetlerine öncelikli erişim sağlanmalıdır.

Son olarak, tüm bu önerilerin hayata geçirilebilmesi için Domların kurumsal sistemdeki görünürlüğünün inşası bir ön koşul niteliği taşımaktadır. Malatya'daki ilgili kurumların Dom nüfusunu kapsayan bütünleşik bir veri tabanı oluşturması, yerel yönetimlerle Malatya'da çalışmalarını yapan Roman dernekleri arasında sürdürülebilir iletişim kanalları kurulması ve planlama süreçlerine topluluk temsilcilerinin dahil edilmesi, önerilerin tamamının mihenk taşıdır.

KAYNAKÇA

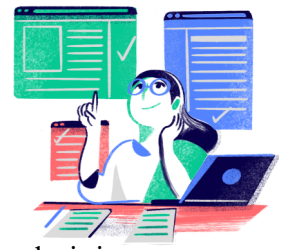
- Adrian Marsh, “Etnisite ve Kimlik: Çingenelerin Kökeni”, içinde Biz Buradayız!: Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi, yayına hazırlayanlar Ebru Uzpeder, Savelina Danova/Roussinova, Sevgi Özçelik ve Sinan Gökçen (İstanbul: Edirne Roman Derneği, European Roma Rights Centre, Helsinki Yurttaşlar Derneği, 2008), 21, Erişim 27.11.2019, http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/biz-buraday%C4%B1z!-t%C3%BCrkiye%E2%80%99de-romanlar-ayr%C4%B1mc%C4%B1-uygulamalar-ve-hakm%C3%BCcadelesi.pdf
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). Deprem Sonrası Barınma Raporu – Şubat 2025. Ankara: AFAD, 2025. <https://www.afad.gov.tr>
- Akgül, F. İ. (2021). Kesişimsellik Yaklaşımı Bağlamında Roman Kadınların İktisadi Hayata Katılımı: İzmir Örneği. Çalışma ve Toplum, 2(69), 1073-1098.
- Akkan, Bahar Emgin, Meltem Başak Deniz ve Mehmet Ertan. 2011. "Sosyal Dışlanmanın Roman Halleri." Toplum ve Sosyal Hizmet 22 (1): 207–224.
- Anadolu Ajansı. “Malatya’da Afetzedelere 7 Bin 592 Konut Daha Teslim Edilecek.” 2025. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/malatyada-afetzedelere-7-bin-592-konut-daha-teslim-edilecek/3459090>
- Anker, Richard, Igor Chernyshev, Philippe Egger, Farhad Mehran and Joseph Ritter (2002), “Measuring Decent Work With Statistical Indicators”, Working Paper No.2, Policy Integration Department, Statistical Development and Analysis Group, ILO, Geneva.
- Anker, Richard, Igor Chernyshev, Philippe Egger, Farhad Mehran ve Joseph Ritter. 2002. Measuring Decent Work with Statistical Indicators. Policy Integration Department Statistical Development and Analysis Group Working Paper No. 2. Cenevre: International Labour Office.
- Anker, Richard, Igor Chernyshev, Philippe Egger, Farhad Mehran ve Joseph A. Ritter. 2003. "Measuring Decent Work with Statistical Indicators." International Labour Review 142 (2): 147–178.
- Arayıcı, A. 2008. “Gypsies: The Forgotten People of Turkey”, International Social Science Journal, 59(193-194), 527-538.
- Aşkın, U. “Çingene/Roman Toplumunun Sosyo-Ekonomik Durum ve Beklentileri: İzmir İlinde Bir Araştırma.” Kesit Akademi Dergisi, no. 10 (2017): 208–245.
- Bayraktar, Özlem. 2011. "Çingeneler: Başka Bir Dünyanın İnsanları." Global Media Journal: Turkish Edition 1 (2): 118-132.
- Bonnet, Florence, José B. Figueiredo ve Guy Standing. 2003. "A Family of Decent Work Indexes." International Labour Review 142 (2): 213–238.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB). 2014. Türkiye Tarafından Onaylanan ILO Sözleşmeleri. Ankara: ÇSGB Yayınları.
- Çelik, K., & Tar, Y. Y. (2016). Samsun’da evlere temizliğe giden roman kadınlar: enformel sektörde çalışmanın yükü nelerden hafif?. Çalışma ve Toplum, 1(48), 59-86.
- Çetinkaya, E. ve S. Yıldırım (2012), “İnsana Yakışır İş Bağlamında Türkiye İşgücü Piyasasında Kadınların Durumu”, Bilgi Dergisi, S:24, 2012 Yaz, ss:153 172

- Çetinkaya, H., & Evcı, H. L. (2022). Bu Romanlar Hep Böyle: Roman Gençlerin Eğitimde ve İstihdamda Yaşadıkları Ayrımcılık [“That's How Roma People Always Are: Discrimination in Education and Employment Among Roma Youth”]. Sıfır Ayrımcılık Derneği. <https://sifirayrimcilik.org/raporlar/#>
- Demirbaş, Muzaffer, ve İbrahim Görücü. “6 Şubat Depremlerinin Malatya’da İstihdam Üzerindeki Etkilerinin Türkiye İş Kurumu Kayıtlarına Göre Analizi.” Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, no. 22 (2024): 1–14. <https://doi.org/10.58793/marusad.1563847>
- Demirel, Nurhan. 2012. Romanların Sosyal Dışlanma Probleminin Romanlar ve Toplum Düzeyinde Karşılaştırmalı Araştırması (Kocaeli Örneği). Unpublished Master's thesis, Yalova.
- Dirimeşe, E., ve B. Gök. “İşverenlerin Gözünden Romanların İstihdam Edilmesinde Karşılaşılan Problemler.” Öneri Dergisi 18, no. 59 (2023): 87–109.
- ECRI. (2011). ECRI report on Turkey (fourth monitoring cycle). Council of Europe. https://ihop.org.tr/wp-content/uploads/2007/09/tr4_en.pdf
- Erdut, Zeki (2003), Küreselleşme Bağlamında Uluslararası Sosyal Politika ve Türkiye (Dokuz Eylül Yayınları), 2. Basım, Kasım, İzmir.
- Erdut, Zeki. 2003. "İnsana Yakışır İş." Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası (TİSK) Araştırma Dergisi 1: 140–165.
- Ertürk, Kamil. Malatya’nın Etnik Yapısının Siyasi Hayata Etkileri. Basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Fırat, Mehmet, ve Sabri İlhan. “Çingenelerde Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma: Malatya Örneği.” Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 7, no. 3 (2019): 265–277.
- Fundación Secretariado Gitano (2010), Türkiye’de Romanların durumu Türkiye’de çalışma ve insana yakışır iş koşulları sorunları raporu, http://ec.europa.eu/employment_social/progress/index_en.html.
- Genç, Yunus, Hasan Hüseyin Taylan ve İbrahim Barış. 2015. "Roman Çocuklarının Eğitim Süreci ve Akademik Başarılarında Sosyal Dışlanma Algısının Rolü." The Journal of Academic Social Science Studies 33: 79–97.
- Genel-İş Sendikası. 2025. "Türkiye'nin Uluslararası Çalışma Örgütü Karnesi." Erişim tarihi: 5 Mayıs 2026. <https://www.genel-is.org.tr/turkiyenin-uluslararasi-calisma-orgutu-karnesi>.
- Ghai, Dharam (2003), “Decent Work: Concept and Indicators”, International Labour Review, Vol. 142, No. 2, ss. 113-145.
- Göç İdaresi Başkanlığı. “Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler – Malatya.” 2025. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

- Gül, S., P. Orun, D. Gezici ve D. Zengin. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremlerinin Malatya’da Dom ve Abdal Kadınlar Üzerindeki Etkilerinin Afet Adaleti ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi. İstanbul: Roman Hafıza Çalışmaları Derneği, 2025. https://drive.google.com/file/d/17brKWUzj_OX1v3xeSq9Z6LOhagUrA3KC/view
- Gül, Sergen, Nazar Zengi, Kemal Vural Tarlan, Ebru Uzpeder ve Şevin Taş. Kentin İçinde Hayatın Kıyısında: Malatya’da Domların Kent Hakkına Erişim Raporu. İstanbul: Roman Hafıza Çalışmaları Derneği, 2026. https://drive.google.com/file/d/17G0nDesUUiSpqIqAXnjzs0Qx-s0hCK_n/view
- Güllü, İsmail ve Kürşat Yıldırım. 2016. "Kimlikleriyle Romanlar: Türkiye'deki Roman Vatandaşlara Yönelik Sosyal İçerme Ulusal Strateji Belgesi ve Birinci Aşama Eylem Planının Değerlendirilmesi." Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi 16 (36): 9–44.
- Gümüş, İ. “Kırklareli Romanlarının Emek Piyasasına Erişimi ve Sosyal İçerme Politikaları Üzerine Bir Araştırma.” Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 4, no. 1 (2020): 139–152.
- Gürboğa, N. (2016). Türk-Yunan nüfus mübadelesi ve devletin mübadil Romanlara ilişkin söylem ve politikaları. Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 109-140.
- ILO (1999), “Report of the Director General: Decent Work”, 87th Session, Geneva, June 1999.
- ILO (2001), “Report of Director-General: Reducing The Decent Work Deficit-A Global Challenge”, Geneva, June 2001.
- ILO (2013), “Domestic Workers Across The World: Global and Regional Statistics and The Extent of Legal Protection”, ILO, Geneva
- ILO (International Labour Office). 1999. Decent Work. Report of the Director-General to the 87th Session of the International Labour Conference. Cenevre: ILO.
- ILO (International Labour Office). 2001. Reducing the Decent Work Deficit: A Global Challenge. Report of the Director-General to the 89th Session of the International Labour Conference. Cenevre: ILO.
- ILO (International Labour Office). 2008. Global Employment Trends for Women. Cenevre: ILO.
- ILO (International Labour Office). 2013. Decent Work Indicators: Guidelines for Producers and Users of Statistical and Legal Framework Indicators. 2. baskı. Cenevre: ILO.
- ILO (International Labour Office). 2024a. "ILO Sözleşmeleri ve Tavsiye Kararları." ILO Türkiye Ofisi. Erişim tarihi: 5 Mayıs 2026. https://www.ilo.org/ankara/about-us/WCMS_372879/lang--tr/index.htm.
- ILO (International Labour Office). 2024b. "Temel ILO Sözleşmeleri." ILO Türkiye Ofisi. Erişim tarihi: 5 Mayıs 2026. https://www.ilo.org/ankara/about-us/WCMS_372880/lang--tr/index.htm.

- ILO, 2023/A. “Şubat 2023 Depreminin Türkiye’de İşgücü Piyasası Üzerindeki Etkileri”. <https://www.ilo.org/tr/publications/subat-2023-depreminin-turkiyede-istigucu-piyasasi-uzerinde-etkileri>.
- Işığışık, Özlem (2005), “XXI. Yüzyılda İstihdam ve İnsana Yakışır İş”, Bursa.
- Işığışık, Özlem (2009), “Küreselleşme Sürecinde İnsana Yakışır İş”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 56 (2009), ss. 307-331
- Işığışık, Özlem (2009), “Küreselleşme Sürecinde İnsana Yakışır İş”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 56 (2009), ss. 307-331.
- Kapar, Recep (2007), “Uygun İş Açığı: İnsana Yaraşmayan İşler”, Türk Tabipleri Birliği, Mesleki ve Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Ocak-Şubat-Mart-2007, ss.2-10.
- Kapar, Recep. 2004. "Çalışmaya İlişkin Temel Haklar ve İnsana Yakışır İş." Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 48: 183–200.
- Karacan, N. Çalışma Hayatında Etnik Kimliğe Dayalı Sosyal Dışlanma: İzmit Romanları Üzerine Bir Araştırma. Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, 2019.
- Kenrick, D. (2006). Çingeneler-Ganj’dan Thames’e, (B. Tırnakçı, Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık.
- Kırkayak Kültür. Sıfırdan Başladık, Sıfıra Döndük: 6 Şubat Depreminden Sonra Suriyeli Mülteciler, Dom ve Abdal Topluluklarının Temel Hak ve Hizmetlere Erişimindeki Sorunlar. Gaziantep: Kırkayak Kültür, 2024. <https://www.kirkayak.org/publications/>
- Koç, İ., M. Saraç, A. Abbasoğlu-Özgören ve P. Çağatay. Türkiye Roman Nüfus Araştırması. TÜBİTAK ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2024. Erişim: <https://www.romaar.com/>.
- Marushiakova, E., & Popov, V. (2001). Gypsies in the Ottoman Empire, Paris, Hatfield: University of Hertfordshire Pres.
- Nazım Hikmet. “Karıma Mektup.” Erişim 9 Mayıs 2026. <http://siir.me/karima-mektup>
- Nufusu.com. “Malatya Nufusu.” Erişim 7 Ekim 2025. <https://www.nufusu.com/il/malatya-nufusu>
- Öktem Özgür, Aslı. 2025. "Evaluation of ILO's Decent Work Goal in the Context of 2030 Sustainable Development Goal." Çalışma ve Toplum 84 (1): 155–194.
- Özateşler, G. 2014. Gypsy Stigma and Exclusion in Turkey, 1970: The Social Dynamics of Exclusionary Violence. New York: Palgrave MacMillan.
- Özdemir, Akın. 2017. "Roman Mahallelerinde Kentsel Dönüşümün Çalışma İlişkileri Üzerine Etkileri: Sakarya Gazipaşa Mahallesi Araştırması." Route Educational and Social Science Journal 4 (8): 150–169.
- Palaz, Serap (2005), “Düzyün İş (Decent Work) Kavramı ve Ölçümü: Türkiye ve OECD Ülkelerinin Bir Karşılaştırması”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 50 (2005), ss. 479-505.

- Şahin, Sevgi ve ark. 2015. "Avrupa Birliği Roman Çerçevesi ve Türkiye'nin Roman Politikalarına Yansımaları." Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi 14 (52): 37–50.
- Şencan, F. "İstanbul'un Tarihi Hamamlarında Çalışan Roman Natırlar: Mesleklerine Yönelik Kaygılar ve Sorunlar." Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 6, no. 1 (2025): 103–124.
- Sengenberger, Werner (2001), "Decent Work: The International Labour Organization Agenda", Dialogue and Cooperation, 2/2001.
- Şengil, H. (2017). Roman Kadınların Mesleki Eğitim Yoluyla Formel İstihdama Katılımı ve Sonuçları: Kırklareli Örneği.
- Sosyal Demokrasi Vakfı, İstanbul Planlama Ajansı ve Sıfır Ayrımcılık Derneği. (2021, Kasım). Türkiye'de Roman Toplulukları ve Yoksulluk Araştırması, <https://sodev.org.tr/sodev-turkiyede-roman-topluluklari-ve-yoksulluk-arastirmasi/>
- Sunar, L., & Kaya, Y. (2018). Türkiye'de değişen sosyo-ekonomik yapı içerisinde meslekler. L. Sunar (Ed.), Türkiye'de toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik (2. Cilt) içinde (s. 3–53). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi 2023–2025 I. Aşama Eylem Planı. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023. https://www.aile.gov.tr/media/127013/yeni-roman-strateji-belgesi-20221222_v19.pdf
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi 2023–2030 II. Aşama Eylem Planı 2026–2030. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2026. <https://www.aile.gov.tr/media/277238/rosep-strateji-belgesi-2023-2030-ii-asama-eylem-planı-2026-2030.pdf>
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi (2016–2021) II. Aşama Eylem Planı (2019–2021). Ankara: T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, t.y. Erişim tarihi 9 Mayıs 2026. <https://www.aile.gov.tr/media/30906/roman-vatandaslara-yonelik-ii-asama-eylem-pl.pdf>
- T.C. Anayasası (1982). Resmî Gazete, 9 Kasım 1982, Sayı: 17863.
- TİSK (2003), "Düzenli İş (Decent Work), Hakkındaki IOE Görüşü", Şubat 2003, İşveren Dergisi Eki.
- TİSK (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu). 2003. İnsana Yakışır İş: ILO'nun Yeni Gündemi. Ankara: TİSK Yayınları.
- Trebilcock, Anne (2005), "Decent Work and The Informal Economy", UNU WIDER Discussion Paper, No: 2005/04.
- Trebilcock, Anne. 2005. "Decent Work and the Informal Economy." WIDER Discussion Paper No. 2005/04. Helsinki: UNU-WIDER.

- TÜİK. 2024/A. “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2023”. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi Sonuclari-2023-49684](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023-49684)
- Turkish Statistical Institute. (2023, January 30). The Results of Address Based Population Registration System, 2022 (Press Release No. 49685). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49685>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Malatya İli Nüfus İstatistikleri. Ankara: TÜİK, 2024. <https://data.tuik.gov.tr>
- Uçan-Çubukçu, Sevgi. 2011. "Mekânın İzdüşümünde Toplumsal Cinsiyet: Sulukule Mahallesi ve Romanlar." İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 44 (1): 83-106.
- Uzpeder, E., Danova, S., Özçelik, S. & Gökçen, S. (Ed.). (2008). Biz buradayız! Türkiye’de Romanlar, ayrımcı uygulamalar ve hak mücadelesi (E. Taboğlu ve S. Öney, Çev.). İstanbul: Mart Matbaacılık.
- Yıldırım, M., Murat, D., and Aca, Z. 2015. "Algılanmış Etnik Ayrımcılık Deneyimleri ile Türkiye’de Roman Kadınlar."
- Yılğür, E. (2015). Tarihsel perspektiften peripatetik ve avcı-toplayıcı stratejilerin geçişkenliği. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 1–22. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/509790>
- Yılğür, Egemen. “Karşılaştırmalı Perspektiften Osmanlı İmparatorluğu’nda Yabancı / Parya Cellatlar.” MSGSÜ Sosyal Bilimler 15 (2017): 92–117. Erişim 9 Mayıs 2026. <https://dergipark.org.tr/en/pub/msgsusbd/article/589570>
- 4857 Sayılı İş Kanunu. (2003). Resmî Gazete, 10 Haziran 2003, Sayı: 25134.
- 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. (2006). Resmî Gazete, 16 Haziran 2006, Sayı: 26200.
- 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu. (2012). Resmî Gazete, 30 Haziran 2012, Sayı: 28339.